

ТЕХНІЧНА ОСВІТА

на Кіровоградщині:

історичний нарис

*до 80-річчя
Кіровоградського
національного
технічного
університету*

УДК 378.4 (477.4)

ББК 74.584 (4УКР-4КІР)

Т 38

Рекомендовано до друку вченою радою Кіровоградського національного технічного університету (Протокол № 7 від 30 березня 2009 року).

Редакційна рада

М.І. Черновол (голова), Ф.І. Василенко, Ф.Й. Златопольський, В.М. Кропівний, Р.В. Мишериченко, В.М. Орлик, М.М. Петренко, М.В. Сторожук.

Науковий редактор — В.М. Орлик.

Авторський колектив

В.А. Барабаш, Г.С. Бондаренко, Л.В. Бондаренко, О.В. Бондаренко, Ю.П. Бондарчук, О.О. Головата, С.І. Лючек, О.Б. Коломієць, В.М. Орлик, М.М. Петренко (керівник), Н.В. Притюпа, М.П. Тупчієнко, Т.В. Чвань.

Рецензенти:

В.П. Коцур — доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Академії педагогічних наук України (ректор Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету);

В.М. Курило — доктор історичних наук, професор, почесний академік Академії педагогічних наук України, заслужений працівник вищої освіти УРСР (заступник Міністра освіти УРСР (1974-1989 рр.);

О.П. Реєнт — доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, заслужений діяч науки і техніки України (заступник директора Інституту історії України НАН України).

Технічна освіта на Кіровоградщині: історичний нарис. — Кіровоград:

Т 38 «Імекс-ЛТД», 2009. — 240 с.

ISBN 978-966-189-027-4

Презентоване видання — підсумок копіткої роботи, здійсненої науковцями Кіровоградського національного технічного університету та Державного архіву Кіровоградської області впродовж останніх років, з пошуку документів та матеріалів, що висвітлюють проблеми зародження та становлення технічної освіти в Центральній Україні. Книга присвячена поколінням інженерів та учених, їх учителям і вихователям від Єлисаветградського вищого земського реального училища, Єлисаветградського вечірнього робітничого технікуму імені В.І. Леніна, Зінов'ївського вечірнього інституту сільськогосподарського машинобудування, Кіровоградської філії Харківського політехнічного інституту, Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування до Кіровоградського національного технічного університету.

Книга призначена для широкого кола читачів, науковців, студентів, абітурієнтів, усіх тих, хто цікавиться історією освіти в Російській імперії, Радянському Союзі та сучасній Україні, історією та сьогоденням технічної освіти і науки.

ББК 74.584 (4УКР-4КІР)

ISBN 978-966-189-027-4

© КНТУ, упорядкування

© Автори нарисів, авторські статті

© ТОВ «Імекс-ЛТД», 2008.

Дорогі друзі!

Цей ошатний том, який Ви тримаєте в руках, презентує ілюстрований літопис вищої технічної освіти Кіровоградщини, де провідна роль належить закладові, який мені випала честь очолювати нині.

Вісімдесят років з часу заснування Кіровоградського національного технічного університету для творчого колективу викладачів та студентів університету — це, попри приємні ювілейні турботи, посилене почуття відповідальності перед історією розвитку вищої освіти, зокрема технічної, у нашому краї. Адже сьогодні, з точки зору майже столітньої ретроспективи, саме КНТУ, будучи одним із провідних закладів політехнічної освіти України, став уособленням кращих академічних традицій, основи яких у Єлисаветграді формувалися ще в середині XIX століття.

Особливу сторінку «Нарисів...» присвячено Єлисаветградському земському реальному училищу. Саме цей заклад дав вітчизняній і світовій науці не один десяток знакових постатей, що є незаперечним підтвердженням професіоналізму його викладачів. Нова доба розвитку технічної освіти на Зінов'ївщині-Кіровоградщині — 20-30-ті роки XX ст. — окреслилася присутністю в ній талановитих особистостей — П.Я. Ільяшевича, І.К. Коробка, Д.А. Толчинського, які принесли у новостворені навчальні заклади міста дух колишнього реального училища.

Безперечно, знакові розділи у пропонованому виданні висвітлюють історичні етапи постання в регіоні першого вищого навчального технічного закладу — від Зінов'ївського вечірнього робітничого інституту сільськогосподарського машинобудування, Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування, Кіровоградського державного технічного університету, який сьогодні титулований високою державною відзнакою — національний університет.

Особлива гордість нашої історії — це педагогічні та наукові здобутки викладачів різних поколінь, їх імена та наукові школи щедро представлені у четвертому розділі книги. Тут Ви знайдете вичерпну інформацію про сучасну інфраструктуру нашого закладу, можливості здобуття фахової підготовки від ступеня молодшого спеціаліста до кандидата і доктора наук, про обшири

міжнародної діяльності КНТУ, багатогранну співпрацю закладу з державними, банківськими установами, провідними підприємствами та організаціями регіону, держави, близького й далекого зарубіжжя.

Запорукою успішної діяльності університету була і залишається творча співпраця випускників КНТУ різних років. Зі сторінок видання Ви дізнаєтеся, що нинішній керівний склад університету, більшість його викладачів свого часу закінчили наш ВНЗ. Крім того КНТУ гідно представляють його випускники не лише в Україні, а й у 65 країнах світу. Вони обіймають керівні посади на рівні міністерств і відомств, обласних та районних органів влади, промислових та аграрних підприємств, банківських та наукових установ. Їх спільна турбота про рідний навчальний заклад у грудні 2006 року офіційно визначена створенням «Спілки випускників КНТУ».

«Нариси історії технічної освіти...», крім суто історичного викладу, містять значний архівний фактаж, оригінальні фотодокументи, спогади колишніх студентів та співробітників технічних закладів Єлисаветграда-Кіровограда.

Отож, шановний Читачу, разом із творчим колективом, який працював над виданням, сподіваюся, що книга буде цікавою і потрібною для Вас.

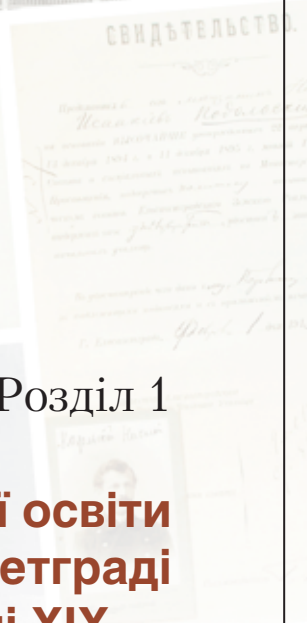
*З повагою та найкращими побажаннями
Ректор Кіровоградського національного технічного
університету, доктор технічних наук, професор,
член-кореспондент Української академії аграрних наук,
заслужений діяч науки і техніки України,
Голова ради ректорів Кіровоградської області*

Михайло Черновол

УСТАВЪ ЕЛИСАВЕТГРАДСКАГО ЗЕМСКАГО УЧИЛИЩА

1) Общая постановка
2) Комитетство
3) Учебная часть

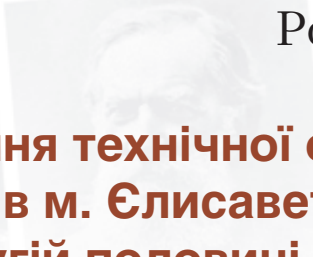

МИНИСТЕРСТВО
НАРОДНАГО ПРОСВѢЩЕНІЯ
ОДЕССКАГО
УЧЕБНАГО ОКРУГА
ДИРЕКТОРА
ЕЛИСАВЕТГРАДСКАГО
ЗЕМСКАГО
РЕАЛЬНАГО УЧИЛИЩА

Розділ 1

Становлення технічної освіти в м. Єлисаветграді в другій половині XIX — на початку XX ст.

Реформування системи освіти в Російській імперії в 60-х роках XIX ст.

Після поразки Російської імперії у Кримській війні та приходу до влади Олександра II розпочався новий реформаторський етап історії цієї держави. Невдала війна, з одного боку, продемонструвала неефективність імперської соціальної та економічної систем, а з іншого — швидкий розвиток промисловості. В українських губерніях розпочалося будівництво залізниць, зростає потужність підприємств, що працювали, насамперед на воєнні потреби, зокрема, Київського заводу «Арсенал», Луганського ливарного, Миколаївського суднобудівного, Шосткінського порохового та ін.¹ Проте головним наслідком поразки стали реформи в державі — селянська, фінансова, земська, міська, поліцейська, судова, військова, освітня та цензурна. В історіографії існують різні точки зору на ці реформи, одні їх ідеалізують, інші критикують за безсистемність і половинчатість, проте звільнення селян від кріпацтва, створення хоча б на повітовому й губернському рівнях земських установ, впорядкування фіскальної та судової систем, надання можливості здобування середньої освіти представникам різних станів відповідало інтересам розвитку буржуазного суспільства та капіталістичного способу виробництва в Російській імперії.

Земські установи з'являються в Єлисаветграді в березні 1865 р., а через декілька років Єлисаветградське повітове земство, реалізуючи свій обов'язок піклуватися про народну освіту в повіті, покладений на нього законодавцем у частині VII ст.2 «Положення про губернські та повітові земські установи» від 1 січня 1864 р.², порушує питання про відкриття в м. Єлисаветграді реальної гімназії. Адже у той час у м. Єлисаветграді, як указував тодішній міський голова О.М. Пашутін, не існувало жодного чоловічого середнього навчального закладу, а наявні в місті повітове училище, духовне училище та військова прогімназія, як навчальні заклади нижчого розряду, не задовольняли ні потреб міського товариства, ні мешканців його великого повіту³. На переконання членів земства, їхнє піклування про народну освіту не мало обмежуватися лише сферою нижчої (початкової) освіти. З відкриттям середнього навчального закладу вони очікували на появу в повіті розсадника просвітньої діяльності, який з часом забезпечить земство освіченими й корисними для нього діячами, переважно в сільськогосподарській та технічній галузях⁴. Окрім цього, у цей період в Росій-

- 1 Волковинський В.М., Реєнт О.П. Україна у Кримській війні 1853-1856 рр. (до 150-річчя Східної війни). — К.: Інститут історії України НАН України, 2006. — С.140.
- 2 Положение о губернских и уездных земских учреждениях. 1 января 1864 г. //Реформы Александра II. — М.: Юридическая литература, 1998. — С.212.
- 3 Пашутин А.Н. Исторический очерк г. Елисаветграда. — Елисаветград: Лито-Типография Бр. Шполянских, 1897. — С.172.
- 4 Там же. — С.173.

ській імперії визрівало питання реформування системи середньої освіти, адже класична середня освіта, в якій домінувало вивчення давніх мов, з одного боку, була досить складною для засвоєння, а з іншого — розвиток техніки та природознавства потребував створення принципово нових навчальних закладів, у яких викладалися б нові навчальні дисципліни, зокрема, механіка, нарисна геометрія, природнича історія, хімія та ін. Перші «реальні» навчальні заклади в Російській імперії виникли ще в дореформений період у 20-30 рр. XIX ст., проте значного імпульсу розвитку «реальної» освіти надав «Статут гімназій і прогімназій відомства Міністерства народної освіти», затверджений Олександром II 19 листопада 1864 р. Саме в ньому знайшли відображення потреби науково-технічного розвитку та державної служби в підготовці фахівців із знаннями в галузі природничих наук і техніки й закладено «підґрунтя для поділу середньої школи на класичну (гуманітарну) і технічну (реальну)»¹. Випускники класичних гімназій готувалися вступати до університетів, а реальних гімназій — мали продовжити освіту у вищих технічних училищах. Законодавець надавав право навчатися у таких навчальних закладах представникам усіх станів та віросповідань. Свідоцтва про закінчення реальних гімназій надавали їхнім випускникам однакові права із випускниками класичних гімназій у прийнятті на державну та військову службу, проте при вступі до вузів вони лише бралися до уваги².

1 Нариси історії Росії: Пер. з рос. / Б.В. Ананьїч, І.Л. Андреев, Є.В. Анісімов та ін.; за заг. ред. академіка РАН О.О. Чубар'яна. — К.: Ніка-Центр, 2007. — С.491.

2 Устав гімназій і прогімназій відомства Міністерства народного просвещения. 19 ноября 1864 г. //Реформи Александра II. — С.434.

Створення Єлисаветградського земського вищого реального училища та його перші кроки на педагогічній ниві

Вперше питання про відкриття в м. Єлисаветграді земського реального закладу з правами й привілеями урядового порушується представниками Єлисаветградського повітового земства 1868 р. Щоправда, тоді, задля запобігання можливих ускладнень при розв'язанні цієї проблеми, було вирішено розділити її на дві окремі й подати відповідні два клопотання — про відкриття реальної гімназії і про надання їй прав урядової¹. Розробивши проект створення реального училища, представники звертаються за підтримкою до Міністра народної освіти статського секретаря І.Д. Деянова, на прохання котрого Міністр внутрішніх справ генерал-ад'ютант О.Є. Тимашов доручає херсонському губернатору генерал-майору Старинкевичу вивчити питання щодо фінансового боку цієї справи. Керівник Херсонщини доповів генерал-ад'ютанту О.Є. Тимашову, що відкриття в м. Єлисаветграді реальної гімназії повністю забезпечується місцевими фінансами — земськими та міськими, тому ініціативу земства й міської общини підтримало не лише губернське керівництво, але й Міністр внутрішніх справ, указуючи, що відкриття цього навчального закладу є вкрай необхідним для мешканців Єлисаветградського й Олександрійського повітів².

Ураховуючи, що Єлисаветградське реальне училище мало відкриватися як приватне, Міністр народної освіти І.Д. Деянов восени 1869 р., відповідно до затвердженої імператором 19 лютого 1868 р. Думки Державної ради про приватні училища, доручає вивчити й затвердити навчальний план та статут даного навчального закладу на раді попечителя Одеського навчального округу³.

Після фактично отриманого дозволу на відкриття в м. Єлисаветграді приватної реальної гімназії (приватного училища першого розряду), 5 квітня 1870 р. збирається на своє перше засідання Правління училища у такому складі: голова — Аполлон Олександрович Дикий і три члени — Микола Олексійович Божняк, Павло Олександрович Зелений та Іван Микитович Мактеєв. Правління констатувало, що, розглянувши офіційне листування з питання відкриття цього навчального закладу, зокрема відношення херсонського цивільного губернатора та попечителя Одеського навчального округу, «может открыть свои действия теперь же, руководствуясь постановлением чрезвычайного земского собрания, почему определило: считать Правление Елисаветградского Высшего Земского Реального Училища открытым»⁴. Цікаво, що термін «вище» у назві «Єлисавет-

1 Державний архів Кіровоградської області (далі — ДАКО). — Ф.60, оп.1, спр.23, арк.2.

2 Там само. — Спр. 1, арк. 3 зв.

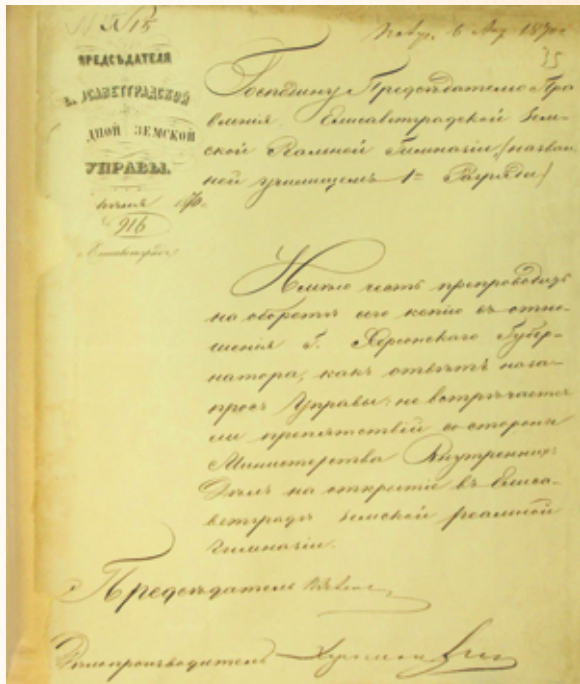
3 Там само. — Арк. 4 зв.

4 Там само. — Спр. 2, арк. 2–2 зв.

градського земського реально-го училища» (далі — ЄЗРУ), як вказується в історичному нарисі м. Єлисаветграда О.М. Пашутіна, не містив у собі будь-яких якісних характеристик рівня освітньої підготовки, тим більше вищої освіти, й розумівся «разве в отношении к низшим земским школам, в официальном же порядке оно, как частное, именовалось просто училищем 1-го разряда, без добавления слова «реальное»¹.

На другому засіданні Правління 10 квітня 1870 р. розглядалося питання призначення директора училища й було прийнято рішення за-

просити на цю посаду позаштатного вчителя Рішельєвської гімназії Федора Степановича Стуллі «с назначением ему положенного по штату жалованья 2500 р. сер. в год, начиная производство такового с 1-го мая настоящего 1870 года»². Іншому претенденту на цю посаду, статському раднику³ Пильчикову було вирішено повідомити, що «выбор директора открываемого в г. Елисаветграде реального училища остановлен не на нем и место это предоставлено другому»⁴. На наступному засіданні Правління 15 квітня 1870 р. вже брав участь і новопризначений директор А.О. Стуллі, тоді члени Правління вивчали питання найму для училища відповідного будинку. Розглянувши численні пропозиції різних власників міської нерухомості, зупинилися на будинку землевласника Івана Петровича Самофалова й вирішили укласти з ним договір оренди його будинку, що знаходився на розі вулиці Двірцевої, терміном на два роки — з 1 липня 1870 р. до 1 липня 1872 р., за 1 700 руб. сріблом у рік⁵. А 7 травня 1870 р. на четвертому засіданні Правління, розглянувши клопотання різних осіб щодо їхнього призначення викладачами училища, члени Правління майже сформували педагогічний колектив створюваного навча-

1 Пашутин А.Н. Исторический очерк г. Елисаветграда. — С.173-174.

2 ДАКО. — Ф.60, оп.1, спр.2, арк.3.

3 Статський радник — цивільний чин V класу за «Табелем про ранги». Відповідав чинам бригадира в армії і капітан-командора флоту.

4 ДАКО. — Ф.60, оп.1, спр.2, арк.3.

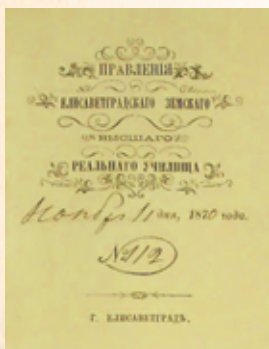
5 Там само. — Арк. 3 зв.

*Олександр Миколайович
ПАШУТІН*

*Павло Олександрович
ЗЕЛЕНИЙ*

льного закладу. Наступні засідання присвячувалися різним організаційним питанням, зокрема, Правління продовжувало укомплектовувати штат учителів, вирішувало господарчі проблеми та ін.

У травні 1870 р. попечитель Одеського навчального округу Голубцов затверджує з незначними корективами Статут училища й дозволяє відкрити в м. Єлисаветграді Земське реальне чоловіче семикласне училище першого розряду та направляє до Єлисаветградської повітової земської управи доопрацьований і затверджений Статут¹. Його структура була подібною до «Статуту гімназій і прогімназій відомства Міністерства народної освіти» від 19 листопада 1864 р., але у ньому не виділялися в окрему частину посадові особи училища, педагогічна рада, почесний попечитель та права й переваги навчального закладу², окрім цього Статут створеного реального училища містив майже в 4 рази менше параграфів, ніж урядовий. Так, зокрема, цей Статут складався із 6 частин: загальні положення (§§1-6), навчальна частина (§§7-18), учні (§§19-28), пансіон (§§29-30), приміщення (§31) та печатка (§32)³. У §1 Статуту вказувалися причини відкриття училища, зокрема, усвідомлення крайньої потреби в навчальному закладі, де юнаки мали б змогу підготуватися до практичної діяльності, Єлисаветградським повітовим земством спільно з Єлисаветградським міським товариством, які відкривають в м. Єлисаветграді чоловіче 7-класне реальне училище⁴. Згідно зі Статутом керівництво ЄЗРУ здійснювалося особливим Правлінням, до якого належали — голова, попечитель гімназії (обирався повітовим земським зібранням кожні три роки); директор (обирався земством); помічник директора (обирався педагогічною радою училища)⁵; три члени

1 ДАКО. — Ф. 60, оп. 1, спр. 1, арк. 8.

2 Устав гимназий и прогимназий ведомства Министерства народного просвещения. 19 ноября 1864 г. — С. 417-433.

3 ДАКО. — Ф. 60, оп. 1, спр. 1, арк. 19-28

4 Там само. — Арк. 19.

5 Згідно зі Ст. 33 Статуту ЄЗРУ, затвердженого 1878 р., ця посада називалася — інспектор реального училища (Див.: Устав Єлисаветградського земського вищого реального училища. — Єлисаветград: Тип. А. Гольденберга, 1878. — С. 27).

Правління (обиралися земством на три роки)¹.

Правління мало збиратися мінімум раз на місяць, а при потребі й частіше, вирішальний голос у правлінні мав голова. Безпосереднє керівництво навчальним закладом здійснював його директор. Для ефективного забезпечення навчально-виховного процесу створювалася педагогічна рада училища, очолювана директором, до її складу входили також помічник директора, законовчитель та викладачі, котрих обирало правління². ЄЗРУ підпорядковувалося попечителю Одеського навчального округу, йому правління училища мало подавати щорічний звіт про діяльність навчального закладу³.

Єлисаветградське реальне училище фактично розпочало свою діяльність з 1 липня 1870 р., коли відбулося перше засідання його педагогічної ради⁴. Із 4 серпня того ж року розпочався прийом вступних іспитів, а 31 серпня відбулося урочисте відкриття училища «с молебном и чтением отчетов как о ходе всего дела по открытию училища, так и о приёмных экзаменах»⁵. Планувалося відкрити чотири класи, але, враховуючи, що вступні іспити до четвертого класу витримував лише кожен п'ятий з абітурієнтів, було відкрито лише три класи, загальною чисельністю 189 осіб (109 у першому класі, 61 у другому й 19 у третьому). Виходячи із такого контингенту учнів, перший клас мав три паралельні відділення (41 учень у першому, 42 у другому й 26 у третьому), другий клас поділявся на дві паралелі (29 учнів у першому й 32 у другому). Майже половину учнівського колективу склали діти дворян і чиновників — 85 осіб, дещо менше було купецьких дітей — 51 особа, ще менше було дітей міщан і селян — 27 перших і 18 других, дітей духовних осіб — лише 6 і 2 — іноземних підданих. Щодо віросповідання учнів набору 1870 р., то воно було таким: 129 православних, 6 лютеран, 12 католиків і 42 іудеїв⁶.

У перші роки свого існування ЄЗРУ утримувалося коштом Єлисаветградського (18 тис. руб.) й Олександрійського (3 тис. руб.) повітових земств та Єлисаветградського міського товариства (4 тис. руб.), загалом 25 тис. руб. на рік. На момент свого відкриття училище мало 50 тис. руб. запасного капіталу, з яких 20 тис. виділялося на потреби облаштування, 20 тис. руб. на будівництво власного приміщення, адже початково училище розташовувалося в орендованому, і 10 тис. залишалося про запас⁷. 1873 р. ЄЗРУ отримало від земства власну цегляну двоповерхову будівлю із 35 кімнат, із південного боку вона мала також напівповерх. Училище оточував великий сад, «среди которого есть большое открытое место для игр учеников, в свободное от занятий время, а также, в хо-

1 ДАКО. — Ф. 60, оп. 1, спр. 1, арк. 19 зв. — 20.

2 Там само. — Арк. 20 зв.

3 Там само. — Арк. 21 зв.

4 Там само. — Спр. 3, арк. 1.

5 Там само.

6 Там само. — Арк. 2.

7 Там само. — Арк. 1.

рошою погоду, и для занятій гимнастикою»¹. На нижньому поверсі училища — знаходилися: хімічна лабораторія, малювальний і гімнастичний зали, канцелярія та учительська, окрім цього на ньому розміщувалися квартири директора та учителя хімії, на верхньому поверсі — класи, кабінет фізики, квартира учителя фізики, а також зала площею 432 кв. аршинів² і висотою 7 аршинів (у ній згодом влаштовувалися народні читання).

Як уже зазначалося, загальне керівництво ЄЗРУ здійснювало його правління, перший склад якого був таким: попечитель училища й голова правління Аполлон Олександрович Дикий і три члени — Микола Олексійович Божняк, Павло Олександрович Зелений та Іван Микитович Мактеєв, директор училища Федір Степанович Стуллі та його помічник Гаврило Якович Близнін³. Проте, статус членів правління був різним. Так, зокрема, директор і його помічник, на відміну від членів правління, вибраних від земства, при розгляді господарчих питань мали право лише дорадчого голосу⁴. Навчально-виховний процес у першому для реального училища 1870-1871 навчальному році забезпечувався таким викладацьким складом⁵:

1. Законовчитель — священик Феодосій Іванович Вартмінський, випуск-

1 Отчет о состоянии Елисаветградского земского реального училища за 1898 год. — Елисаветград: Паровая Типо-Литография О.М. Гольденберга, 1899. — С.1.

2 Аршин — узаконена 1899 р. в Російській імперії міра довжини. Відповідав 71,12 см., поділявся на 4 четверті або 16 вершків.

3 ДАКО. — Ф. 60, оп. 1, спр. 3, арк. 1.–1 зв.

4 Там само. — Спр. 2, арк. 48 зв.

5 Там само. — Спр. 3, арк. 1 зв.

ник Катеринославської семінарії;

2. Учитель російської мови — Ілля Петрович Дукачов, раніше викладав у Херсонському повітовому училищі та Херсонській і Сімферопольській гімназіях;

3. Учитель природничих («естественных») наук — випускник камерально-го відділення Рішельєвського ліцею та викладач Одеського комерційного училища Гаврило Якович Близнін;

4. Учитель географії — випускник фізико-математичного факультету університету св. Володимира Сігізмунд Іванович Ляйман (римсько-католицького віросповідання);

5. Учитель арифметики — колишній штатний наглядач Херсонського повітового училища та викладач Херсонської жіночої гімназії, колезький секретар¹ Іполит Петрович Дувінг; інший учитель арифметики Павлович помер наприкінці січня 1871 р.

6. Учитель німецької мови — випускник теологічного факультету Дерпського університету Карл Довт;

7. Учитель французької мови — австрійський підданий Михайло Францович Блюменфельд (римсько-католицького віросповідання), у лютому 1867 р. отримав свідоцтво на звання гімназійного учителя французької мови в Новоросійському університеті, він також виконував обов'язки бібліотекаря ЄВЗРУ;

8. Учитель чистописання й малювання — Матвій Петрович Ободовський²;

9. Учитель історії — Федір Степанович Стуллі, директор ЄЗРУ;

10. Викладач підготовчого класу — Софія Іванівна Вальд (уроджена Зуєва), у січні 1861 р. отримала в Рішельєвському ліцеї свідоцтво на звання домашнього вчителя.

Найбільш красномовною оцінкою першого року діяльності Єлисаветградського вищого земського реального училища буде використання додатку до доповіді Комісії повітового земства, яка вивчала стан справ у цьому навчальному закладі й перевіряла звіт його правління за перший рік існування:

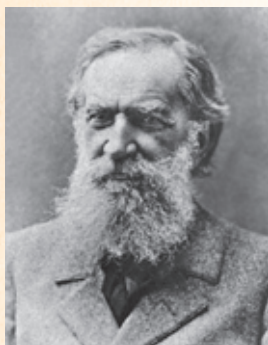
«Осуществление первого высшего земского реального училища в России, далеко не сопровождалось общим сочувствием той среды, из которой и для которой оно возникло. С одной стороны выставлялись опасения за непосильный для земства расход на основание и дальнейшее содержание училища; с другой, привычка, перешедшая к внукам от дедов посвящать деятельность свою преимущественно коронной службе и непривычка находить средства в самих себе, пугали земство отсутствием прав и привилегий; но пока происходила борьба мнений образовались вполне достаточные суммы на ежегодный расход и вполне необременительный заем даёт возможность осуществить последнюю потребность — постройку здания. Училище пережило первый год, без сомнения

1 Колезький секретар — цивільний чин X класу згідно з «Табелем про ранги», відповідав чинам капітан-поручика, штабс-капітана, штабс-ротмістра, лейтенанта флоту.

2 ДАКО. — Ф. 60, оп. 1, спр. 2, арк. 9.

Михайло Ромуальдович
ЗАВАДСЬКИЙ

Гаврило Якович
БЛИЗНІЙ

самый тяжелый из всего будущего его существования. В борьбе с новизной дела преодолевая не только материальные и нравственные препятствия, но преследуемые умышленною и бессознательною клеветою училище, в итоге первого года привело к результатам, которые не только противники, но и доброжелатели едва ли ожидали. Первые четыре класса училища наполнены воспитанниками, желающими получить в нем реальное образование; все предсказания об одностороннем составе училища не оправдались; напротив, состав училища представляет вполне тождественную картину состава государства. В среде его получают образование и дети весьма достаточных родителей, и самого бедного класса, дети всех сословий, состояний и религий, в пропорции близко отвечающей составу народонаселения края, также средствам и развитию этого состава... Дело основано прочно и движение вперед обеспечено. Полный результат не может высказаться раньше семиклассного курса, но уже можно надеяться, с первого выпуска воспитанники первого реального высшего училища в России, основанного земством, получают возможность продолжать академическое образование в высших реальных заведениях не по привилегии, а по действительному знанию»¹. Не всі висновки комісії можна сприйняти за істину, особливо це стосується відповідності соціального складу учнів ЄЗРУ соціальному складовій Російської імперії та нашого регіону. Проте створення такого навчального закладу в провінційному повітовому місті свідчить про далекоглядність членів земства та міської громади, котрі відійшли від традиційної для Російської імперії негативної практики використання своєї влади для власного збагачення. Сучасна дослідниця Л. Левченко цілком слушно вказує, що в ті часи, «потрапивши в гласні чи бургомістри, «отці міста» поспішали вирішити питання про власні пільги, а міські справи залишали «на потім»². Істеблїшмент Єлисаветградщини, на чолі з головою Єлисаветградської повітової земської управи П.О. Зеленим, подав гідний приклад для наслідування

1 ДАКО. — Ф. 60, оп. 1, спр. 2, арк. 50–51.

2 Левченко Л. Історія Миколаївського і Севастопольського військового губернаторства (1805-1900). — Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2006. — С. 119-120.

наступним поколінням чиновників і депутатів усіх рівнів, спрямувавши значні кошти не на комерційні «оборотки», на яких можна було пожититися, а на відкриття навчального закладу нового типу, проінвестувавши інтелектуальний розвиток майбутніх поколінь.

Загалом становлення ЄЗРУ — піонера земської реальної освіти в Російській імперії — було складним, на чому неодноразово наголошували члени його правління, досить непростою була ситуація в педагогічному колективі, особливо в перші роки його існування. У листопаді 1872 р. подає у відставку Ф.С. Стуллі, виконання обов'язків директора покладається на М.Ф. Блюменфельда, котрий у той час обіймав посаду помічника директора¹. До речі, місячна платня директора училища в 1872 р. складала досить пристойну суму — 208 руб². Вирішення питання про заміщення вакантної посади тривало майже рік. Правління ЄЗРУ досить скурпульозно підійшло до нього, розглядалися різні кандидатури, велося листування зі ймовірними претендентами, зокрема, з Є.Л. Марковим, І.В. Яніним та паном Петунніковим. Не дійшовши до спільного бачення розвитку навчального закладу, правління продовжувало пошук гідного кандидата, й лише в жовтні 1874 р. приймається рішення запросити на цю посаду дійсного статського радника³ Захарія Васильовича Коленка⁴, котрий мав значний досвід роботи на посаді директора Херсонської гімназії⁵. Після смерті З.В. Коленка, посаду директора обійняв випускник історико-філологічного факультету Імператорського Новоросійського університету Михайло Ромуальдович Завадський. Його шестирічне перебування на чолі ЄЗРУ стало періодом творчого піднесення закладу та отримання статусу урядового. 20 жовтня 1882 р. російський імператор Олександр III затвердив Думку Державної Ради щодо надання ЄЗРУ прав урядових реальних училищ.

Організація навчально-виховного процесу в реальному училищі

Щодо організації навчального процесу, то відповідно до затвердженого 1870 р. Статуту в училищі мали викладатися в однаковому обсязі з класичними гімназіями такі дисципліни: Закон Божий, російська й церковнослов'янська мови та словесність, історія, географія і чистописання, у більшому обсязі — математика, природнича історія з додаванням до неї хімії, фізики та космографії,

1 ДАКО. — Ф. 60, оп. 1, спр. 2, арк. 84.

2 Там само. — Арк. 87.

3 Дійсний статський радник — цивільний чин IV класу за «Табелем про ранги». Відповідав чинам генерал-майора і контр-адмірала

4 ДАКО. — Ф. 60, оп. 1, спр. 2, арк. 103.

5 Пашутин А.Н. Исторический очерк г. Елисаветграда. — С. 174.

а також німецька й французька мови та креслення¹. До обов'язкових навчальних дисциплін також відносилася гімнастика, а малювання вивчалася за бажанням. Учні вищих класів отримували знання з основ державного устрою Російської імперії, її основних законів, призначення різних «присутственных» місць, а також основ цивільного й кримінального права. За бажанням батьків і за додаткову платню учні могли вивчати музику й танці. Загалом, початково в ЄЗРУ був такий розподіл годин на тиждень²:

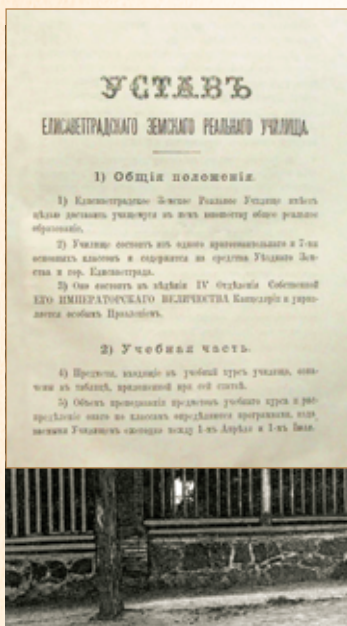
№	Предмети	Кількість уроків у класах								Разом
		підгот.	1	2	3	4	5	6	7	
1.	Закон Божий	3	2	2	2	2	2	1	1	15
2.	Російська мова і словесність	6	5	4	4	4	3	3	4	33
3.	Французька мова	–	6	4	4	3	3	3	3	26
4.	Німецька мова	–	–	6	5	5	4	3	3	26
5.	Арифметика	6	4	4	1	–	–	–	–	15
6.	Алгебра	–	–	–	1½	2	3	3	2	11½
7.	Застосування алгебри до геометрії	–	–	–	–	–	–	1	–	1
8.	Геометрія	–	–	–	1½	2	2	–	3	8½
9.	Тригонометрія	–	–	–	–	–	1	–	–	1
10.	Нарисна геометрія	–	–	–	–	–	–	2	–	2
11.	Фізика	–	–	–	–	–	3	2	2	7
12.	Механіка	–	–	–	–	–	–	1	1	2
13.	Креслення і малювання	–	–	5	3	4	4	4	2	18
14.	Природнича історія	3	3	2	3	3	–	2	2	18
15.	Хімія	–	–	–	–	–	3	3	2	8
16.	Географія	–	–	3	3	3	–	–	1*	10
17.	Історія	–	–	–	2	2	2	2	4	12
18.	Чистописання	6	4	–	–	–	–	–	–	10
Разом		24	24	30	30	30	30	30	30	228

* космографія

До речі, в 1-7 класах ЄЗРУ в 70-х роках ХІХ ст. кількість уроків із деяких предметів перевищувала встановлені стандарти для урядових реальних училищ. Так, зокрема, Закону Божого було 12 уроків замість 10, російської мови – 27 замість 26, математики – 33 замість 32, природничої історії – 15 замість 8, хімії – 8 замість 4, географії – 9 замість 8, на французьку й німецьку мову виді-

1 ДАКО. – Ф. 60, оп. 1, спр. 1, арк. 22.

2 Устав Елисаветградского земского высшего реального училища. – Елисаветград: Тип. А. Гольденберга, 1878. – С. 10.

лено по годині, у той час, як в урядових училищах обов'язковою була лише одна з них обсягом 27 год., а на другу необов'язкову передбачалося лише 8 год. Щоправда, в ЄЗРУ деякі предмети вивчалися в меншому обсязі, аніж в урядових училищах. Це фізика, на яку виділялося 7 год. замість 8 год., креслення й малювання — 18 год. замість 35 гол., чистописання — 4 год. замість 6 год., механіка — 2 год. замість 4 год.¹ На ліквідації цих невідповідностей наполягали члени Вченого Комітету Міністерства народної освіти, вказуючи також на те, що наявність підготовчого класу в ЄЗРУ суперечить Статуту реальних училищ 1872 р. Хоча в Міністерстві народної освіти визнавали, що рівень знань випускників ЄЗРУ надавав їм змогу в якості екстернів успішно складати випускні іспити в урядових реальних училищах і був достатнім для вступу у вищі навчальні заклади імперії, що підтверджувалося відповідними заявами останніх². Під час затвердження нового статуту ЄЗРУ в 1878 р. були враховані зауваження Вченого Комітету, в тому числі й до тижневого розподілу навчальних годин³.

Після отримання училищем статусу урядового навчального закладу в жовтні 1882 р. ЄЗРУ урівнюється в навчальних планах і програмах із урядовими реальними училищами, а його випускники вже не потребують додаткових випускних екзаменів.

Як уже зазначалося, під час відкриття ЄЗРУ вступні іспити до четвертого класу витримував лише кожен п'ятий з абітурієнтів, унаслідок чого замість

1 Устав Елисаветградского земского высшего реального училища. — С. 13.

2 Там же. — С. 11.

3 Там же. — С. 38.

Приложение к списку 7-б.

ТАВЛИЦА

числа отдельных уроков в Елисаветградском Земском
Реальном училищѣ.

Предметы.	К Л А С С Ы .						Итого уроков.
	1	2	3	4	5	6	
Закона Божія	2	2	2	2	1	1	12
Русскій языкъ	6	4	4	4	2	2	4
Новый иностраннй языкъ	—	6	5	5	3	3	5
Другой новый языкъ	—	—	6 ¹⁾	6 ¹⁾	3 ¹⁾	3 ¹⁾	—
Географія	2	2	2	2	—	—	2
Исторія	—	2	2	2	2	2	4
Численныя	4	2	—	—	—	—	—
Расовка и черченіе	6	4	4 ¹⁾	4 ¹⁾	6 ¹⁾	6 ¹⁾	5
Математика	—	—	—	—	—	—	—
Естественная исторія	4	4	4	4	8	4	3
Физика	—	—	—	—	4	2	2
Химія	—	—	—	—	—	4	1
Музыка	—	—	—	—	—	—	—
Меланжа	—	—	—	—	—	4	—

¹⁾ Ученики, продолжившіе изученіе другаго новаго языка въ V и VI классахъ, обучаются черченію и расовкѣю по 3 урока въ недѣлю.

Примечаніе. Распределеніе уроковъ по классамъ предметовъ згоростовлено въ томъ бытъ можнѣею. Приложение училища, съ согласія Палачата Округа (см. ст. 8 Уста.).

Съ подписаннѣмъ вѣрно: Директоръ Училища М. Заводскій.

запланованих чотирьох класів було відкрито лише три. Не кращою була ситуація зі вступниками до першого класу. Правління училища з цього приводу змушене було констатувати, що «приёмные экзамены в Елисаветградское земское высшее реальное училище показали, что домашняя подготовка детей к поступлению в 1-й класс стояла на весьма низком уровне, ограничиваясь почти исключительно механическим обучением чтению, письму и счету»¹. Для покращання ситуації створюється підготовчий клас та проводяться публічні лекції з початкового виховання і навчання дітей.

Організація навчального процесу в ЄЗРУ була такою, заняття розпочиналися о 9 год. ранку й тривали до 15 год., між годинними уроками були п'ятихвилинні перерви, а після третього уроку була сорокап'ятихвилинна, яка використовувалася для уроку гімнастики. Навчальний рік завершувався 31 травня, після чого протягом 24 днів тривали перевідні екзамени. Для учнів старших класів, окрім встановлених програмою навчальних дисциплін, головою Єлисаветградського окружного суду В.К. Афанасьєвим факультативно викладався курс законодавства².

Вагому роль у навчально-виховному процесі ЄЗРУ, прищепленні любові до рідної землі, до її історії відігравав історико-краєзнавчий музей, створений випускником Новоросійського університету Володимиром Миколайовичем Ястребовим. Музей містив багату колекцію старожитностей, пам'яток археології, археографії, нумізматики та ін. В.М. Ястребов стає основоположником музейної справи в регіоні. У доповіді ревізійної комісії по ЄЗРУ за 1887 р. наголошувалося, що «в нынешнем году положено основание местному археологическому и этнографическому музею, устроенному по инициативе и личным трудом преподавателя истории и географии В.Н. Ястребовым при скромной затрате со стороны правления 50 руб. на раскопки»³.

1 ДАКО. — Ф. 60, оп. 1, спр. 4, арк. 4.

2 Пашутин А.Н. Исторический очерк г. Елисаветграда. — С. 177.

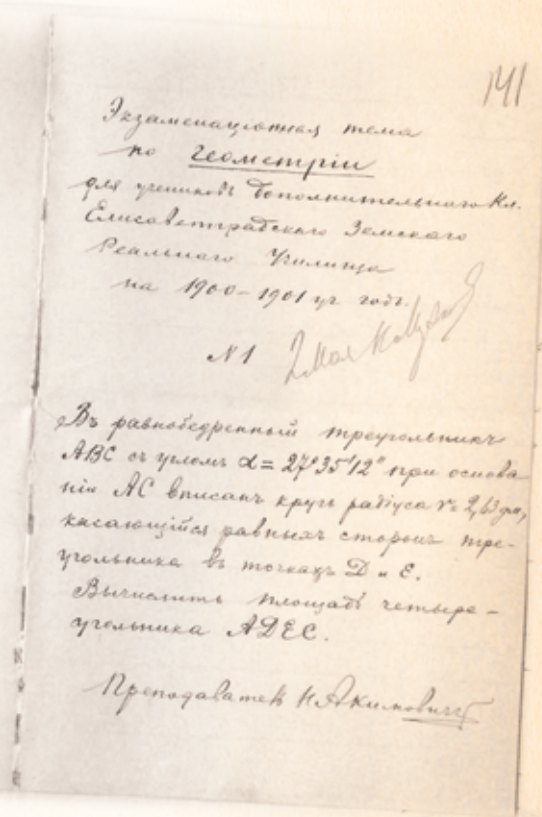
3 ДАКО. — Ф. 60, оп. 1, спр. 42, арк. 42.

У 1874 р. з ініціативи викладача математики та фізики Рудольфа В'ячеславовича Пржшиховського в ЄЗРУ створюється метеостанція, деякі прибори їй безкоштовно надала Головна фізична обсерваторія¹. Окрім Р.В. Пржшиховського, з метеостанцією ЄЗРУ пов'язана дослідницька діяльність видатного педагога Г.Я. Близніна. Він, зокрема, 1896 р. на Всеросійській промисловій і художній виставці в Нижньому Новгороді отримав диплом першого розряду «за организацию образцовой Метеорологической станции в Елисаветградѣ и за первые в России, весьма важные для сельско-го хозяйства, исследования над влажностью почвы»².

Володимир Миколайович
ЯСТРЕБОВ

У 1880 р. в ЄЗРУ створюється рисувальний клас, у якому викладав академік портретного живопису Санкт-Петербурзької Академії мистецтв П.О. Крестоносцев. Із самого початку цей клас стає визначним освітньо-культурним осередком у регіоні, адже навчалися в ньому не лише реалісти, але й вихованці інших навчальних закладів. Так, зокрема, у 1871-1872 навчальному році серед 68 осіб, котрі відвідували заняття, було 37 учнів ЄЗРУ, 9 — жіночої гімназії, 3 — жіночого училища, 7 — класичної прогімназії, 1 — ремісничого училища та 11 — інших осіб³. Така просвітницька діяльність знайшла широку підтримку діячів земства, і не лише Єлисаветградського, на губернській виставці, яка проходила в м. Єлисаветграді, П.О. Крестоносцеву було присуджено золоту медаль «за распространение в крае полезных художественных знаний»⁴. Члени правління ЄЗРУ наголошували, що розповсюдження будь-яких технічних знань, розвиток технічного виробництва неможливі без знання ма-

- 1 Отчет о состоянии Елисаветградского земского реального училища в 1876/7 академическом году. И о метеорологической станции за всё время её существования. — Херсон: Тип. Н.О. Ващенко, 1878. — С. 21.
- 2 Памяти Г.Я. Близнина. Издание Елисаветградского земского реального училища. — Елисаветград: Липо-Типография Н.Ш. Сейдера, 1902. — С. 66.
- 3 ДАКО. — Ф. 60, спр. 5, арк. 121.
- 4 Там само.

Рисувальний клас Єлисаветградського земського реального училища

лювання, вказуючи, що «о первенствующем значении рисования для ремесла и всякого технического производства свидетельствуют многие государства Европы, где общества распространения ремесла и грамотности заботятся не столько об устройстве ремесленных школ, сколько о школах для ремесленников, и главный предмет преподавания в таких школах — черчение и рисование. Отчетливость, изящество работы и вместе прочность — суть отличительные черты иностранных произведений и не трудно заметить, что все эти качества может сообщить знание черчения и рисования»¹.

Однією зі складових забезпечення навчально-виховного процесу стала бібліотека ЄЗРУ, яка поділялася на фундаментальну та учнівську. Правління училища за клопотанням педагогічного колективу передплачувало вітчизняну та зарубіжну новітню наукову та навчальну літературу, періодику. Загалом протягом 1871-1872 навчального року на ці потреби було виділено 1300 руб. Так, зокрема, стосовно періодичних видань, то 1872 р. ЄЗРУ передплачувало «Санкт-Петербургские ведомости», «Московские ведомости», «Новороссийский телеграф», педагогічний збірник «Семья и школа», журнали «Вестник Европы», «Христианское чтение», «Знание», «Вестник общества садоводства в Москве», «Журнал русского технического общества», «Всемирный путешественник», «Русский архив», «Филологические записки», «Журнал Министерства народного просвещения», а також ряд іноземних видань французькою та німецькою мовами².

1 ДАКО. — Ф. 60, спр. 5, арк. 121 зв.

2 Там само — Оп. 1, спр. 2, арк. 56-56 зв.

Из розвитком училища значно розвивається і фонд його бібліотеки. У 1896 р. вона вже отримувала 38 періодичних видань: «Церковный Вестник и Христианское чтение с полным собранием творений Св. Иоанна Златоуста» (8 руб. 65 коп.), «Труды Киевской Духовной Академии» (7 руб. 5 коп.), «Филологические записки» (6 руб. 55 коп.), «Гимназия» (8 руб. 5 коп.), «Педагогический сборник» (5 руб. 5 коп.), «Детский отдых» (6 руб. 5 коп.), «Детское чтение» (6 руб. 5 коп.), «Родник» с приложением «Воспитание. Обучение» (6 руб. 5 коп.), «Русская старина» (9 руб. 5 коп.), «Киевская старина» (10 руб. 5 коп.), «Русский вестник» (17 руб. 5 коп.), «Труды Императорского Вольно-Экономического общества» (3 руб.), «Журнал естествознания и географии» (4 руб. 50 коп.), «Известия Императорского русского географического общества» (3 руб. 75 коп.), «Книжный вестник (справочная книга для библиотекарей)» (3 руб.), «Журнал новейших открытий и изобретений» (5 руб. 5 коп.), «Вестник опытной физики и элементарной математики» (6 руб. 5 коп.), «Исторический вестник» (10 руб. 5 коп.), «Северный вестник» (13 руб. 55 коп.), «Русский филологический вестник» (7 руб. 5 коп.), «Revue scientifique» (16 руб. 5 коп.), «Этнографическое обозрение» (6 руб. 5 коп.), «Мир Божий» (7 руб. 5 коп.), «Всемирная иллюстрация» (18 руб. 5 коп.), «Землеведение» (6 руб. 5 коп.), «Метеорологический вестник» (5 руб. 5 коп.), «Русский паломник» (6 руб. 5 коп.), «Вестник воспитания», «Новое время» (17 руб. 5 коп.), «Одесские новости» (10 руб. 5 коп.), «Журнал русского физико-химического общества» (8 руб. 5 коп.), «Materiaux et documents d'architecture class'ees ordare alphab'etique. A. Raquenet-Directeur-fondateur» (9 руб. 50 коп.), «Журнал Министерства народного просвещения» (14 руб. 25 коп.), «Правительственный вестник» (12 руб.), «Циркуляры Одесского учебного округа» (10 руб.), «Циркуляры Кавказского учебного округа» (6 руб.)¹.

Загалом, правління та дирекція ЄЗРУ приділяли значну увагу розвитку бібліотеки, замовляли потрібну літературу із-за кордону. Наприкінці 1913 р. бібліотечні фонди ЄЗРУ нараховували 11388 одиниць збері-

1 ДАКО. — Ф. 60, оп. 1, спр. 109, арк. 218-218 зв.

гання, зокрема, 4002 видання (9334 томи) на суму 16 697 руб. 77 коп. у фундаментальній та 1977 найменувань (2054 томи) вартістю 1748 руб. 49 коп.¹ в учнівській бібліотеці.

Правління училища виявляло значну турботу до учнів ЄЗРУ, намагаючись створити максимально комфортні, якщо так можна сказати, умови для їхнього навчання та нормального фізичного розвитку. Враховуючи майже шестигоднє перебування учнів у стінах закладу, правління з дозволу земського зібрання придбало восени 1894 р. необхідні меблі та посуд для влаштування гарячих сніданків для учнів². Вартість таких сніданків складала 2 руб. на місяць.

З перших днів створення ЄЗРУ значна увага приділялася виховній роботі. Окремою брошурою видається «Пам'ятна книга для учнів», у 26 пунктах якої детально розписувалися правила внутрішнього розпорядку, обов'язки учнів. Наголошувалося, що педагогічна рада ЄЗРУ «вменяя учащимся в нем непрременную обязанность точное исполнение содержащихся в этой книжке правил, покорнейше просит гг. родителей и лиц, на попечении которых находятся ученики, с своей стороны наблюдать, чтобы правила эти не были нарушаемы, и вместе с тем содействовать правлению училища к достижению учебно-воспитательных целей, как своевременными распоряжениями по деламым в контрольных тетрадках учеников замечаниям, так равно и всеми другими зависящими от них мерами»³.

Із ЄЗРУ пов'язано становлення та професійне зростання видатного педагога кінця XIX — початку XX ст. Михайла Ромуловича Завадського — директора училища у 1876-1882 рр., редактора й видавця першого в Російській імперії незалежного від Міністерства народної освіти журналу «Педагогический вестник», що виходив двічі на місяць у м. Єлисаветграді протягом 1881-1882 рр. Загалом, аналізуючи навчально-виховний процес у ЄЗРУ, необхідно зазначити, що училище було творчою лабораторією передових педагогічних ідей того часу.

- 1 Отчет о состоянии Елисаветградского земского реального училища в 1913 году. — Елисаветград: Тип. Елисаветградского уездного земства, 1914. — С. 7.
- 2 Отчет о состоянии Елисаветградского земского реального училища за 1894 год. — Елисаветград: Русская скоропечатня Гольденберга, 1895. — С. 8-9.
- 3 Памятная книжка для учеников Елисаветградского земского высшего реального училища. — Херсон: Тип. Н.О. Ващенко, 1873. — С. 9.

Професійний і життєвий рівень викладацького складу ЄЗРУ

Аналізуючи навчально-виховний процес у ЄЗРУ, необхідно окремо зупинитися на соціальному статусі його викладачів і співробітників. Із самого початку створення училища, враховуючи його неурядовий статус, зокрема непоширення на викладачів прав і привілеїв навчальної роботи, у тому числі й державної служби, земство призначало їм вищі оклади в порівнянні з державними середніми навчальними закладами. Після отримання прав і привілеїв урядового реального училища, оклади викладацького складу ЄЗРУ зменшуються й урівнюються із окладами в інших урядових середніх навчальних закладах, а викладачі отримують права державної служби, їх зобов'язують виготовити власним коштом і носити спеціальний формений одяг, встановлений для осіб, котрі перебували на державній службі по відомству Міністерства народної освіти. Такі нововведення початково негативно відобразилися на майновому стані викладачів ЄЗРУ. Так, зокрема, викладач природничої історії і хімії Г.Я. Близнін у заяві до інспектора училища Ф.Р. Крейсберга, вказував, що він не має змоги виконати травневе розпорядження попечителя Одеського навчального округу щодо пошиву форменого одягу, адже «я не получал никакого специального пособия на постройку присвоенной моей службе формы и в данное время не имею достаточных денежных средств для его выполнения, так как Вашему Высокоородию известно, что в текущем академическом году получаемое мною содержание уменьшено более чем на одну пятую часть сравнительно с тем, что я получал в прошедшем году»¹. Все ж, отримання статусу державного службовця та відповідного рангу давало змогу викладачам ЄЗРУ покращувати свій матеріальний стан, спочатку це відчули ті з них, котрі прийшли в училище, маючи ранги цивільної служби. Так, зокрема, у 1886-1887 н. р. інспектор училища М.Ф. Марков за 26 уроків на тиждень отримував у рік 1740 руб., а викладач малювання академік П.О. Крестоносцев за 23 уроки — 2100 руб., за таку ж кількість уроків викладач історії та географії В.М. Ястребов — 1560 руб.² Проте, вже в наступному 1887-1888 навчальному році ситуація покращала, адже переважна більшість викладачів отримала за вислугу років наступні ранги й відповідно підвищення окладів, інспектор училища М.Ф. Марков отримував тепер 2250 руб. на рік, викладач історії та географії В.М. Ястребов — 2000 руб.³ У подальшому ці тенденції зберігалися. Згідно з даними, наведеними у звіті училища за 1894 р., заробітна платня викладачів і співробітників ЄЗРУ була такою:

1 ДАКО. — Ф. 60, оп. 1, спр. 51, арк. 88.

2 Там само — Спр. 40, арк. 84а зв.

3 Там само — Спр. 69, арк. 1.

Утримання особового складу ЄЗРУ відповідно до 1894 р.¹

Посада	Прізвище, ім'я, по-батькові	Заробітна платня за рік		
		руб.	коп.	
<i>Директор</i>	<i>Бучинський І.Ф.</i>	2663	92	
<i>В.о. інспектора</i>	<i>Марков М.Ф.</i>	2254	98	
<i>Законовчителі</i>	<i>протоієрей Єленевський Ф.С.</i>	840	–	
	<i>священик Флоровський В.О.*</i>	350	–	
	<i>священик Бобровницький І.М.</i>	100	–	
<i>Викладачі</i>	<i>Ястребов В.М.</i>	2125	–	
	<i>Флюгель Е.Е.</i>	1860	–	
	<i>Ляйман С.І.</i>	1590	–	
	<i>Нікольський М.С.</i>	1587	96	
	<i>Масс Ф.А.</i>	1485	–	
	<i>Таранович В.К.</i>	1467	46	
	<i>Архіпов В.І.</i>	1449	96	
	<i>Акімович М.В.</i>	1189	92	
	<i>Близнін Г.Я.</i>	1057	44	
	<i>Графф Г.Г.</i>	360	–	
	<i>Красавченко І.А.</i>	190	–	
	<i>Лебедев М.М.</i>	150	–	
	<i>Лікар</i>	<i>Веккер І.А.</i>	300	–
	<i>Учитель гімнастики</i>	<i>Цинбал А.А.</i>	360	–
<i>Помічники класних наставників</i>	<i>Ек І.О.</i>	499	92	
	<i>Іванченко М.Т.</i>	524	92	
<i>Помічник класного наставника та діловод</i>	<i>Кропивянський В.Д.</i>	1099	92	
<i>Разом:</i>		23631	40	

* Працював лише частину навчального року, оскільки був переведений до Одеського реального училища, йому на заміну правління ЄЗРУ запросило священика Бобровницького І.М.

Окрім цього, співробітники ЄЗРУ отримували грошові допомоги, так, зокрема, того ж 1894 р. викладач Г.Я. Близнін отримав 150 руб. допомоги, помічники класного наставника В.Д. Кропивянський – 120 руб., І.О. Ек – 70 руб., а М.Т. Іванченко – 40 руб.² При цьому, із двадцяти двох осіб, наведених у таблиці, лише тринадцять працювали в ЄЗРУ за основним місцем роботи, троє з

1 Складено на основі: Отчет о состоянии Елисаветградского земского реального училища за 1894 год. – С. 23.

2 Отчет о состоянии Елисаветградского земского реального училища за 1894 год. – С. 25.

ОБРУГА.

АНЦЕЗІРІЯ.

Согласно отношенію Департамента Народ-

Столь быль.

24 Мая 1913

наго Просвѣщенія стъ 27 мая, апрѣля, за

№ 18065, и въ дополненіе къ предложенію стъ

10 тек. мая, за № 18336, поставленъ въ из-

вѣстность, что одновременно съ сими мно-

гдѣлано распоряженіе о переассигнованіи въ

вѣдніе Ваше кредита по § 7 ст. 8 сѣмти Мини-

стерства Народнаго Просвѣщенія 1913 года

въ суммѣ Двухъ тысячъ. Двухъ сотъ.

самидесяти тысячъ руб. 75. коп.

въ коихъ: 1/въ пятилѣтнія приовки 1847

руб. 41. коп.; 2/въ квартирно-содержаніе

11 руб. 74. коп.; 3/въ посылки

СВИДѢТЕЛЬСТВО.

Предъявителю сего Крестъина Владиміра
Лисаньва Мевенъ

на основаніи **ВЫСОЧАЙШЕ** утвержденнаго 22 апрѣля 1868 года,
декабря 1894 г. и 11 декабря 1895 г. мѣняй Государственнаго
Совѣта о спеціальномъ испытаніи по Министерству Народнаго
Просвѣщенія, подвергнись Юлиану испытанію въ педагогиче-
скомъ собитіи Елисаветградскаго Земскаго Реального Училища и
выдержав оное удѣлѣнъ, удостоенъ званія учителя
начальнаго училища.

Въ удостовѣреніе чего дано сѣй, Мевенъ
за надлежащими подписями и съ приложеніемъ печати

Г. Елисаветградъ, July 12 дня 1913

Елисаветградскаго
Реального Училища

мени совѣта

Письмоводитель

ПРАВЛЕНІЮ
ЕЛИСАВЕТГРАДСКАГО ЗЕМСКАГО
ВЫСШАГО
РЕАЛЬНОГО УЧИЛИЩА
Кондръ 11 дня, 1870 года.

№ 1/2

Г. ЕЛИСАВЕТГРАДЪ.

СВИДѢТЕЛЬСТВО.

Предъявителю сего Исаакъ Александровичъ
Исаакіевъ Подольскій

на основаніи **ВЫСОЧАЙШЕ** утвержденнаго 22 апрѣля 1868 года,
13 декабря 1894 г. и 11 декабря 1895 г. мѣняй Государственнаго
Совѣта о спеціальномъ испытаніи по Министерству Народнаго
Просвѣщенія, подвергнись Исаакъ испытанію въ педагогиче-
скомъ собитіи Елисаветградскаго Земскаго Реального Училища и
выдержав оное удѣлѣнъ, удостоенъ званія учителя
начальнаго училища.

Въ удостовѣреніе чего дано сѣй, Подольскій это свидѣтельство
за надлежащими подписями и съ приложеніемъ печати училища.

Г. Елисаветградъ, Февраль 1 дня 1913 года.

Директоръ Елисаветградскаго
Реального Училища

мени совѣта

Письмоводитель

9 мая 1913
ст. 867

БЕЗПЛАТНЫЯ
НАРОДНЫЯ ЧТЕНІЯ
 ПЕРИ
 ЕЛИСАВЕТГРАДСКОМЪ
 Земскомъ Реальномъ Училищѣ.
 ПЕРВЫЕ ДЕСЯТЛѢТІЕ
 (1893—1903)

СВИДѢТЕЛЬСТВО.

Представитель сего Крестовинъ Антонъ
Андреевичъ Ботманъ
 на основаніи ВЫСОЧАЙШЕ утвержденнаго 22 апрѣля 1868 года,
 13 декабря 1894 г. и 11 декабря 1895 г. мѣстнѣй Государственнаго
 Совѣта о спеціальныхъ испытаніяхъ по Министерству Народнаго
 Просвѣщенія, подвергнись подлинно испытанію
 членомъ совѣта Елисаветградскаго Земскаго Реального Училища,
 одержавъ оное удовольствительнѣе, удостоенъ въ званіи
 начальнаго учителя.

Въ удостовѣреніе чего дано ему, Ботману, это
 за подписями подписаннаго и съ приложеніемъ печати
 Г. Елисаветградъ, Февраль 1 дня 1913 года.

Директоръ Елисаветградскаго
 Земскаго Реального Училища
 _____
 членъ совѣта
 99 3156
 31 март. 1903
 Письмоводитель В. Шаня

ПАМЯТИ
Г. Я. БЛИЗНИНА.

Книжка
 Елисаветградскаго Земскаго Реального Училища

БИЛЕТЪ.

Представитель сего, преподаватель
 сего мѣста Елисаветградскаго Земскаго Реального Училища,
Младшей Слѣдственнаго Завѣдующаго Исправленія
 уволенъ въ отпускъ въ продолженіе вѣснаго Россійской Имперіи
 срокомъ отъ означеннаго числа апрѣля по 17 число Апрѣля
 мѣсяца 1889 года.
 Въ удостовѣреніе чего и выданъ ему, Исправленію, сей билетъ
 за подписаніемъ подписаннаго и приложеніемъ училищной печати. Елисаветградъ.
Апрѣль 1 дня 1889 года.
 Земельно-исправительнаго Исправленія
 Директоръ училища И. Шаня

Письмоводитель И. Шаня

них отримували більше 2 тис. руб., дев'ять — у межах 1-2 тис. руб., двоє — від 300 до 1000 руб. Причому серед двох останніх один був учителем гімнастики, а другий — помічником класного наставника. Візьмемо за основу класифікацію життєвого рівня службовців і військових за чотирима групами відповідно до їхніх доходів, запропоновану вітчизняним ученим В. Молчановим, згідно з якою до першої належали ті, хто отримував понад 3 тис. руб. у рік, до другої — чий доходи були в межах 1-3 тис. руб., третьої — 250-1000 руб. і четвертої — до 250 руб.¹ Таким чином, у педагогічному колективі ЄЗРУ 11 осіб (84,61%) належали до другої групи, 2 особи (15,39%) — до третьої². Доречно буде зауважити, що училищний лікар отримував 300 руб., а вчителі волосних шкіл отримували близько 250 руб., а сільських — близько 200 руб. на рік³. У наступні роки грошове утримання деяких членів викладацького складу ЄЗРУ зростало, так, 1898 р. виконувач обов'язків інспектора М.Ф. Марков отримував 2339 руб. 92 коп., викладачі М.В. Акімович — 1959 руб. 96 коп., В.І. Архіпов — 1779 руб. 96 коп., Г.Я. Близнін — 1384 руб. 12 коп.⁴ На початку ХХ ст. царська влада проводила політику заохочення до педагогічної діяльності, травневим законом 1908 р. встановлюється мінімальна заробітна плата вчителів початкової школи — 360 руб. у рік, яка підвищувалася на 10% за кожні 5 років стажу⁵. Досить суттєво підвищився статус викладачів середньої школи, вони мали службові та пенсійні права. Мінімальна річна заробітна плата таких учителів із вищою освітою складала 900 руб., а за кожні п'ять років стажу вони отримували надбавки в розмірі 400 руб. Якщо ж учитель мав стаж роботи в середніх навчальних закладах понад 20 років, то надбавка до його заробітної платні зростала до 2500 руб., і до 750 руб., якщо у нього не було вищої освіти. У випадку, коли стаж учителювання був більше 40 років, надавалася ще одна надбавка в розмірі 1550 руб. на рік.⁶ Враховуючи, що ЄЗРУ мало статус урядового середнього навчального закладу, його викладацький склад користувався усіма зазначеними перевагами. Так, зокрема, в 1913 р., за рік до Першої світової війни, директор ЄЗРУ Я.П. Кобець отримував 1800 руб. окладу, 1800 руб. столових, 825 руб. за викладання 11 уроків російської мови та історії, 60 руб. за уроки в паралельних класах, всього 4485 руб.; виконувач обов'язків інспектора О.О. Грузинов — 750 руб. окладу, 600 руб. за 8 уроків математики, 400 руб. квартирних і 350 руб. за викладання в паралельних класах, разом 2100 руб.; законовчитель

1 Молчанов В.Б. Життєвий рівень міського населення Правобережної України (1900-1914). — К.: Інститут історії України НАН України, 2005. — С. 46.

2 За винятком осіб, які працювали неповний навчальний рік та сумісників.

3 Систематический свод постановлений Александрійского (Херсонской губернии) уездного земского собрания 1865-1889 гг. — Александрия: Тип. Д.И. Райхельсона, 1889. — С. 247.

4 Отчет о состоянии Елисаветградского земского реального училища за 1898 год. — С. 41.

5 Сучков И.В. Социальный и духовный облик учительства России на рубеже XIX — XX веков. // Отечественная история. — 1995. — №1. — С. 65.

6 Молчанов В.Б. Життєвий рівень міського населення. — С. 69.

О.В. Богородський — 600 руб. як класний наставник, 1050 руб. за 14 уроків Закону Божого, 800 надбавки за кожні 5 років стажу та 150 руб. за уроки в паралельних класах, разом 2600 руб.; П.О. Ільяшевич — 180 руб. за виконання обов'язків секретаря педради і 1455 руб. за 20 уроків математики й креслення, разом 1635 руб.; О.М. Шерр — 600 руб. як класний наставник, 1575 р. за 21 урок російської мови, 800 руб. надбавки за стаж і 375 руб. за 5 уроків у паралельних класах, разом 3325; М.О. Студнічка — 1260 руб. за 21 урок французької мови в основних класах і 300 руб. за 5 уроків у паралельних класах, разом 1560 руб.; Ф.І. Келлер — 600 руб. як класний наставник, 1350 руб. за ведення 18 уроків німецької мови та 1600 руб. надбавки за стаж викладацької роботи, разом 2950 руб.; К.Я. Теодорович — 1200 руб. за 16 уроків математики й фізики, 180 руб. за підготовку дослідів, разом 1380 руб.; Ф.С. Козачинський — 600 руб. як класний наставник, 960 руб. за 16 уроків малювання і чистописання, 400 руб. за стаж і 120 руб. за 2 уроки малювання в паралельних класах, разом 2080 руб.; Л.С. Сочинський — 600 руб. як класний наставник, 180 руб. як бібліотекар ЄЗРУ, 1350 руб. за 18 уроків географії та арифметики, 400 руб. за стаж і 150 руб. за 2 уроки в паралельних класах, разом 2680 руб.; С.І. Цвітко — 600 руб. як класний наставник, 1125 руб. за 15 уроків історії та 150 руб. за 2 уроки в паралельних класах, разом 1875 руб.; Б.П. Любімов — 600 руб. як класний наставник, 180 руб. за завідування природничим кабінетом, 1125 руб. за 15 уроків і 150 руб. за 2 уроки в паралельних класах, разом 2055 руб.¹ Підвищувалася також заробітна платня училищному лікарю, він отримував оклад 480 руб. і 120 руб. столових, разом 600 руб., помічники класних наставників, зокрема, І.О. Ек, окрім 300 руб. окладу, отримував 300 руб. столових. Низькою була оплата праці учителів гімнастики ротмістра О.А. Рустановича та штаб-ротмістра А.В. Рустановича по 450 руб., а також учительки німецької мови А.Ф. Вельфе — 480 руб. за 8 уроків і 240 руб. за 4 уроки в паралельних класах, разом 720 руб., та законочителя В.І. Васильєва за 2 уроки, адже вони мали незначне навантаження².

Щоб краще зрозуміти життєвий рівень викладацького складу ЄЗРУ, порівняємо їхні доходи із заробітними платами в промисловості та цінами на продовольчі й промислові товари, а також міську нерухомість. Так, наприклад, у службовців і робітників заводу Єлисаветградського акціонерного товариства Т. і Р. Ельворті³ максимальна місячна зарплата 1894 р. складала 250 руб. (3000 руб. на рік), мінімальна — 25 руб. (300 руб. на рік), середня — 92 руб. 6 коп. (річна 1104 руб. 72 коп.); 1898 р. максимальна місячна — 250 руб. (3000 руб. на рік), мінімальна — 35 руб. (річна 420 руб.), середня — 92 руб. 83 коп. (1113 руб. 96 коп. на рік); 1911 р. максимальна місячна — 350 руб. (річна 4200 руб.), мінімальна — 25 руб. (300 руб. на рік), середня — 102 руб. 23 коп.

1 Підраховано на основі: ДАКО. — Ф. 60, оп. 1, спр. 270, арк. 15-20 зв.

2 Там само. — Арк. 16 зв. — 17.

3 За винятком сторожів.

Правление Елисаветградск. Городского Общественного Банка
 объявляет, что на основании ст. 144 норм. полож. о Гор. Общ. Банкахъ: 16 апрѣля 1909 г. за неплатежъ капитальнаго долга, процентовъ и взаимобраннаго суммъ за страховку, будутъ продаваться съ публичнаго торга слѣдующія недвижимыя имущества, находящіяся въ г. Елисаветградѣ; каждое имущество будетъ продаваться отдѣльно

№№	Имя, отчество и фами. и до новладѣльца	Мѣстополо- женіе и нум. дѣла	Краткое описаніе имущества	Цѣна, съ которой до- пускается торгъ на публич- номъ аукционѣ въ видъ ка- мента по указу порчи- вателя и аукционнаго дѣла	Слѣдуетъ ли за- ключить о вы- ступѣ за порчи- вателя или выступѣ за чужаго лица
1	Торговцѣ Тевалѣ Ну- химовичѣ, Елис. мѣщ.	3 ч. Борже- вская ул.	Два дома, фангелъ, прочія постройки и дворова земля мѣромъ по уашиъ 11 саж. 1/2 арш. и отъ улицы въ глубь двора 18 саж.	2421 р. 06 к.	
2	Росенштейнъ Левъ Ап- ликовичъ, Елис. мѣщ.	1 ч. Митал- ловская ул.	Дваъ, два фангела, прочія постройки и дворова земля мѣромъ по Миталловской ул. 15 саж. 6 вер. съ противо- положной стороны по межѣ Фалды 10 1/2 саж. съ правой стороны, выхода со двора, по межѣ Зубова 31 саж. и съ левой по межѣ Хоржевскаго 21 1/2 саж.	4069 р. 29 к.	
3	Коговъ Саува Верко- вичъ, Елис. мѣщ.	1 ч. Алек- сандр. ул.	Два дома, прочія постройки и дворова земля, мѣромъ по документамъ въ длину по двору 12 саж. и въ ширину по улицѣ 6 саж. 1/2 ар. при кастирѣ въ натурѣ въ длину въ глубь двора съ одной стороны 19 саж. съ другой 18 саж. и въ ширину по уашиъ 19 саж.	326 р. 63 к.	
4	Корнишъ Мердо Мю- ровичъ Угломирск. мѣщ. набѣдникъ Андрей Седоровичъ, Елис. мѣщ. Блудный Ароноъ Абра- мевичъ, Елис. мѣщ.	1 ч. ул. П. Довогой и Карбышев- ск. ч. Бель- визинскій пер. ул.	Два дома, прочія постройки и дворова земля мѣромъ по до- кументамъ въ длину по Карбышевск. ул. 15 с. и въ ширину 15 саж. и по Карбышевск. ул. 15 саж. и въ ширину 14 саж.	2985 р. 07 к.	У доми ген.-майора Анны Вла- димировны Бардеевичъ въ суммѣ 2000 р.
5		1 ч. Угале- Двороваго пер. 18-го дѣла Висваловскій ул.	Два дома, два фангела, прочія постройки и двор. земля, мѣромъ по документамъ въ 2-хъ смѣнкахъ участкахъ въ 2-хъ мѣрахъ въ длину 58 саж. 1 арш. въ ширину 18 саж. и усадьба зем- ельной мѣръ длину 55 саж. и въ ширину 54 саж. и усадьба зем- ельной мѣръ длину 22 с. и въ ширину 19 саж. при кастирѣ въ натурѣ по Протасовск. ул. 45 саж. 1 ар. по Дворово- му пер. 22 с. 4 вер. по Висваловск. ул. 19 с. 8 вер. отъ Висваловск. ул. вглубь двора по границѣ двороваго дѣла Мисловск. ул. съ северной стороны по границѣ двороваго дѣла Мисловск. ул. и Карбышевск. ул. 22 саж. 11 вер. и дворова земля Мисловск. ул. по границѣ двороваго дѣла Карбышевск. ул. 18 саж. 11 вер. по границѣ двороваго дѣла Протасовск. ул. 19 с. 8 вер.	6791 р. 28 к.	

(1226 руб. на рік)¹. До речі, засновники цього товариства брати Ельворті отри-
мували по 10 тис. руб. на рік.² Як бачимо, переважна більшість викладачів
ЄЗРУ отримувала більшу заробітну плату, ніж працівники найбільшого під-
приємства міста.

Щодо купівельної спроможності російського рубля на початку ХХ ст., то,
відповідно до бюлетеня Єлисаветградської хлібної біржі, у 1909 р. пуд пшениці
коштував у межах 1,17-1,20 руб.³, ячмінь — 68-71 коп. за пуд, овес — 60-65 коп.,
просо — 58-61 коп., пшоно — 90-97 коп., кукурудза — 44-57 коп., борошно круп'яне
1 сорту — 9,9-10 руб., висівки — 47-57 коп., насіння лляне — 1,48-1,50 коп.⁴ Кі-
лограм свинини коштував 30-32 коп., баранини — 20-37 коп., ковбаси — 62 коп.,
телятини — 30 коп., яловичина — 17-34 коп., білого хліба — 6-9 коп.; гуска —
1 руб. 20 коп., курка — 45-85 коп., качка — 60 коп., індик — 2-2,5 руб., яблуко
— 1 коп.; 10 оселедців — 50 коп., фунт солі — 50-60 коп.⁵ Відро денатуровано-

- 1 ДАКО. — Ф. 331, оп. 1, спр. 5, арк. 10 зв. — 11, 17 зв. — 18, 66 зв. — 67.
- 2 Там само. — Спр. 226, арк. 3 зв.
- 3 Літом того ж року її ціна в Одесі була в межах 1,25-1,55 руб. (Голос Юга. — №142, от 21 июня 1909 г.).
- 4 Голос Юга //Ежедневная политическая, экономическая и литературная газета — Елисаветград. — №46, от 26 февраля 1909 г.
- 5 Молчанов В.Б. Життєвий рівень міського населення. — С. 95.

го спирту 92°, виробництва Маловисківського винокурного заводу, на складі Ю. Гейбмана в м. Єлисаветграді по вул. Московській, продавалося за 2 руб. 50 коп.¹ Сніданок, обід або вечеря «на коровьем масле из двух блюд и чашка кофе» в Єлисаветградському ресторані Т.О. Анікіна «Париж» тоді коштували 30 коп.² Щодо промислової групи, то аршин батисту коштував 12 коп. у суконно-мануфактурному магазині М.Ф. Вольського³. Матеріал пошиття чоловічого костюма з англійської шерсті відріз «в 5 аршин на піджак и жилет — 2 руб. 50 коп»⁴. Для пошиття літніх штанів до цього комплекту рекомендувалося «английское трико отборного качества необыкновенно прочное и практичное, цвета черного или черно-сероватого в новомодную продольную полосу ценою за 1 арш. 10 верш. на целые брюки 1 р. 95 к.»⁵ Годинник із чорної вороні сталі із заводом на 192 години коштував 5 руб., а такий же в срібному корпусі 84 проби, з масивною кришкою — 8 руб. 75 коп.⁶ Друкарська машинка коштувала 100-275 руб. залежно від фірми виробника та конструктивних особливостей, зокрема, наявності табулятора⁷. Імпортна емальована чавунна ванна коштувала 80-100 руб.⁸, піаніно лейпцизької придворної фабрики «Ирмлер» — 540 руб., його можна було купити в кредит на 24 місяці зі щомісячним платежем 22 руб. 50 коп.⁹ А довідкове видання «Весь Єлисаветград» коштувало лише 10 коп.¹⁰

Ціни на нерухомість у м. Єлисаветграді коливалися в межах 474,15-6791,28 руб., про що свідчать оголошення Єлисаветградського міського громадського банку про продаж заставного майна з аукціонів¹¹.

Як бачимо, грошове утримання викладачів ЄЗРУ не лише забезпечувало належний рівень життя, а й дозволяло займатися наукою не лише в межах Російської імперії, але навіть і виїздити за кордон. Наприклад, викладач математики й фізики Р.В. Пржшиховський відвідував сільськогосподарські і метеорологічні станції в містах Парижі та Відні¹², співробітник Ю.Ф. Войтяк у Німеччині вивчав електротехніку¹³.

Досить вагомою складовою соціального статусу викладачів ЄЗРУ, після поширення на нього прав урядових навчальних закладів восени 1882 р., було їхнє

1   Голос Юга. — №28, от 5 февраля 1909 г.

2   Там же. — №127, от 4 июня 1909 г.

3   Там же. — №127, от 4 июня 1909 г.

4   Там же. — №128, от 5 июня 1909 г.

5   Там же.

6   Там же. — №129, от 6 июня 1909 г.

7   Там же. — №36, от 14 февраля 1909 г., №127, от 4 июня 1909 г.

8   Там же. — №36, от 14 февраля 1909 г.

9   Там же. — №34, от 12 лютого 1909 г.

10 Там же. — №29, от 6 лютого 1909 г.

11 Там же. — №46, от 26 февраля 1909 г. №143, от 23 июня 1909 г.

12 Отчет о состоянии Елисаветградского земского реального училища в 1876/7 академическом году. — С.7.

13 Отчет о состоянии Елисаветградского земского реального училища за 1894 год. — С.15.

перебування на державній службі з відповідними класами службовця. Вони за сумлінну викладацьку діяльність протягом визначеного законодавцем терміну, а також за науково-дослідну роботу, участь у наукових товариствах (імператорських) дослужувалися V класу — статського радника¹ (відповідав чинам бригадира армії і капітан-командора, відмінених у кінці XVIII — на початку XIX ст.).

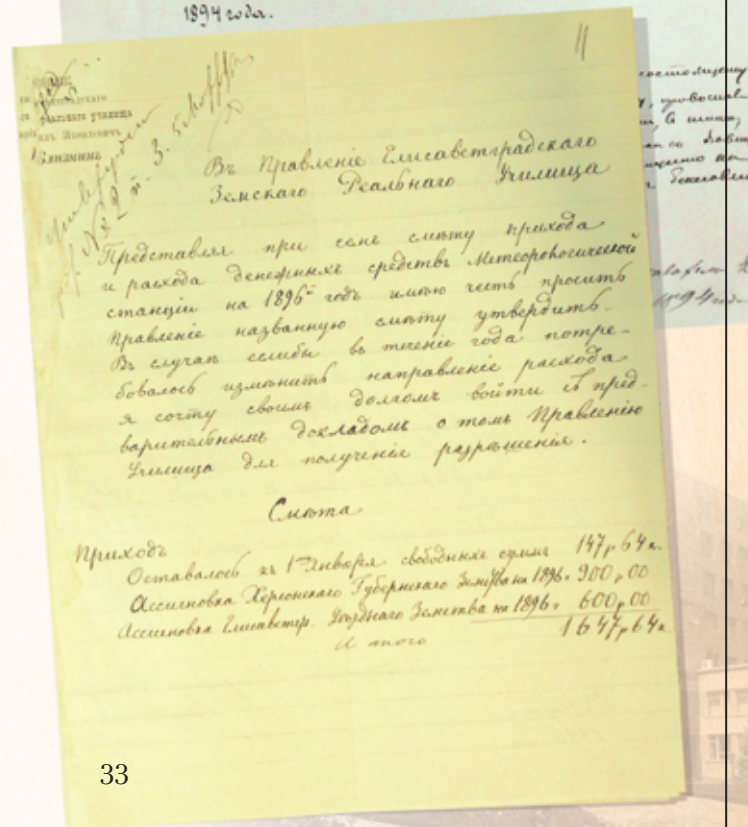
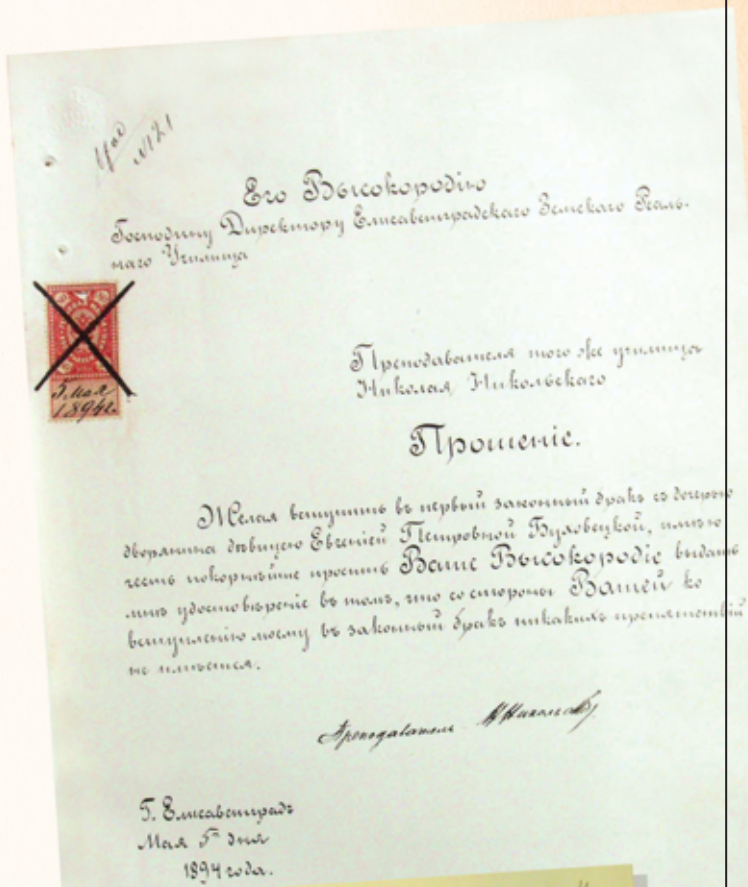
Щоправда, високий суспільний статус викладача ЄЗРУ у деяких питаннях обмежував їхню свободу, навіть для одруження вони мали отримати офіційний дозвіл керівництва².

На солідність соціального статусу викладачів ЄЗРУ указує й такий цікавий факт, що вони навіть мали власні кутові штампелі для ведення діловодства.

Значних коректив у майновий статус викладачів ЄЗРУ внесла Перша світова війна та криза економіки Російської імперії, яка привела не лише до краху цієї держави й падіння самодержавства, але й до розвалу системи освіти, у тому числі й реаль-

1 ДАКО. — Ф. 60, оп. 1, спр. 106, арк. 82, 83, 187; Памяти Г.Я. Ближнина. — С. 39.

2 ДАКО. — Ф. 60, оп. 1, спр. 106, арк. 23.

ної. Раніше самодостатні, а тепер нужденні працівники ЄЗРУ звертаються з клопотаннями про грошову допомогу до дирекції училища, вказуючи на дорожнечу життя, сімейні негаразди та втрати рідних¹.

Учні́вський склад училища

Відповідно до Статуту ЄЗРУ в училищі могли навчатися діти представників усіх станів «без различия звания и вероисповедания»². Проте необхідно врахувати, що Російська імперія була далеко не соціальною державою і об'єктивно представники різних станів мали різні можливості для реалізації права на якісну освіту для своїх дітей, адже навчання, у тому числі і в ЄЗРУ, було платним, що відображалося й на соціальному складі учнів. Проте для селянських дітей, котрі, завершивши навчання, «могли бы занять места учителей в народных школах»³, земське зібрання встановлювало безкоштовне навчання, що дає підстави стверджувати про те, що ЄЗРУ було не лише піонером реальної (технічної) освіти в імперії, але й педагогічної в регіоні. Надалі на базі ЄЗРУ бажаючі складали іспити на звання народного учителя та отримували відповідні свідоцтва.

Дані про перший набір наводилися вище, надалі ситуація кардинально не змінювалася, хоча й відбувався процес збільшення кількості міщанських і селянських дітей та зменшення дворянських. Так, наприклад 1894 р. діти дворян і чиновників складали 42,5%, міщан — 44,9%, селян — 9,7%, духовенства — 0,7% і 2,15 — іноземців. За віросповіданням вони поділялися таким чином: православні — 64,3%, католики — 17,6%, лютерани — 4,5%, іудеї — 12,1% та 0,7% — інші⁴. У 1914 р. соціальний і конфесійний склад учнів ЄЗРУ був таким: діти дворян і чиновників — 19,93%, міщан — 48,56%, селян — 19,93%, духовенства — 2,25%, іноземців — 1,61 та 7,71% — інших станів; православних — 77,17%, католиків — 4,18%, лютеран — 4,18% і 14,47% — іудеїв⁵. Таким чином, можна стверджувати, що в ЄЗРУ в період 1870-1913 рр. відбувався процес розширення соціальної бази учнів. Збільшення серед учнівського контингенту селянських дітей сприяло збільшенню процента православних стосовно до представників інших конфесій і віросповідань.

Для вступу до ЄЗРУ необхідно було подати відповідне клопотання, до якого обов'язково додавалися свідоцтва про щеплення від віспи та метричне.

1 ДАКО. — Ф. 60, оп. 1, спр. 302, арк. 8.

2 Там же. — Спр. 1, арк. 25.

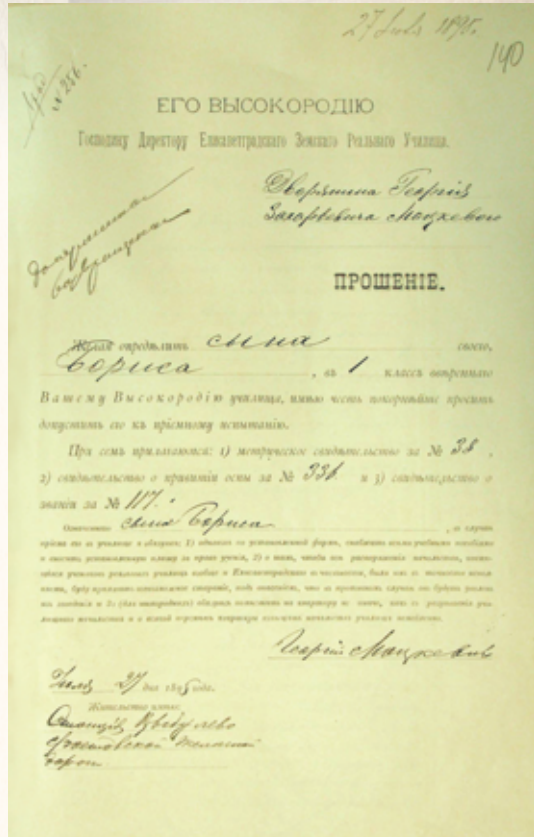
3 Там же. — Арк. 27 зв.

4 Отчет о состоянии Елисаветградского земского реального училища за 1894 год. — С. 5.

5 Отчет о состоянии Елисаветградского земского реального училища в 1913 году. — С. 3.

Вік вступників до першого класу мав бути в межах 10-13 років, а в наступні відповідно 11-14 і т.д.¹ Учні, які протягом двох років навчалися в одному класі і не показали задовільних знань, відраховувалися з ЄЗРУ. Випускники, котрі успішно закінчували навчальний курс, отримували атестат за підписом членів педагогічної ради, завірений печаткою училища. До затвердження нового Статуту ЄЗРУ в 1878 р. срібною медаллю нагороджувалися випускники, котрі виявили відмінні знання. Після отримання статусу урядового навчального закладу випускники ЄЗРУ отримували документи, встановлені Міністерством народної освіти.

У грудні 1899 р. російський імператор Микола II затвердив учням Єлисаветградського Земського реального училища формений одяг згідно зразка, встановленого для учнів урядових реальних училищ². Так, зокрема, вони мали носити однобортний напівкаптан із темно-зеленого сукна, який мав застігатися на дев'ять позолочених гудзиків. Такі ж гудзики нашивалися на кишенькові клапани. Шаровари й блуза шилися із темно-сірого сукна. Формене пальто було темно-зеленого кольору, двобортне, офіцерського зразка, з такими ж, як на мундирі, гудзиками, на комірці розміщувалися петлиці з жовтим знаком та гудзиком.

Знак на кашкеті

Позолочений гудзик

1 Устав Єлисаветградського земського вищого реального училища. — С. 3.
2 ДАКО. — Ф. 60, оп. 1, спр. 150, арк. 19.

Формений одяг учнів Єлисаветградського Земського реального училища

Головним убором «реалістів» був кашкет, який виготовлявся за зразком військових кашкетів із однакового з напівкаптаном сукна.

На його околичці над козирком розміщувався жерстяний позолочений знак у формі двох перехрещених гілок з лавровими листами, між якими розміщувалися ініціали училища. Установлювався й літній варіант форменого одягу, зокрема парусинові блузи з чорним ремінним поясом і парусинові штани та білий полотняний кашкет зі встановленими буквами. Окрім цього, учням ЄЗРУ дозволялося носити башлик із верблюжого сукна (без галуна) та шинель із темно-зеленого сукна, за зразком військових, але без клапанів (петлиць)¹.

Випускники ЄЗРУ, завдяки отриманим фундаментальним знанням, продовжували своє навчання не лише у вищих навчальних закладах Російської імперії, а й за її межами.

Єлисаветградське реальне училище дало путівку в життя цілій когорті видатних особистостей. Цілком справедливо автори ювілейного видання, присвяченого 70-річчю Кіровоградської області, вказують, що «навіть чи якийсь інший навчальний заклад, крім хіба що Єлисаветградської громадської гімназії може конкурувати з реальним училищем за кількістю видатних вихованців: академік Георгій Проскура (засновник Харківського авіаційного інституту); гірничий інженер Мартін Шимановський (директор-розпорядник акціонерного «Товариства криворізьких залізних руд»); найвидатніший український меценат Євген Чикаленко; театральні діячі Микола Садовський, Панас

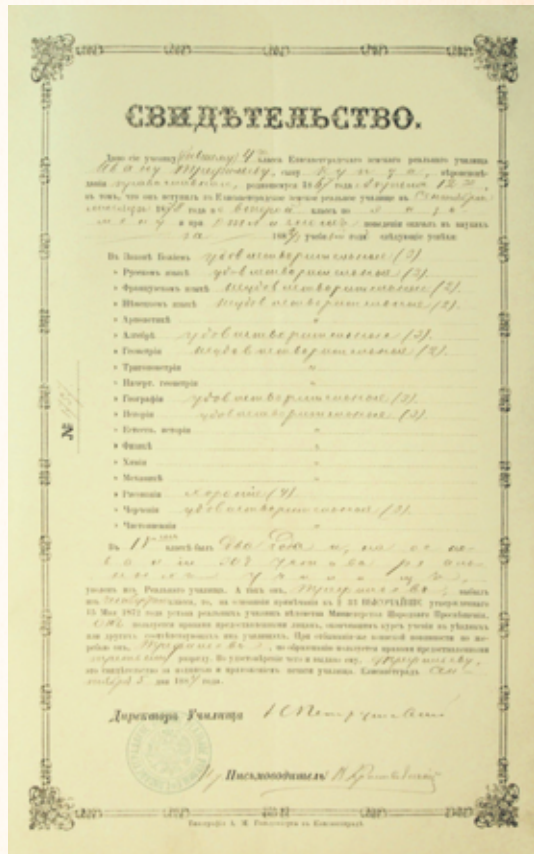
¹ ДАКО. — Ф. 60, оп. 1, спр. 150, арк. 19.

Саксаганський, Гнат Юра; класики української літератури ХХ ст. Євген Маланюк, Юрій Яновський; білоруський драматург Ригор Кобець; музичні діячі Генріх Нейгауз, Фелікс Блуменфельд, Кароль Шимановський (польський композитор), художники Самійло Дудін, Олександр Осмьоркін, Петро Покаржевський; інженер та етнограф Михайло Васильєв, Олександр Тарковський (батько поета Арсенія Тарковського), Володимир Тьомкін (єврейський релігійний діяч, один із засновників сіонізму та творців держави Ізраїль)»¹. Випускники ЄЗРУ у своїх спогадах тепло відгукувалися про особливу атмосферу демократизму і взаємної поваги між викладачами та учнями, яка панувала в училищі.

Після встановлення більшовицької влади на території України, у тому числі й у м. Єлисаветграді, ЄЗРУ в 1919 р. відповідно до «Положення про єдину трудову школу РСФФР»² від 30 вересня 1818 р. ліквідується. Проте воно назавжди увійшло в історію як піонер середньої технічної освіти не лише в регіоні, але й у Російській імперії в цілому.

Учні реального училища, 1914 р.

1 Кіровоградщина. Історія. Традиції. Сучасність. \ За загальною редакцією О.В. Чуднова. — Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2008. — С. 264.
 2 Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа: Сб. документов 1917-1973 гг. — М.: Педагогика, 1974. — С. 133.

Розділ 2

Технічна освіта Єлисаветграда–Зінов'ївська– Кіровограда у міжвоєнний період

Загальні тенденції розвитку технічної освіти у 20-30 рр. ХХ століття

Руйнація дореволюційної системи освіти мала колосальні наслідки для всього суспільства, а пошуки оптимальних шляхів вирішення проблем, що постали, спричинили розмаїття форм і методів навчальної діяльності. Поряд зі старими навчальними закладами стали виникати нові, що мали задовольняти потреби у кваліфікованих фахівцях. Особливо це стосувалося професійної освіти, адже підприємства продовжували працювати і в умовах Першої світової і громадянської воєн і національно-визвольних змагань в Україні на початку ХХ століття.

Відродження та оновлення національної системи освіти неможливі без вивчення і врахування минулого досвіду, особливо періоду 20-30-х рр. ХХ ст. Процес глобалізації освіти, який ми спостерігаємо сьогодні, має певні історичні аналогії у минулому. Відповідно, виникає потреба проаналізувати процес уніфікації оригінальної і самобутньої освітньої системи УСРР на початку 1930-х років за зразком системи освіти, що існувала в РСФРР.

Після перемоги в громадянській війні новостворена багатонаціональна держава — СРСР, стала першою і поки що єдиною соціалістичною країною в капіталістичному оточенні, яке бойкотувало її, не маючи можливості ігнорувати цілком. Водночас комуністична ідеологія передбачала поширення і панування соціалістичної моделі державності як єдино перспективної в майбутньому. Для цього радянські ідеологи (Л. Троцький та ін.) пропонували ведення перманентної соціалістичної революції у світовому масштабі, або ж за Ленінським сценарієм планували перевести, за підтримки СРСР, майбутні світові імперіалістичні війни у громадянські проти влади капіталу, і, врешті, за третім сценарієм — досягти абсолютної перемоги у неминучому воєнному конфлікті між молодою соціалістичною державою й імперіалістичним світом. Для всього цього необхідно було вирішити кілька взаємопов'язаних між собою завдань: 1) досягти фактичної економічної незалежності СРСР від капіталістичних країн; 2) провести масштабну індустріалізацію напіваграрної країни, що дозволило б технічно й економічно забезпечити армію; 3) створити і забезпечити технічно найчисельнішу та найпотужнішу армію, здатну перемагати у військових зіткненнях з ідеологічними опонентами комунізму.

Реалізація зазначених вище завдань мала опертися на впровадження в життя теорії К.Маркса про планове передбачуване ведення господарства країни, в основу якого було покладено п'ятирічні цикли (п'ятирічки). Вже у квітні 1929 р. XVI конференція ВКП (б) прийняла «оптимальний» варіант першого п'ятирічного циклу, що мав створити фундамент всієї соціалістичної економіки. Згідно з цим варіантом із запланованих для будівництва в СРСР 1500 підприємств

Першотравнева демонстрація, м. Зінов'ївськ

400 мали спорудити на території УСРР. Із запланованих для будівництва тієї пори — відомі металургійні заводи Запоріжсталь, Криворіжсталь, Азовсталь, Дніпробуд, Дніпроалюмінійбуд, Краммашбуд і Харківський тракторний завод (ХТЗ). Отже, країна потребувала великої кількості фахівців для промисловості, архітектури та будівництва.

Протягом 1920-х років в УСРР і РСФРР існували різні освітні концепції і моделі, за якими будувалися цілком самостійні і навіть протилежні системи освіти.

На концепції освіти в УСРР і РСФРР суттєво вплинули два напрямки підготовки фахівців, які сформувалися ще у XIX столітті в Західній Європі та США — формальний і матеріальний. Перший — формальний, розроблений І. Гербартом (1776 — 1841 рр.), був спрямований на виховання гармонійно розвиненої особистості. Другий — матеріальний, висунутий Г. Спенсером (1820 — 1903 рр.), — відстоював суто практичну підготовку фахівців, виходячи з ідеї прагматизму¹. Матеріальний підхід до підготовки кадрів був широко розповсюджений у США та Німеччині на початку XX ст. та увійшов в історію як американська модель освіти. Саме матеріальний напрямок розвитку освіти було покладено в основу розробки концепції і моделі освіти УСРР у 20-і рр. XX ст.

1 Кузьменко М. М. Уніфікація системи освіти в УСРР у 20-30 рр. XX століття // http://www.iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/2_2005/articles/stat18.html

Отже, у 1920 р. в Україні чітко визначились власні, альтернативні щодо офіційних російських, концепція та модель освіти, які були сформульовані в документах Наркомосу і виступах його керівників. Ця концепція та модель передбачали, по-перше, максимальне наближення освіти до потреб економіки, що було цілком доцільно в умовах господарської розрухи. По-друге, принцип суто загальноосвітньої підготовки відкидався, оскільки він не готував людину до життя і замінювався принципом поєднання спеціальної (професійної) та загальноосвітньої підготовки. По-третє, пропонувалося раннє спеціальне (професійне) навчання, починаючи з 15-літнього віку. По-четверте, планувалося перенести загальноосвітню школу до дитячого будинку, значно розширивши коло її функцій. По-п'яте, реалізувалася теза про навчання рідною мовою, виходячи з принципу пропорційного співвідношення національного складу населення і кількості національних шкіл. По-шосте, вибудовувалася система профільних вертикалей, коли зберігалася наступність на всіх ступенях спеціальної (професійної) підготовки — від школи ФЗУ до інституту.

Наприкінці 1920-х років єдина трудова школа в Україні обмежувалася семирічкою і складалася з першого (I-IV класи) і другого (V-VII класи) концентрів. Єдина трудова школа мала сім різних варіантів. У містах функціонували звичайні міські, індустріалізовані та фабрично-заводські семирічки. У сільській місцевості — звичайні сільські, агрономізовані семирічки, а також школи сільської молоді, які у 1930 р. були перетворені на школи колгоспної молоді. Після семирічки йшла професійна школа (3-4 роки), яка давала учням середню освіту на рівні десятирічки і спеціальність за певним фахом. Далі навчання можна було продовжити у вищій школі — технікумах (3 роки) та інститутах (4 роки)¹.

Існувала і паралельна гілка освіти для молоді, що працювала на виробництві: чотирирічка — школи учнівства різних типів — вечірній робітничий технікум. Загальна освіта дорослих була побудована за схемами: школа для неписьменних або малописьменних — вечірній робітничий університет, вечірня школа — підготовчі курси, вечірній чи денний робітфак.

Протягом 1920-х років Наркомос України реалізував ідеї професійної наступності навчання, які втілювалися у практику шляхом побудови вертикальної та ступеневої системи навчальних закладів. Наприклад, індустріально-технічна вертикаль включала реалізовані семирічки, або школи учнівства, індустріально-технічні професійні школи широкого профілю і відповідні технікуми та інститути.

Усього цього не було в російській моделі освіти, яка будувалася за схемою: дев'ятирічка — інститут (університет). Технікуми були середньоспеціальними навчальними закладами і стояли ближче до української професійної школи. Випускники шкіл ФЗУ мали право продовжувати навчання у 8-9 класах єди-

1 Липинський В.В. Концепція та модель освіти в УСРР у 20-ті рр. // Український історичний журнал. — 1999. — №5. — С. 5.

них трудових шкіл, технікумах або на робітфаках.

Беззаперечні успіхи української системи освіти, її ефективність, економічність та прагматизм, спрямованість на конкретні результати змушені були визнати не тільки в Україні. У другій половині 1920-х років Наркомос Росії вдався до вивчення досвіду роботи освітніх установ в Україні і почав застосовувати його в Росії. 16 жовтня 1927 р. у доповіді на X сесії ЦВК СРСР А.В. Луначарський говорив про досягнення української системи освіти, про впровадження десятирічки (семирічка плюс трирічна професійна школа) і про оптимальне поєднання в українській профшколі спеціальної і загальноосвітньої підготовки. «Ми самі, — заявив він, — наблизились останнім часом до українського типу і ось чому. Наша дев'ятирічка не дає людину, підготовлену до життя, а дає людину, підготовлену лише на шляху освіти. Що таке взагалі освічена людина? Це дилетант і базікало. Якщо окрім загальної освіти вона не одержала ще спеціальної освіти, то нікуди не годиться»¹.

По суті, нарком освіти РСФРР А.В. Луначарський із запізненням на сім років повторив думку, записану наркомом освіти УСРР Г.Ф. Гриньком у тезах доповіді на загальноросійській нараді «Соціалістична освіта юнацтва», які датовані 27 грудня 1920 р.: «Поняття загальноосвітньої, що не дає жодної кваліфікації, школи для юнацтва в умовах перехідного періоду повинно бути відкинуте»². У підсумку Наркомос Росії був змушений визнати переваги української концепції та моделі освіти.

На наш погляд, українська концепція і модель освіти, розроблені Г.Ф. Гриньком та вдосконалені у практичній діяльності протягом 20-х років ХХ ст., були оптимально прагматичними, наближеними до потреб економіки і реалій життя, вдало поєднували загальну і спеціальну (професійну) освіту, мали чітку соціальну спрямованість, що було принципово важливим в умовах перехідного періоду. Але, незважаючи на це, сталінське керівництво вдалося до руйнації оригінальної, прогресивної системи освіти УСРР. У липні 1928 р. Пленум ЦК ВКП(б) прийняв рішення про уніфікацію системи підготовки спеціалістів. Це рішення було першим кроком на шляху знищення самобутньої системи освіти, що сформувався в УСРР протягом 20-х років ХХ ст. ЦВК і РНК СРСР 11 вересня 1929 р. прийняли постанову «Про встановлення єдиної системи індустріально-технічної освіти»³. Але ще червневий (1928 р.) Пленум ЦК ВКП(б) прийшов до висновку про різку невідповідність між потребами у кваліфікованих спеціалістах і станом підготовки нових кадрів у ВНЗ і технікумах. Тому було запропоновано розширити мережу середніх спеціальних навчальних закладів, звернувши особливу увагу на підготовку техніків. Планувалося додатково

1 Кузьменко М. М. Уніфікація системи освіти в УСРР у 20-30 рр. ХХ століття.

2 Липинський В.В. Концепція та модель освіти в УСРР у 20-ті рр. // Український історичний журнал. — 1999. — №5. — С. 6.

3 Сборник законов СССР. — 1929. — №60. — С.553.

створити на території СРСР 172 технікуми для підготовки фахівців технічного напрямку — промисловості, будівництва, транспорту.

Листопадовий (1929 р.) Пленум ЦК ВКП (б) прийняв спеціальну резолюцію «Про кадри народного господарства». У ній визначалася незадовільною діяльність по перебудові роботи і створенню нових ВНЗів і технікумів, їх кількість для потреб країни визнавалася недостатньою, а тому Держплану, ВРНГ, Наркомзему і Накомпросам союзних республік запропоновано у 3-місячний строк розробити план підготовки фахівців вищої і середньої кваліфікації. Крім того передбачалася передача технікумів з підпорядкування Наркомпросів — ВРНГ і Наркомзему, при цьому за першими залишалася навчально-методичне керівництво навчальним процесом.

Виходячи з цього рішення, в Україні протягом 1929-1930 років проводиться суттєва реорганізація в підготовці фахівців із вищою та середньою спеціальною освітою: на базі вже існуючих технікумів було створено 25 технічних ВНЗ, ряд професійно-технічних шкіл перетворено в технікуми, відкрито нові технікуми¹.

Освітня Україна, керівництво Наркомосу УСРР відкидали навіть можливість уніфікації системи освіти за російським зразком. У березні 1929 р. заступник наркома освіти Я.П. Ряппо запропонував у разі необхідності уніфікувати російську систему за українським зразком².

Для подолання спротиву освітян і керівників Наркомосу УСРР щодо уніфікації системи освіти в УСРР за зразком системи освіти, що існувала у РСФРР, лише у 1930 р. було організовано і проведено 23 всеукраїнські конференції і наради. За системою уніфікації докорінної зміни зазнавала єдина система спеціальної освіти. Українська професійна школа, яка вдало поєднувала загальну і спеціальну підготовку у ранньому віці (починаючи з 15 років), була ліквідована.

На базі профшколи були утворені школи ФЗУ і технікуми. У свою чергу українські технікуми, які (як і сьогодні) мали статус ВНЗ, отримали статус лише середньоспеціальних навчальних закладів. Була зруйнована українська система профільних вертикалей, яка забезпечувала наступність навчання: від єдиної трудової школи, школи ФЗУ, професійної школи — до технікуму та інституту.

Руйнації зазнала і паралельна гілка моделі освіти УСРР, яка існувала безпосередньо на виробництві і дозволяла робітничій молоді без відриву від виробництва отримати вищу освіту. Так, уже 1929 р. почалася ліквідація вечірніх навчальних закладів.

Уніфікація системи освіти передбачала і створення мережі галузевих ВНЗ,

1 Липинський В. В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-ті роки: Автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.01 / Харківський національний ун-т ім. В.Каразіна. — Харків, 2001. — 39с.

2 Кузьменко М. М. Уніфікація системи освіти в УСРР у 20-30 рр. XX століття.

Вигляд центральної вулиці в Зіновівську наприкінці 20-х років

які відтепер підпорядковувалися замість Наркомосу галузевим наркоматам.

Уже при початку уніфікація системи освіти УСРР мала суттєві негативні наслідки. У січні – лютому 1932 р. XVIII конференція ВКП(б) вказала на недоліки та підкреслила, що штучне кількісне зростання мережі ВНЗ не повинно здійснюватися за рахунок зниження рівня підготовки фахівців. Проведена у 1933 році перевірка роботи 22 ВНЗ в Україні виявила суттєві недоліки їх роботи, насамперед: слабка матеріально-технічна і навчально-лабораторна база, низький рівень підготовки науково-педагогічних кадрів, відсутність наступності навчання, слабка теоретична підготовка студентів тощо.

Але головна мета уніфікації полягала у намаганні змінити загальну спрямованість системи освіти в УСРР, яка була націлена на підготовку професійно освіченої, підготовленої до реального життя людини. Слід особливо підкреслити, що це відбувалося в умовах процесу індустріалізації, який потребував якісної спеціальної підготовки фахівців. Отже, прогресивні на той час напрацювання українських педагогів, які спирались на передовий світовий досвід (Німеччина, США), штучно знищувалися тоді, коли вони були вкрай необхідні країні.

Уніфікація системи освіти на початку 30-х років ХХ ст. здійснювалась на основі адміністративного свавілля керівників союзної держави, всупереч позиції педагогів і керівників Наркомосу України. Вона призвела до втрати прогресивних напрацювань освіти України, завдала матеріальної шкоди народному господарству, мала негативні морально-етичні наслідки в освітянському середовищі.

Період реформування та становлення технічної освіти Єлисаветграда-Зінов'ївська у 20-30-х роках

У період 20-30-х років політехнічна освіта в Єлисаветграді (як і в країні) зазнавала суттєвої реорганізації, що було викликано змінами політичного та соціально-економічного характеру. Прагнення якнайшвидше перетворити напіваграрну країну в промислово-індустріальну ставило на порядок денний особливі вимоги до навчальних закладів, що надавали вищу та середню спеціальну освіту. Базою для виникнення нових навчальних закладів у Єлисаветграді (Зінов'ївську, Кірово, Кіровограді) стали дореволюційні навчальні заклади: реальне училище, комерційне училище, ремісниче училище та інші, а також наявні в місті багатоманітні дрібнотоварні виробництва: різної потужності заводи, фабрики, ремонтні майстерні, кузні, при яких стали виникати навчальні центри відповідного профілювання з подальшим працевлаштуванням підготовлених ними спеціалістів.

Пік реформування припадає на 1929-1933 роки. Лише протягом 1929-1930 рр. в Україні на базі вже існуючих технікумів було створено 25 технічних ВНЗ, ряд професійно-технічних шкіл перетворено в технікуми, відкрито нові технікуми. Серед цих навчальних закладів і кілька Єлисаветградських, історія виникнення і становлення яких заслуговує на окреме висвітлення.

Вечірній робітничий технікум сільськогосподарського машинобудування

На заводі Ельворті, незважаючи на складні умови громадянської війни та матеріальну скруту, 1 листопада 1917 року відкрилися Вечірні технічні курси, що існували до 16 вересня 1920 року та були реорганізовані у Робітничий технікум — пізніше Єлисаветградський вечірній робітничий технікум. Перший набір складав 217 робітників. Керівника навчального закладу було призначено 16 жовтня 1920 року¹. Ним став Гусєв Олександр Васильович — високоерудована людина, викладач технічних дисциплін, який свого часу закінчив військову академію, мав досвід викладання у Кавалерійському училищі (1893-1917), очолював Вечірні робітничі курси в 1919-1920 роках. За період роботи з 1920 по 1925 рік О.В. Гусєв отримав таку характеристику від керівництва окружної інспекції освіти: «Тов. Гусєв Олександр Васильович як керівник Вечірнім робітничим технікумом цілком відповідає своєму призначенню: цікавиться всіма справами, що стосуються дорученої йому установи, а також життям студентів... У роботі проявляє ініціативу й намагається поліп-

1 ДАКО. – Ф. 810, оп. 1, спр. 398, арк. 30.

шити становище установи»¹. О.В. Гусев очолює технікум до 01.02.1928 року. Надалі керівництво навчальним закладом здійснювали: І.С. Чабаненко (тимчасово виконував обов'язки до 11.09.1928 року), Д.А. Толчинський, а з 01.10.1930 року — С.Г. Воробйов.

Навчальний заклад підпорядковувався Наркомату важкої промисловості. 1920 року в технікумі існували такі відділення: підготовче, механічне, будівельне, техно-хімічне, в 1921 році було відкрито тракторне та транспортне (шляхів сполучення). Транспортне відділення 1 червня 1923 року припинило свою діяльність внаслідок малої кількості студентів.

У жовтні 1921 року відбувся перший випуск робітничого технікуму. П'ять робітників, які розпочали навчання ще у 1917 році, отримали дипломи техніків-механіків². На навчання приймали робітників усіх спеціальностей і службовців, що мали не менше двох років виробничого стажу. У 1921 році в технікумі навчалось близько 350 осіб, але більшість становили вже не робітники. Отож, коли 1922 року в УСРР стала проводитись «чистка» системи професійної осві-

1 ДАКО. – Ф. 810, оп.2, спр. 385, арк. 6.

2 Красний путь, від 19 серпня, 1922 р.

ти, технікум, що не відповідав за своїм соціальним складом робітничому, було закрито (16 серпня). На момент закриття технікуму в ньому навчалось 45 робітників. З цього робітничого складу виділилась «ініціативна група», що поставила собі за мету створити дійсно робітничий технікум. Завдяки клопотанням «ініціативної групи» у вересні 1922 року було отримано дозвіл на нове відкриття в Єлисаветграді Робітничого технікуму як вищого навчального закладу для робітників металообробної промисловості з наявною виробничою базою на місцевих заводах сільськогосподарського машинобудування. На момент виникнення Технікум не мав ніяких матеріальних засобів, проте поступово становище змінювалось¹. Найбільш складним був процес становлення навчального закладу в перші роки його існування. Тенденцію розвитку технікуму можна прослідкувати на основі архівних документів:

Загальні відомості про штат:

Адміністративний персонал

завідувач — 1
політрук — 1
викладачів — 18

Технічний персонал

завгосп і завбібліотеки — 1
канцелярист — 1
служників — 2

Загальні відомості про кількість студентів:

1922 р. — 83
весняний триместр 1923 р. — 102
літній 1923 р. — 115
осінній 1923 р. — 155
весняний 1924 р. — 159

За даними на березень 1924 року в технікумі налічувалось 159 студентів, що були розподілені таким чином:
підготовче відділення — 51
перший курс — 49
другий курс — 20
третій курс — 39

Інші відомості:

Соціальний склад:

Робітників — 138
Селян — 10
Службовців — 11

За професією:

Слюсарів — 89
Токарів — 17
Ковалів — 3
Кровельників — 2
Ливарників — 6
Столярів — 15
Інших професій — 27

За освітою:

Початкова — 67
Вища початкова — 13
Домашня — 13
Ремісничя — 20
Неповна середня — 23
Середня — 7
Трудшкола — 13
Профшкола — 3

¹ ДАКО. — Ф. 810, оп.1, спр. 413, арк. 1

1. Гусев, А. П. 1. X - 3.4
 2. Зубрицкий, М. И. 1. X - 2.6
 3. Рыковенко, В. С. 1. X - 2.6

Экспертный
 Совет
 Техникума
 им. Ломоносова
 Москва, 1925 г.
 № 50

Ученному Совету Техникума

В связи с закрытием Техникума и назначением ликвидационной комиссии Комитетом Восточного Забайкалья ходатайствует о включении в ликвидационный состав представителей Забайкальского техникума и о предоставлении возможности передачи части учебной посуды (чертотер, шаблоны, бумага, технич. библиотека) необходимых для техникума и тем самым для дальнейшего изучения профессии, а также части инвентаря (чертотерные доски, плакатная доска, лампы для чертотера) Упр.в. техникума им. Ломоносова

ДЕЛО

Звіт про роботу та співробітників Забайкальського технікума
 березень 1925 року
 Згідно з даними Забайкальського березневого робочого технікуму та списком співробітників.

Начато Січень 18 дня 1925 г.
 Окончено Жовтень 26 дня 1925 г.

Список преподавателей Восточного Забайкальского Техникума на 1925 г.

№	Фамилия	Предметы преподавания	Учеб. час	Учеб. зарплата	Учеб. стипендия	Примечание
1.	Александров В. Д.	Математика	25	19,28	2,72	Зан. К. та
2.	Войтецкий И. С.	Физика	4	13,03	2.	Зан. К. та
3.	Гоним А. П.	Механика	4	2,28	2.	
4.	Забрицкий В. К.	Физика и химия	10	7,44	1,56	
5.	Лавинский А. П.	Русский язык	2	1,99	2/3	
6.	Забрицкий А. С.	Физика	3	2,23	1/3	
7.	Гусев А. П.	Экспертная работа	9	24	3	Упр. в. Забайкальск.
8.	Забрицкий В. К.	Физ. и упр. зр. зр.	11	8,36	1,72	Зан. К. та
9.	Александров В. Д.	Математика	20	14,59	2,73	
10.	Келлер В. И.	Техническая механика	18	13,4	2.	
11.	Коробко И. К.	Ломоносов	22	16,36	2,72	
12.	Масе Х. Х.	Немецкий язык	7	5,21	1,3	
13.	Мещанов В. А.	Физика	2	1,99	2/3	
14.	Соркин И. И.	Химия, география	10	7,44	1,56	
15.	Молотковский А. С.	Сред. механика	17	13,32	2.	Зан. К. та
16.	Трутинский В. П.	Математика	8	5,35	1,9	
17.	Мещанов В. П.	Математика	8	5,35	1,9	
18.	Анов В. И.	Физика	25	19,28	2,72	Зан. К. та
19.	Мамин Е. Ф.	Средняя механика	4	2,91	2/3	

Упр. в. техникума им. Ломоносова

Перенос

№	Фамилия	Должность	Учеб. час
18.	Молотковский А. С.	Преподаватель	17
19.	Трутинский В. П.	"	2
20.	Мещанов В. П.	"	1/3
21.	Анов В. И.	"	2
22.	Масе Х. Х.	"	1/3

Всего

Управление Техникума

10. Гусев, А. П. 1/3 X 10
 11. Зубрицкий, М. И. 1 X 4
 12. Рыковенко, В. С. 1/3 X 4
 13. Александров, В. П. 1/3 X 4
 14. Молотковский, А. С. 1/3 X 10
 15. Трутинский, В. П. 1/3 X 2

Навчальний рік технікуму поділявся на 3 триместри, кожен тривалістю 3,5 місяця (80-85 навчальних днів).

Навчальні заняття проводилися таким чином, що вивчений матеріал відпрацьовувався на заняттях, система заліків не проводилася і переведення на вищі триместри здійснювались за індивідуальним заліком роботи кожного студента.

Студентський комітет брав активну участь у вирішенні навчальних та господарських питань.

У вечірньому робітничому технікумі функціонували: бібліотека, політичний, драматичний та науково-технічний гуртки.

Технікум повністю фінансувався державою, з лютого 1923 року отримувал індивідуальний кредит, заборгованості з виплати заробітної плати не мав. Студенти вчасно отримували стипендію. У 1927 році технікум розмістився у колишньому реальному училищі, а до цього розташовувався у приміщенні на розі вулиць Леніна та Луначарського.

Порушено клопотання про отримання дозволу на оренду заводу колишнього Яскульського. Складено відомість і клопотання про надання коштів, необхідних для пуску заводу.¹

1 ДАКО. — Ф. 810, оп. 1, спр. 413, арк. 2

Завдяки вмілій організаційній діяльності, успішному виконанню перспективних планів Вечірній робітничий технікум був одним з найбільш стабільних навчальних закладів міста.

Технікум прирівнювався до вищого технічного навчального закладу. У 1925 році відбувся перший випуск «червоних» інженерів. Серед них А.С. Душок та А.І. Лен, які довгий час працювали головними інженерами заводу «Червона зірка», та один із його перших директорів А.В. Полупанов. Серед випускників технікуму 20-х рр. Є.І. Лебедев — начальник виробництва, інженери заводу «Червона зірка» А.Р. Герман, І.І. Горлатенко, Є.І. Леонтєв, М.П. Ришков, С.І. Сталінський, С.І. Бутурліменко, Д.М. Шпелевий¹.

При Вечірньому робітничому технікумі сільськогосподарського машинобудування (пізніше Вечірньому робітничому інституті сільськогосподарського машинобудування) діяв Вечірній робітничий факультет, який у різні часи очолювали: М. Сокульський, С. Гривун, Вербицький.² Навчання студентів здійснювалося переважно викладачами технікуму. Робітфак не мав «фінансової самостійності», і проведення навчального процесу теж регулювалося згідно з планами технікуму (пізніше інституту). Останній навчальний рік Робітфак провів у 1933 році та припинив своє існування у зв'язку з ліквідацією Зінов'ївського інституту сільськогосподарського машинобудування.

У 1933 році Вечірній робітничий технікум сільськогосподарського машинобудування також ліквідується у зв'язку з організацією машинобудівного технікуму, при якому було відкрито вечірнє відділення.

Зв'язок деяких навчальних закладів є доволі міцним, враховуючи схожість напрямку підготовки, викладацького складу, складності перехідного періоду, проблеми реорганізації структурних підрозділів та самих навчальних закладів. Проте всі тогочасні освітні одиниці: профтехшколи, фабрично-заводські навчальні центри, технікуми, інститути, університети мали попит і заповнювали прогалини на ринку праці в потрібних фахівцях відповідної кваліфікації.

1920 року, продовжуючи традиції технічної освіти, у стінах колишнього реального училища розташувалась Професійно-технічна школа №1³, завдання якої полягало у підготовці спеціалістів-техніків для підприємств міста та регіону. Перший випуск 72 учнів школи відбувся в 1925 році.⁴

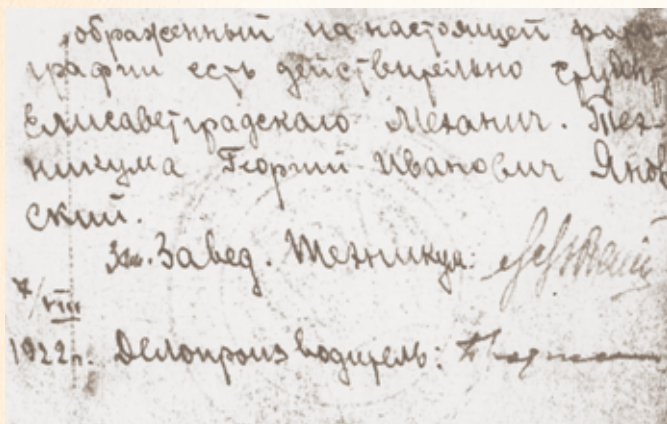
Одним з її керівників була досить неординарна особистість — Павло Якимович Ільяшевич, який мав фундаментальну освіту: закінчив університет Святого Володимира в м. Києві та фізико-математичний факультет Московського університету. Педагогічну діяльність розпочав у 1907 році у Єлисаветградському

1 Рувинський Г.М. Краткий очерк истории Кировоградского машиностроительного техникума.— Кировоград, 1980. — (Рукопис).

2 ДАКО. — Ф. 823, оп. 1, спр. 2, арк. 22, 46.

3 Красний путь, від 19 серпня, 1922 р.

4 Червоний шлях, від 17 червня, 1925 р.

Посвідчення Ю. Яновського, студента Єлисаветградського механічного технікуму. Документ знаходиться у фондах Кіровоградського обласного краєзнавчого музею

Ю. Яновський. Один із учнів П.Я. Ільяшевича в Єлисаветградському реальному училищі та Єлисаветградському механічному технікумі (1922 р.)

реальному училищі. Після реорганізації училища у 1920 році продовжує працювати на посаді лектора вищої математики Єлисаветградського агрономічного та механічного технікумів. У 1923 році — лектор Зінов'ївського вечірнього робітничого технікуму, у 1925-1927 роках викладає, а згодом очолює профтехшколу.

Загалом постать П.Я. Ільяшевича є знаковою в розвитку політехнічної освіти міста. Він був кваліфікованим інженером, талановитим викладачем, здібним організатором та науковцем. Так з характеристики, даної окружною інспекцією освіти, відомо, що «Павла Якимовича за час його праці в освітніх установах можна охарактеризувати як людину цілком здібну, енергійну, добросовісну, яка за своєю підготовкою повністю відповідає своєму призначенню як з методичного, так і з адміністративного боку. Має наукові твори з вищої математики»¹. Свою викладацьку й наукову діяльність Павло Ільяшевич продовжить у Зінов'ївському вечірньому інституті сільськогосподарського машинобудування.

Навчальний процес мав практичне спрямування. Часто заняття проводились безпосередньо на підприємствах, оскільки як студенти, так і викладачі були тісно пов'язані з виробництвом. Як правило, завідувачі навчальних закладів одночасно були керівниками базових заводів. Зокрема, П.Я. Ільяшевич очолював Профтехшколу №1 та завод «Зміна»².

Із серпня 1926 року профтехшкола розташувалася на території колишнього заводу Бургардта по вул. Гоголя, 144. Цей завод заснований у 1867 році і спеціалізувався переважно на виготовленні, обслуговуванні та ремонті плугів. Під час громадянської війни будівлі заводу були частково зруйновані. Зусиллями учнів школи та директора школи П.Я. Ільяшевича приміщення підприємства, що його перейменовано на завод «Зміна», були відремонтовані, а для теоретичних

1 ДАКО. — Ф. 810, оп. 2, спр. 594, арк. 3

2 Там само — арк. 13

занять відведено 4 класних кімнати. Навчальний процес був тісно поєднаний із безпосередньою виробничою діяльністю. Учні, яких на той час було вже близько 100, разом із робітниками виготовляли та ремонтували плуги. Для учнів профтехшколи визначався окремий річний план випуску плугів у кількості 3000 шт.¹

У серпні 1925 року була створена Зінов'ївська єврейська профтехшкола, яка до тоо входила до складу першої профтехшколи. На підставі постанови директивних органів нацкультбудівництва школа була відокремлена і переведена на єврейську мову викладання. Єврейська профтехшкола розташувалася по вул. Гоголя, 79.

У зв'язку з Постановою від 11 вересня 1929 р. ЦВК і РНК СРСР «Про встановлення єдиної системи індустріально-технічної освіти» Перша і Єврейська профтехшколи були реорганізовані у середні технічні школи. Термін навчання з 3-х років збільшився до 4-х. До реорганізації Перша профтехшкола мала тільки одне механічне відділення, а після об'єднання у школі почали діяти три відділення:

- сільськогосподарського машинобудування;
- автотракторне;
- електротехнічне.

Перед середньотехнічною школою було поставлене завдання прискореного випуску техніків-механіків сільськогосподарських машин для індустріалізації сільського господарства².

У місті існувало кілька установ подібного профілювання, що зазнавали постійних реорганізацій. Часом процес реформування був безсистемним і хаотичним, що, безперечно, не могло позитивно впливати на якість підготовки спеціалістів. Із закриттям у 1919 році Єлисаветградського реального училища, що було осердям фундаментальної політехнічної освіти регіону, процес підготовки кваліфікованих кадрів продовжився у численних навчальних закладах, які використовували освітньо-педагогічну базу і традиції свого попередника, виробничий потенціал великих і малих підприємств міста. До таких навчальних закладів можна віднести Зінов'ївський індустріальний технікум, що діяв у 20-х роках. На навчально-виробничій базі цього закладу та реорганізованої профтехшколи у 1930 році було створено Технікум механізації і електрифікації сільського господарства (90 учнів), який переходив у підпорядкування Народного комісаріату земельних справ Трактороцентру і складався з двох відділень: автотракторного і електротехнічного, та став основним правонаступником навчальної бази, що розташовувалася за адресою: вулиця Гоголя, 144³. Також було відкрито технікум сільськогосподарського машинобудування (84 учні)⁴,

1 Червоний шлях, від 17 червня, 1925 р.

2 Центральний державний архів вищих органів України. — Ф. 166, оп. 6, спр. 6627, арк. 50.

3 ДАКО. — Ф. 1803, оп. 1, спр. 6, арк. 7

4 Там само. — арк. 26, 27.

що підпорядковувався Союзсільмашу. Власного приміщення цей навчальний заклад не мав, а тому користувався тимчасово наданими навчальними площами, що належали Зінов'ївському інституту сільськогосподарського машинобудування¹ (колишнє приміщення Єлисаветградського реального училища). Комісія міськради у складі Воробйова, Захарова та Дяченка (директор технікуму) ухвалила рішення: «...Виходячи з украй складного становища технікуму, який не має зараз свого приміщення, вважати необхідним розташувати технікум у будівлі інституту... Технікум користується 6 і 7 кімнатами на нижньому поверсі... Заняття в технікумі проводити з 8-ї ранку до 12 години, залишаючи ці кімнати ввечері вільними для потреб інституту»².

Ефективне ведення навчального процесу потребувало належної підготовки, а в технікумах інколи бракувало найнеобхіднішого. Тому цілком зрозуміла конкуренція навчальних закладів з приводу правонаступництва на володіння навчально-виробничою базою. Із звернення до інспектора професійної освіти керівника Єлисаветградського вечірнього робітничого технікума О.В. Гусєва довідуємося: «У зв'язку із закриттям Індустріального технікуму і призначен-

1 ДАКО. – Ф. 1803, оп.1, спр. 6, арк. 43.

2 Там само. – арк.4.

ням ліквідаційної комісії комітет Вечірнього робітничого технікуму клопоче про включення до складу ліквідаційної комісії представника робітничого технікуму і про надання можливості передачі частини навчального приладдя (креслення, моделі, папір, технічна бібліотека), яка необхідна для технікуму і не має великого значення для профшколи, а також частини інвентаря (креслярські дошки, класна дошка, лампи для креслярської кімнати)¹. Відчувалася і нестача кваліфікованих кадрів. Викладання фахівцями багатьох предметів у кількох навчальних закладах — типова практика того часу. Серед найбільш затребуваних спеціалістів того часу, чії прізвища можна побачити у списках штатних і позаштатних викладачів різних навчальних закладів, — Д.А. Толчинський, І.К. Коробко, П.Я. Ільяшевич, О.В. Гусєв. Широкий спектр предметів і навчальних закладів можна було побачити в довідках викладачів: «Ця довідка видана Адамському Вацлаву Антоновичу в тому, що він з 1 серпня 1920 року і по сьогодні (27/III/1923) є викладачем Єлисаветградської 1-ої профтехшколи з хімії, технології і креслення, з 1 вересня 1920 року по 1 грудня 1921 року був завідувачем профтехшколи і викладачем цієї ж школи з фізики і креслення. З 1 вересня 1921 року і по сьогодні є викладачем Єлисаветградського Робітничого технікуму з металургії, ливарної справи, технології тепла і палива і парових котлів. З 1 вересня 1922 року і по сьогодні є викладачем Єлисаветградського Механічного технікуму з металургії»².

Проте фінансова скрута та інші негаразди не впливали на підготовку спеціалістів загалом. Попри все навчальний процес тривав, і спеціалісти «старої школи» та молоді фахівці продовжували традиції і створювали нову базу для підготовки інженерів-виробничників.

Єлисаветградський вечірній робітничий університет (1927-1934 рр.)

6 жовтня 1927 р. за ініціативою робітників заводу «Червона зірка» для підготовки керівних кадрів засновано Єлисаветградський вечірній робітничий університет, адже такий заклад був необхідний для промисловості нашого краю. За інструкцією навчально-контрольної комісії університету «заклад готує не інженерів з вищою освітою, а спеціалістів середньої кваліфікації»³. Підлягав Наркомату освіти.

У складі Вечірнього робітничого університету було шість факультетів: ме-

1 ДАКО. – Ф. 810, оп.1, спр. 398, арк.7

2 Там само. – арк. 6

3 Там само. – спр. 3, арк. 18.

ханічний, електротехнічний, хімічний, правовий, кооперативний, професійний. При університеті діяли курси з підвищення кваліфікації техніків для місцевих підприємств та здійснювалася підготовка студентів до вступу в університети. В 1927-1928 навчальному році в університеті працювало 24 викладачі, 20 з них мали вищу освіту, 3 — середню і 1 — з початковою¹.

Соціальний склад студентів: із 280 студентів — 127 робітників, 48 службовців, 5 кустарів, 7 червоноармійців. Вікові межі розширені: до 20 років — 28% студентів, до 30 років — 57%, до 40 років — 13%, до 50 років — 2%. Жінки склали 19% студентів. Найбільше студентів (56 осіб) було на електротехнічному відділенні, на механічному — 31 особа, 25 — на хімічному, 23 — на кооперативному, 25 — на правовому, професійному — 22 студенти. Ректором університету був П.Г. Шевцов. Навчальну частину очолював Ф. Шведов. Секретар правління — Казанов. Університет велику увагу приділяв українізації навчальної програми та виявленню і вихованню нових творчих особистостей. Керівництво клопотало про відкриття літературно-художнього відділення².

Національний склад студентів — переважно росіяни і лише 7% — українці. Навчальний рік поділявся на триместри. Вечірні робітничі університети відкривалися у великих промислових містах. До університету зараховувалися студенти, що досягли 18-річного віку. Зі знаннями робітничої ремісничої школи другого ступеня або 7-річки³.

Організація навчання: термін навчання — 2 роки, розподіл навчання — на три триместри. В першому триместрі викладалися загальноосвітні дисципліни, другому — спеціальні дисципліни. Загальноосвітні дисципліни: суспільствознавство, економічна географія, природознавство, математика, рідна мова, література, допоміжна мова з літературою та українознавство. Дисципліни поділялися на три цикли: соціально-економічний — політекономія, ленінізм, матеріалізм, політологія, історія техніки; фізико-математичний — фізика, математика; спеціалізація.

Використовувалися такі види навчальної роботи: лекція, бесіда, бесіда-конспект, завдання і лабораторні роботи. Студенти електротехнічного факультету виробничу практику проходили в Зінов'ївську на міській станції, ЗРЕС.

В університеті велику увагу приділяли студентському самоврядуванню: діяли студком, культпросвіт, ревкомісія, старостат, КУК.

Матеріальне становище університету було нестійким внаслідок неповної та невчасної виплати коштів профспілками, кооперативними організаціями заводів, банків, трестів і комбінатів.

У Вечірньому робітничому університеті працювали факультативи з курсу механіки «Трактори»⁴.

1 ДАКО. — Ф. 1801, оп. 3, спр. 4, арк. 3.

2 Там само.

3 Там само. — Оп. 4, спр. 3, арк. 5.

4 Там само. — Оп. 1, спр. 40, арк. 8.

Три філії вечірнього робітничого університету розміщувалися на околицях міста. Університет мав п'ять випусків. У 1934 році згідно з рішенням Наркомату освіти був реорганізований у технікум.

Приміщення колишнього земського реального училища, де розташовувався Зінов'ївський інститут сільськогосподарського машинобудування

Зінов'ївський вечірній інститут сільськогосподарського машинобудування (1929-1933 рр.)

Історія нашого університету розпочалася у квітні 1929 року, коли рішенням колегії окрвиконкому на базі вечірнього робітничого технікуму сільськогосподарського машинобудування був створений Зінов'ївський вечірній робітничий інститут сільськогосподарського машинобудування (ЗВРІСМ) із чотирирічним терміном навчання.

Інститут розташовувався у приміщенні колишнього земського реального училища по вул. Бульварній, 34 (тепер вул. Фрунзе, 6).

Директором цього інституту було призначено Сергія Гнатовича Воробйова, його заступником — керівника навчальної частини Василя Івановича Янова, а з січня 1932 року посаду заступника обіймав Федір Васильович Ніколаєв¹.

Студенти перших-третьох курсів навчалися за вечірньою формою навчання по дві пари п'ять днів на тиждень, а на четвертому — за денною: вони зві-

¹ ДАКО. — Ф. 823, оп.1, спр. 115, арк. 5.

В И Т Я Г

з протоколу № 19 Чергового Засідання Президії
Окрвиконкому від 28-го Травня ц.р.

ГОЛОВА - тов.АНДРЕЕВ.

СЕКРЕТАР - тов.ГОРІНОВ.

С л у х а л и :

У х в а л и л и :

6.- Про організацію
ВРТ в інститут, з 2-ма
факультетами с.госп.
машинобудівництво та
агрономічний.-
Вн.інспект.наросвіти.
Доп. т.Мойсюк.

6.- У виконання постанови XIII-го окр-
з'їзду рад Зінов'ївщини про реорганізацію
ВРТ в інститут з 2-ма факультетами-машино-
будівельний та агрономічний, прохати НКО
дати згоду на відкриття інституту та вклю-
чити його в сітку ВУЗ"ів на 1929-30 учбо-
вий рік.

2/ Для організації інституту представит
помешкання будинку бувт.реального училища,
доручивши тов.Войську в 2-х денний термін
подати план розташування учбових установ,
які знаходяться в цьому будинкові. -

3/ Запропонувати міськраді з міського земельного фонду виділити
для інституту - 300 гект. землі.

4/ Доручити тов.Мойську виїхати до НКО для практичного оформлення
питання про інститут та забезпечення відкриття його в 1929-30 учбовом
році.-

ГОЛОВА - тов.АНДРЕЕВ.

СЕКРЕТАР - тов.ГОРІНОВ.

Надсилається до НКО, М/Р. та ІНО.-

19/л.6.
17-29 р.

ДЕЛО

№ _____

Послідовлення, інспірації
зведення о проложенні тра-
ншике и возможности о выате-
лении зарплати сотрудников.

Начато _____ 1930г.

Кончено _____ 1931г.

На 167 листах

ДЕЛО

№ _____

Витяги з української записки
президії міської ради міо
мештываная з інженітурою
Народної Освіти що робили
інтерв'ю шкіль.

Начато 14 січня 1929г.

Окончено 26 травня 1929г.

на 157 листах

*Перший директор
Зінов'ївського інституту
сільськогосподарського
машинобудування
С.Г. ВОРОБІЙОВ*

*Керівник навчальної
частини В.І. ЯНОВ*

льнялися на останній рік від роботи на виробництві і забезпечувалися стипендією за рахунок інституту¹. Розмір стипендії коливався від 116 крб (1-й розряд) до 130 крб (3-й розряд). Парттисячники отримували 150 крб² Як свідчать архівні матеріали, для інституту була актуальною боротьба із систематичними пропусками багатьох студентів, щоправда, такі «прогули» пояснювалися затримкою студентів вечірнього відділення на підприємствах за основним місцем роботи³.

З моменту створення інститут перебував у системі Вищої Ради Народного господарства СРСР і безпосередньо — у підпорядкуванні Всесоюзного об'єднання сільськогосподарського машинобудування (Союзсільмаш). Загальне керівництво з програмно-методичної роботи здійснював Народний Комісаріат освіти УРСР.

З початку 1929-1930 навчального року все фінансове обслуговування інституту здійснювалося за рахунок Союзсільмашу.

Завдання інституту полягало в підготовці інженерів-виробничників для сільгоспмашинобудування з технологічним ухилом на спеціалізацію: ливарна, ковальсько-штампувальна, механоскладальна, деревообробна справа.

Процес навчання в інституті здійснювався за принципом децентралізації, а теоретичне навчання було розбито на цикли:

1. Соціально-економічний, до складу якого входили: політекономія, економічна політика, конкретна економіка, діалектичний матеріалізм, марксизм-ленінізм, історія техніки.

2. Спеціальний цикл: сільськогосподарські машини, технічне нормування, спеціальна технологія, спеціальне проектування, організація цеху.

3. Фізико-математичний: вища математика, фізика, хімія та теоретична механіка.

4. Загальнотеоретичний цикл: нарисна геометрія та креслення, прикладна механіка, опір матеріалів, деталі

1 ДАКО. — Ф. 823, оп. 1, спр. 13, арк. 107.

2 Там само. — Спр. 8, арк. 17.

3 Там само. — Спр. 13, арк. 14.

машин та проектування, теплотехніка, електротехніка, гідравліка, транспортні механізми та металографія.

5. Військовий цикл з піхотним ухилом, а пізніше — з артилерійським або військово-промисловим.

6. Цикл мов: німецька, англійська та українська¹.

Робота кожного циклу проводилася під керівництвом завідувача циклу. Для кожного циклу були створені циклові комісії.

Керівництво виробничою практикою покладалося на інспектора-організатора безперервної виробничої практики, який у своїй діяльності опирався на Бюро керівників окремих спеціальностей, а саме: з ливарної, ковальсько-штампувальної справи, з механічного збирання та деревообробної справи². Матеріали програмового та звітнього характеру з виробничої практики подавалися до навчальної частини.

Розпорядженням Союзсільмашу та Вищої Ради Народного господарства колектив інституту отримав доручення організувати заочне навчання робітників, закріплених за ним заводів — «Червоної Зірки» та «Червоного Жовтня» (Зінов'ївськ), «Гомсільмашу» (Гомель), «Червоного металіста» (Вітебськ) — загальною кількістю: інженерів — 32, техніків — 65, майстрів — 65³.

На 1 грудня 1930 року в інституті навчалася 276 студентів, серед яких був партійний Олександр Григорович Бутенко. На робфаці навчалася 250 осіб⁴.

В інституті працювало 37 викладачів, у тому числі 18 доцентів, 3 особи на професорських посадах (С.Г. Воробйов, П.Я. Ільяшевич, Д.А. Толчинський), 9 викладачів і 7 асистентів. Навчально-технічний персонал в інституті представляли 48 осіб: 25 інженерів, 21 технік, 2 працівники обліку та звітності⁵.

До складу навчально-виробничої частини входили: методичне бюро, керівником якого був доцент Володимир Михайлович Говоров, а також інженерна група — рада наукових робітників (РНР), яку очолював доцент Ілля Клеонікович Коробко. Ця група у складі Федора Васильовича Ніколаєва, Володимира Михайловича Говорова, Федора Леонтійовича Гомма розробила систему методичного забезпечення профілів ВНЗ (з відривом від виробництва):

— навчальні плани для Зінов'ївського інституту (з відривом від виробництва);

— проекти розгорнутих навчальних планів з дисциплін і за роками навчання відповідно;

— календарні плани роботи інституту на I квартал 1933 року⁶.

В інституті працювала аспірантура. У 1932 році в ній навчалися Іван Ро-

1 ДАКО. — Ф. 823, оп. 1, спр. 108, арк. 65, 66.

2 Там само. — Спр. 13, арк. 14.

3 Там само. — Спр. 55, арк. 13-15.

4 Там само. — Спр. 65, арк. 16; Там само. — Спр. 25, арк. 35.

5 Там само. — Спр. 61, арк. 175, 176.

6 Там само. — Спр. 25, арк. 15.

*Павло Якимович
Л'ЯШЕВИЧ*

*Ілля Клеонікович
КОРОБКО*

*Давид Абрамович
ТОЛЧИНСЬКИЙ*

манович Дудник та Федір Васильович Ніколаєв. 1933 року планувалося зарахувати на навчання 3 аспіранти, а 1934 — 5¹.

В інституті діяло три кафедри: 1) фізико-математичних наук, завідувач — професор Павло Якимович Л'яшевич (закінчив Московський державний університет); 2) загальнотехнічних дисциплін, завідувач — доцент Ілля Клеонікович Коробко (закінчив Київський технологічний інститут); 3) спеціальних дисциплін, завідувач — професор Давид Абрамович Толчинський (закінчив Політехнічний інститут у Швейцарії)². У 1931 році кількість кафедр збільшилася до шести: 1) соціально-економічних дисциплін; 2) математики; 3) технічної механіки; 4) сільськогосподарських машин; 5) організації виробництва; 6) технології.³

Матеріально-технічне обладнання інституту на 1 липня 1930 року складало 34474 крб.

У травні 1932 року відбулася перестановка кадрів: директором призначається випускник нашого інституту Федір Васильович Ніколаєв, а його заступником — Федір Леонтійович Гомма.

На перший курс зараховували без іспитів тих, хто закінчив робфак при інституті, а тих, хто мав не нижче 4 робітничого розряду та випускний атестат за 9 класів середньої школи, — за підсумками вступних іспитів⁴. Навчальний рік поділявся на три семестри (триместри). Сесії відбувалися в лютому, червні та листопаді.

30 грудня 1930 року відбувся перший випуск студентів IV групи «С», які з урахуванням попереднього навчання в технікумі закінчили повний курс підготовки в інституті. Їм було присвоєно кваліфікацію інженерів-механіків сільськогосподарського машинобудування за фахом: ливарна справа — 5 випускників, механічна — 7, ковальська — 4, деревообробна — 5⁵.

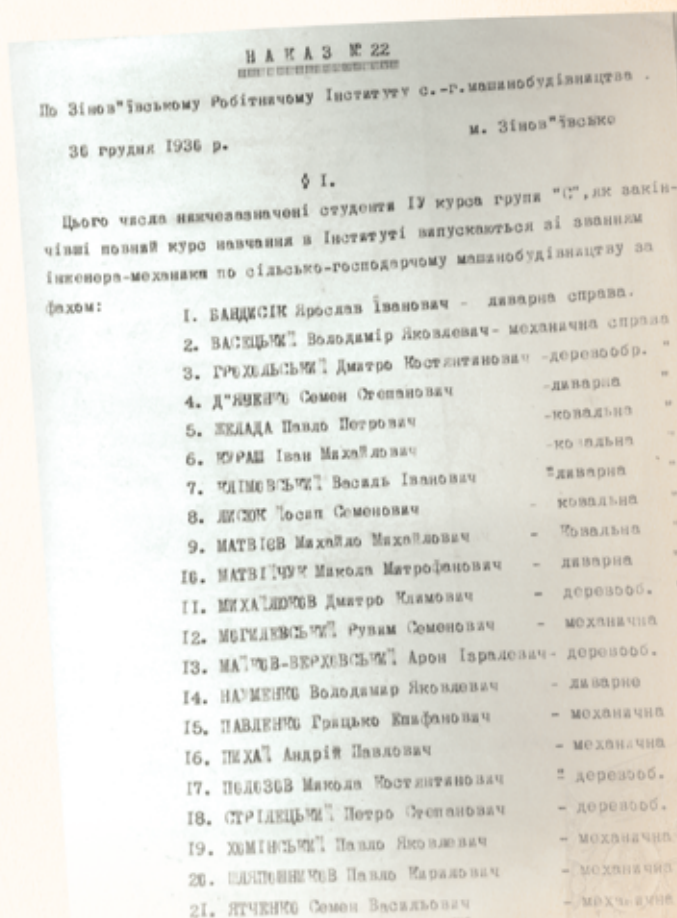
У різні роки Зінов'ївський вечірній робітничий інститут сільськогосподарського машинобудуван-

1 ДАКО. — Ф. 823, оп. 1, спр. 27, арк. 191.
2 Там само. — Спр. 108, арк. 13.
3 Там само. — Спр. 13, арк. 103.
4 Там само. — Арк. 20.
5 Там само. — Спр. 75, арк. 114.

ня закінчили більше 350 спеціалістів. Серед них: В.І. Даниленко — тривалий час працював на господарській роботі, був директором машинобудівного технікуму, першим директором вечірнього відділення ХПІ; талановитий господарник А.П. Крючков — працював директором «Червоної Зірки»; М.Д. Караманов, який працював директором заводу тракторних гідроагрегатів; Д.М. Матвеев — працював на господарській роботі, потім — заступником голови міськвиконкому, директором будівельного технікуму; Н. Поляков — працював управправами ВРНГ СРСР, Б.Навроцький — кандидат технічних наук, завідувач кафедри Київської політехніки, В.І. Климовський — працював директором Кіровоградського заводу радіовиробів; А.Ф. Подмазов — кандидат технічних наук, лауреат Державної премії, працівник ВІСХОМу; І.М. Іськов — працював начальником виробничого відділу Міністерства тракторного і сільськогосподарського машинобудування СРСР; З. Резніченко — працював головним конструктором Ростовського заводу

Перший випуск інженерів 1931 року

«Красный Аксай». Також серед випускників такі відомі особистості, як М.П. Брайченко, П.М. Попельницький, Д.Т. Сунько та інші¹.

Інститут працював недовго, 26 лютого 1933 року Наркомат важкої промисловості видав наказ №193 про ліквідацію Зінов'ївського інституту сільськогосподарського машинобудування. Відповідно до цього наказу академічні групи I та II курсів були передані Зінов'ївському технікуму сільськогосподарського машинобудування. Вже в лютому студенти працюють за навчальними планами технікуму, а студентами III та IV курсів надавалася можливість закінчити навчання за спеціальними планами й одержати дипломи інженерів. Всього технікуму було передано 166 студентів². Зінов'ївський технікум сільськогосподарського машинобудування розташовувався в тому ж приміщенні колишнього земського реального училища.

Проте в регіоні, де працювало багато підприємств сільськогосподарського машинобудування та спостерігався дефіцит керівних кадрів, необхідність відкриття вищого навчального закладу з роками ставала нагальною необхідністю.

Виписка з архівних документів

*Всесоюзное объединение сельскохозяйственного машиностроения «Союзсельмаш» Управление кадров
21.04.1933
№ К-22/0421
г. Москва*

*Зиновьевскому рабфаку с/х
Копия: Зиновьевскому техникуму.
В связи с ликвидацией Зиновьевского института с/х машиностроения им. Ленина предлагаю провести ликвидацию рабфака в следующем порядке*

1. Закончить организационно учебный год 1/VII-1933 г. и передать окончивших 4-й курс Запорожскому институту.

2. Окончивших 3-й курс подготовить к приему в Зиновьевский техникум с/х машиностроения.

3. 1-й и 2-й курсы распределить по другим учебным заведениям г. Зиновьевска.

4. Все имущество, принадлежащее рабфаку, передать в Зиновьевский техникум с/х машиностроения.

К подготовительной работе приступайте сейчас же, о ходе ликвидации ставьте нас в известность.

Зам. нач. УПК ССМ /подпись/ Коряжнов

1 ДАКО. — Ф. 823, оп.1, спр. 23, арк. 18;
Рувінський Г.М. Краткий очерк истории.

2 ДАКО. — Ф. 823, оп.1, спр. 8, арк. 117.

Зінов'ївський технікум сільськогосподарського машинобудування (нині коледж КНТУ)

Днем заснування технікуму вважається 25 серпня 1930 року. Цією датою відкривається Книга наказів Зінов'ївського (Кіровоградського) технікуму сільськогосподарського машинобудування.

«Наказ №1 від 25 серпня 1930 року.

З цього числа я приступив до виконання обов'язків директора Зінов'ївського технікуму с/г машинобудування.

Обґрунтування: Постанова секції Наросвіти Миськради від 26.08.1930 року.

Директор /підпис/ Дяченко»

Технікум став правонаступником Зінов'ївського індустріального технікуму та Профтехшколи №1 і розмістився на навчально-виробничій базі Зінов'ївського інституту сільськогосподарського машинобудування. Подальша доля цих двох навчальних закладів суголосно пов'яже їх як формальними, так і неформальними стосунками у стінах колишнього Єлисаветградського реального училища.

Через 3 роки саме технікум стане основним правонаступником Зінов'ївського інституту сільськогосподарського машинобудування. Не тільки приміщення та навчально-виробнича база інституту будуть підпорядковані технікуму, але й основне надбання Єлисаветградської політехнічної школи — науково-педагогічний колектив посилить викладацький склад технікуму сільськогосподарського машинобудування і уже в нових умовах продовжить славні традиції реального училища та інституту сільськогосподарського машинобудування. Так, найкращі випускники інституту стали засновниками і першими директорами технікуму: С.С. Дяченко, Я.М. Тимошенко, А.І. Стеценко, В.І. Даниленко, І.П. Бідний; та його викладачами: М.А. Куниця, М.А. Говоров, Д.Н. Шпилевий, П.П. Литвицький, І.А. Кудрявцев, С.С. Осадченко, В.А. Мишаков, М.І. Бутурлименко, І.К. Ткаченко, П.П. Ракулєнко та ін.¹

Пізніше, у 1956 році на базі Кіровоградського технікуму сільськогосподарського машинобудування буде відкрите вечірнє відділення ХІІІ. І вже викладацький склад технікуму стане основою для формування науково-педагогічного потенціалу нашого університету. А в 1997 році, у складний для технікуму період, Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування приїме його до свого складу на рівні структурного підрозділу інституту.

Перший директор технікуму Дяченко Семен Степанович у 1930 році закінчив Зінов'ївський інститут сільськогосподарського машинобудування. На по-

1 Рувинський Г.М. Краткий очерк истории.

саду завуча було призначено викладача математики М.М. Бутенка.

Від реорганізованих навчальних закладів до технікуму перейшли 84 учні. Із них на першому курсі навчалось 35 осіб, на другому — 23 особи, на третьому — 15 і на четвертому — 11 осіб. Новий набір відбувся у ІV кварталі 1930 року. Тоді на перший курс було зараховано 100 чоловік. Загальна кількість викладачів складала 23 особи. Більшість із них були інженерами заводу «Червона зірка» і в технікумі працювали за сумісництвом.

За перспективним планом розвитку навчального закладу передбачалося прийняти на навчання у 1931 році 120 учнів, а з 1932 по 1935 рр. — по 150 учнів щорічно¹.

Перший випуск 15 молодих спеціалістів відбувся 15 лютого 1931 року.

Навчатися в той час було надзвичайно складно, матеріально-технічна база тільки створювалася. Ще не було відомо, чи залишиться технікум у приміщенні колишнього реального училища, чи буде збудоване нове приміщення. Навчальний заклад не мав власних майстерень, добре обладнаних кабінетів і лабораторій, якісних наочних посібників, методичної, навчальної та довідкової літератури.

У 1930-1931 навчальному році технікум працював за навчальними планами Наркомпросу України, які були розраховані на 3,5 роки навчання. Фінансував навчальний процес Союзсільмаш із розрахунку 896 годин на одну групу. Це не відповідало навчальному планові Наркомпросу, у зв'язку з чим не вистачало коштів для оплати викладачам за фактично прочитані години. У 1930-1931 навчальному році залишились неоплаченими 1010 годин.

Безперервна виробнича практика складала 50% усього навчального процесу. Навчальні плани були складені за принципом: місяць навчання, місяць практики. Окрім заводу «Червона зірка», базовими підприємствами для проходження виробничої практики були «Первомайський завод» у м. Бердянську, Запорізький завод «Комунар», Харківський завод «Серп і молот», Ростовський завод «Ростсільмаш», Одеський завод ім. Жовтневої революції.

З 1931 року в навчальному закладі на вимогу того часу було застосовано бригадний метод навчання. За цим методом у навчальній групі створювались 5-6 бригад по 4-5 учнів у кожній. Із числа кращих призначались бригадири, які організовували вивчення навчального матеріалу по підручниках на уроках, удома та гуртожитку. На уроці опитувався один представник бригади. Його оцінка виставлялася в журнал усім членам бригади. Цей метод не сприяв нормальному засвоєнню навчального матеріалу усіма учнями. Поступово виокремилася група учнів, яка завжди відповідала за своїх членів бригади, а решта були пасивними і слабо засвоювали теми навчальних дисциплін. Викладачі «старої школи» з недовірою ставилися до нової радянської методики організації навчального процесу. Відомо, що керівництво технікуму змушене було вдатися до погроз та обвинувачень у саботажі на адресу таких викладачів для більш активного

¹ Рувінський Г.М. Краткий очерк истории.

впровадження спущеної згори методи¹.

Проте з часом стало очевидним, що в навчальному процесі зрівнялівка, колективна відповідальність та колективний примус не приносять бажаних результатів. Поступово бригадний метод став виводитися з навчального процесу і до 1934 року був повністю ліквідований. Відроджувався лекційний метод з подальшим опрацюванням навчальної теми за активної допомоги викладача і на семінарському занятті.

У 1931-1932 навчальному році технікум було повністю забезпечено аудиторіями. У його фондах — 4 лабораторії, кабінети: фізики, хімії, сільськогосподарських машин та креслення. Навчальними посібниками студенти забезпечувалися на 80%. Переважно не вистачало літератури з технічних дисциплін. Навчальних майстерень у технікумі на ту пору ще не було.

Як свідчать архівні матеріали, технікум не міг задовольнити зростаючий попит промисловості на кваліфікованих спеціалістів. Якщо у 1931 році диплом отримали 53 учні, то заявок на їх працевлаштування було у 5 разів більше. Тільки для заводу «Червона зірка» було потрібно 56 дипломованих фахівців².

1 ДАКО. — Ф. 823, оп.1, спр. 8, арк. 23.

2 Рувінський Г.М. Краткий очерк истории.

Першого січня 1932 року у зв'язку з розформуванням Богуславського технікуму студенти чотирьох курсів цього навчального закладу були переведені до Зінов'ївського технікуму сільськогосподарського машинобудування. У вересні до технікуму приєднано й Зінов'ївський єврейський технікум сільськогосподарського машинобудування. Директором було призначено З.А. Шрона. Злиття цих навчальних закладів дозволило суттєво покращити навчально-виробничу базу та збільшити випуск молодих фахівців для підприємств міста і країни.

Виконуючи Постанову ЦВК СРСР від 19.09.1932 року «Про перебудову роботи середніх технічних навчальних закладів і забезпечення їх лабораторіями, обладнанням і кваліфікованими керівниками виробничої практики», Наркомат важкої промисловості прикріпив наш технікум до заводу «Червона зірка» і збільшив термін навчання до 4 років. Виконання цієї Постанови сприяло зміцненню матеріальної бази технікуму, покращенню рівня проходження практики на базовому підприємстві, суттєво підвищило якість підготовки молодих спеціалістів.

У грудні 1934 року комісія Зінов'ївського обкому КП(б)У здійснила ретельний аналіз роботи технікуму.

«1. Контрольні цифри по набору в технікум 90 учнів перевиконано. Фактично було прийнято 104 учні. Відсів з першого курсу склав 9 осіб.

2. Теоретична підготовка абітурієнтів з математики, хімії та української мови була недостатньою. <...>

4. Технікум готував спеціалістів з ливарної та ковальської справ, з холодної обробки металів та технічного нормування. <...>

6. Уніфікованих форм обліку знань не було. Облік знань вівся переважно по результатах виконаних завдань. <...>

8. З 1 жовтня 1932 року технікум перейшов на 6-денний робочий тиждень. Навчальний план розподілявся уже не на триместри, а на два семестри.

9. Зарплата викладача не була диференційованою. Лекторська година оплачувалася у розмірі 3 крб. 37 коп.

10. Оскільки студентська їдальня міста працювала погано, з перебоями (були дні, коли їдальня не працювала зовсім), якість обідів була низькою, технікум почав утримувати власну їдальню і приступив до створення продовольчої бази. До цього часу розмір стипендії на першому курсі складав 45 крб., на другому – від 35 до 90 крб., на третьому-четвертому – від 45 до 120 крб.»¹.

Цікавими з точки зору сьогодення видаються спогади Геннадія Володимировича Подопрігори, який з 1933 по 1936 рік навчався в технікумі, а після його закінчення працював секретарем комітету ЛКСМУ.

«...У ті роки технікум був великим навчальним закладом. У ньому було 4 сектори: український, російський, єврейський та німецький, і три факультети: ковальський, ливарний та холодної обробки металів. Технікум мав 4 гуртожитки. <...>

¹ ДАКО. — Ф. 1803, оп. 1, спр. 61, арк. 87-89.

З усіх видів спорту (волейбол, гімнастика та ін.) спортсмени технікуму у місті займали перші місця. Дуже добре була поставлена оборонно-патріотична робота. Технікум за премію, отриману у Всесоюзному змаганні, придбав планер, завдяки чому успішно працював гурток планеристів. Більшість учнів були «Ворошиловськими стрілками». <...>

Справжніми улюбленцями і друзями учнів були: Яків Микитович Тимошенко — директор, викладач опору матеріалів, Давид Абрамович Толчинський — викладач спец. дисциплін, Вацлав Антонович Адамський — викладач металографії та ливарної справи, Петро Павлович Ракуленко — викладач організації виробництва, Михайло Ісакович Белоус — викладач політекономії, Олександр Іванович Стеценко — завуч, викладач сільгоспмашин, Олександра Іванівна Моїсеєва — зав. бібліотеки, Єлизавета Ісаківна Горбунова — викладач російської мови та літератури. <...>

У ті роки технікум вів шефську роботу над Карлівською МТС. Окрім надання допомоги обладнанням, була налагоджена культурно-масова робота, організовані виїзди спортивних команд та концертних бригад. У технікумі був духовий оркестр, струнний, драматичний і хоровий грукти¹.

Автор цих спогадів з 1937 по 1942 роки працював на заводах «Червона зірка» та «Кургансільмаш». Із січня 1942 року після мобілізації був направлений до Уральської дивізії, у

Відзнака
«Ворошиловський
стрілок»

Відзнака
«ІТО»

1 Рувінський Г.М. Краткий очерк истории.

Робота студентів у підшефному господарстві

складі якої воював кулеметником на Ленінградському фронті. У червні того ж року отримав тяжке поранення. З 1945 року Подопригора Г.В. працює на заводі «Червона зірка» заступником головного технолога, начальником інструментального цеху. Нагороджений орденом «Жовтневої революції» (1971).

Незважаючи на гостру нестачу кваліфікованих фахівців на підприємствах Зінов'ївська-Кірова-Кіровограда, не менше, ніж 40% випускників технікуму, направлялося на роботу за межі міста. Вихованці технікуму 30-х років працюють на підприємствах Запоріжжя, Одеси, Ростова, Челябінська, Люберців, Москви. Висока якість підготовки середнього технічного персоналу підтверджувалася й обов'язковими рознарядками щодо працевлаштування на найбільші та найважливіші новобудови СРСР: «Уралмаш», «Ростсільмаш», Ташсільмаш», «Саркомбайнбуд» та інші підприємства. Найкращі учні направлялися на роботу на стратегічні військові заводи, розташовані по всьому СРСР.

Технікум щорічно не менше двох своїх випускників направляв для продовження навчання до Московського Всесоюзного інституту сільськогосподарського машинобудування.¹

Матеріально-технічний стан навчального закладу помітно покращився після ліквідації Інституту сільськогосподарського машинобудування та прий-

¹ Рувінський Г.М. Краткий очерк истории.

няття його власності на баланс технікуму. Так, у 1940 році бібліотека Кіровоградського технікуму була визнана найкращою серед інших технікумів, підпорядкованих міністерству.

Наприкінці 30-х рр. значно зросла кількість студентів. Щорічно технікум випускав 150-200 молодих фахівців. До Другої світової війни отримали дипломи 1657 техніків з обробки металів різанням, ковальсько-штампувального, ливарного виробництва та сільгоспмашинобудування. Останній випуск відбувся у червні 1941 року.

Серед тих, хто закінчив Кіровоградський технікум сільськогосподарського машинобудування у довоєнний період, є видатні інженери і техніки, керівники й науковці, котрі прославили навчальний заклад своєю самовідданою працею. Більшість випускників тих років пройшли горнило Другої світової війни, віддали здоров'я, а багато хто й життя за звільнення своєї Батьківщини.

Серед перших довоєнних випускників — викладачі КІСМу Микола Павлович Мамутенко — к. пед. н., старший викладач кафедри нарисної геометрії і графіки Олександр Борисович Єгурнов — перший завідувач кафедри гарячої обробки металів, Іван Андрійович Остроухов — к.т.н., завідувач кафедри економіки та організації виробництва, І.І. Кальмуков — випускник 1939 року, довгий час працював заст. декана факультету сільськогосподарського машинобудування.

Серед тих, хто, отримавши у технікумі ґрунтовні знання та збагатившись життєвим досвідом, досяг значних успіхів та обіймав свого часу високі посади, були й Р.Г. Гринберг — заст. директора заводу «Чирчиксільмаш», О.П. Гринчук — директор Кіровоградського ремонтного заводу «Укрсільгосптехніка», А.Н. Будянський — головний інженер Кіровоградського обласного управління зв'язку, М.А. Ніколенко — заст. директора заводу «Червона зірка», С.Т. Романовський, М.А. Гончаренко, Я.Я. Щерба — провідні інженери «Червоної зірки».

Зінов'ївський будівельний технікум (нині Кіровоградський будівельний коледж)

Постановою № 10 Президії Зінов'ївської міськради від 6 березня 1930 року (протокол № 8/38) міська художня школа була реорганізована в Зінов'ївський будівельний технікум, а вже з 3 квітня того ж року в новому технікумі розпочався повноцінний навчальний процес¹. Студентів першого набору, які мали відповідну академічну підготовку, на навчання делегували громадські організації робітників і селян. До числа студентів добирали, за рекомендаціями вчителів, і невелику кількість школярів. Спочатку було сформовано дві групи, а до осені — ще дві. Віковий діапазон учнів — від 13 до 24 років. Навчання мало тривати

1 Матеріали з особистого архіву Чернишової І.А.

два-три роки. Учнів зі школи брали до технікуму без іспитів за умови відмінних оцінок із профілюючих предметів і неменшої кількості четвірок з історико-політичних дисциплін та фізкультури¹.

Якщо врахувати, що попередниками міської художньої школи були вечірні рисувальні класи, засновані при ЄЗРУ, то можна вважати, що й сам технікум є своєрідним логічним продовженням славного свого часу Єлисаветградського земського реального училища.

23 липня 1930 р. була прийнята Постанова ЦВК і Ради народних комісарів СРСР за № 237 «Про реорганізацію вузів, технікумів і робфаків», згідно з якою Зінов'ївський будівельний технікум разом з іншими технікумами на території УРСР був переданий ВРНГ УРСР з наступною передачею відповідним господарським об'єднанням. А вже наказом Наркомосвіти УРСР і ВДНГ УРСР № 553 від 4 серпня 1930 року технікум був переданий до відання «Укрбудоб'єднання», у підпорядкуванні якого він знаходився до 1932 року. Протягом 1932-1937 років технікум підпорядковувався Наркомважпрому СРСР. З виділенням 1937 року зі складу Наркомважпрому СРСР Наркомату оборонної промисловості технікум підпорядковано новому відомству, а в 1939 році він був перепідпорядкований Наркомату озброєнь².

Зінов'ївська художня школа, на базі якої виник технікум, була розміщена на розі вулиць Леніна й Калініна. Це було триповерхове цегляне приміщення г-подібної в плані форми, з підвалами. Воно не будувалося для навчальних потреб. Початково це був готель «Маріам». Пізніше частину будівлі займало Єлисаветградське комерційне училище, згодом частину першого поверху займав міський кінотеатр «Червоний партизан», приміщення якого після реконструкції було перетворено в кінофікований актовий зал технікуму.

Другу частину першого поверху споруди технікуму займала їдальня, тоді як на другому та третьому поверхах розташовувалися навчальні класи, бібліотека та адміністративні приміщення. В підвальній частині будівлі знаходилися допоміжні приміщення та лабораторії випробовування матеріалів. Після того, як технікуму передали земельну ділянку сусідньої приватної садиби, були спеціально побудовані приміщення для навчальних майстерень і господарчого призначення (нині це службові приміщення обласного управління СБУ).

Для організації гуртожитку технікуму була передана ще одна приватна садиба по вул. Київській, 10, у складі якої були двоповерхова і дві одноповерхові будівлі. В ній розташовувалися старшокурсники, тоді як гуртожиток для студентів молодших курсів знаходився у мало пристосованому складському приміщенні в районі центрального ринку. На початку 1935 р. технікуму для розміщення учнів молодших курсів було надано два поверхи в одно під'їзному

1 Матеріали з особистого архіву Чернишової І.А.

2 Там само.

житловому будинку по вул. К. Маркса, 5/5. Але місць усім студентам не вистачало, тому більша частина учнів була змушена винаймати квартири¹.

Протягом 1935-36 років керівництву та викладачам технікуму вдалося забезпечити необхідним обладнанням всі навчальні кабінети й лабораторії. Крім того, в розпорядженні технікуму

Приміщення технікуму у довоєнний період (вул. Леніна)

перебував парк будівельних машин і засобів малої механізації, який включав близько трьох десятків одиниць техніки (каменеподрібноувачі, установки для сортування щебеню по фракціях, розчино- й бетономішалки, пневмоустановки, вертикально-підйомні механізми тощо)². Загалом за перші 3-4 роки свого існування технікум по забезпеченню навчального процесу наочними засобами вийшов у число передових навчальних закладів свого профілю.

У довоєнні роки технікум вів активну господарську діяльність. Наявність навчальних майстерень і парку будівельних машин дозволяли випускати готову продукцію: патефонні столики, дерев'яні гудзики, дрібносортні залізобетонні вироби, дитячі коляски тощо. На доходи, що їх отримував технікум від продажу цієї продукції, купувалося лабораторне обладнання, верстати для навчальних майстерень, поповнювався парк машин, комплектувався фонд бібліотеки, купувався м'який інвентар для самодіяльності тощо.

Першим директором технікуму, призначеним під час його утворення, став А.С. Шеховцов. За спогадами співробітників та учнів, які його пам'ятали, він був людиною високоосвіченою, культурною, чудовим організатором і товаришем. А.С. Шеховцов очолив заклад, забезпечив і провів підготовчу роботу. Укомплектував та об'єднав новий колектив, запровадив ділову атмосферу і стиль роботи. Успішно вирішував господарчі та інші складні питання. Серед учнів був визнаним лідером³.

Його заступником з навчальної роботи був призначений П.В. Панасюк. Обидва керівники мали педагогічну освіту і значний педагогічний досвід, але не мали досвіду керівництва навчальним закладом галузевого призначення. Тому вже у 1932 р. А.С. Шеховцова було направлено на викладацьку роботу в Полтавське військово-політичне училище, а виконання обов'язків директо-

1 Матеріали з особистого архіву Чернишової І.А.

2 Там само.

3 Там само.

А.С. ШЕХОВЦОВ

ра технікуму було доручене заступникові з навчальної роботи П.В. Панасюку.

У 1933 р. посаду директора обіймає З.Я. Шрон, але невдовзі на цю посаду було призначено П.Г. Чухрія. Енергійність і чудові організаторські здібності не могли в повній мірі компенсувати відсутність вищої освіти, тому Пантелеймон Григорович був направлений на навчання в Одеський Державний університет, де й залишився на викладацькій роботі після завершення навчання.

Заступником директора з навчальної роботи в цей час (1933 р.) став Л.Й. Зайленгер. За освітою педагог, він викладав предмети суспільно-політичного циклу. Учні тих часів відзначали його природжений ораторський хист, його сильний вплив на формування їх світогляду.

У 1935 році керівництво технікуму знову змінилося. Директором було призначено Д.М. Вовчанського, а його заступником з навчальної роботи І.Т. Беліченка. Вони обидва, як і більшість їх попередників, були педагогами зі значним досвідом, але управлінського досвіду не мали, що проявлялося в труднощах їх роботи. Тому вже в 1936 р. І.Т. Беліченка на посаді змінив Г.В. Пономарьов. Геннадій Володимирович — інженер за фахом. За запитом керівництва технікуму він перевівся із Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту, спочатку обійняв посаду викладача. Його енергія і висока інженерна кваліфікація сприяли значній перебудові роботи всього технікуму. Саме за його ініціативою майстерні паралельно з навчанням почали випускати товари широкого призначення. Навчальна практика учнів була наближена до профілю підготовки відповідних фахівців. Для лабораторій і кабінетів спецдисциплін було придбано значну кількість необхідного обладнання. Було створено й парк будівельних машин. Геннадій Володимирович став ініціатором використання в навчальному процесі навчальних фільмів, застосування інших видів проекційної апаратури того часу. Все це значно поліпшило підготовку майбутніх фахівців у галузі будівництва. В 1941 р. призваний до війська. В роки війни командував мостобудівним батальйоном, а в повоєнний період продовжив службу в

П.В. ПАНАСЮК

П.Г. ЧУХРІЙ

будівельних частинах Радянської Армії. Брав участь у будівництві споруд в районі Байконура. Після демобілізації, з 1964 р. по 1973 р., тобто до виходу на пенсію, працював у Кіровоградському будівельному технікумі викладачем.

В 1938 р. Д.М. Вовчанського на посаді директора змінив Д.М. Матвеев, за фахом інженер машинобудівного профілю. За спогадами, він був хорошим організатором і приємною людиною. Посаду директора обіймав до 1949 р., з перервою на період окупації міста німецько-фашистськими військами.

На жаль, архівних матеріалів, які могли б пролити світло на склад і життєвий шлях викладачів довоєнного періоду, в технікумі не збереглося. Отож, є змога відновити їх імена та характеристики лише за спогадами колишніх учнів:

І.Т. Беліченко — викладач, прийшов у колектив дещо пізніше і відразу став центральною фігурою, ініціатором багатьох цікавих і потрібних справ, ватажком колективу. В пам'яті студентів він залишився добрим і розуміючим товаришем.

Ванішевський — художник. У спогадах його називають не інакше, як «натхненний», і завдячують йому першим знайомством з прекрасним образотворчим мистецтвом. Він прищеплював своїм учням любов до творчості.

Г.Б. Дунін-Марцинкевич — архітектор. Діловий, завжди поспішав і був великим життєлюбом. Студентам подобалася його борода і практицизм. За спогадами, студенти багато взяли від нього для життя.

Л.О. Зелінгер — педагог, викладав суспільні предмети. Колишні учні характеризують його не інакше, як «остроумця» і прекрасного оратора. Прищеплював смак до політики, навчив розуміти суспільні явища, на семінарах організовував пристрасні дискусії з актуальних питань суспільно-політичного життя.

В.А. Козачков — інженер, молодий та енергійний. Його заняття з курсу будівельних конструкцій завжди були особливо насичені. З його предмету, незважаючи на складність, ніхто не відставав. Учні буквально підкорювала багатогранність натури викладача, глибока

Д.М. ВОВЧАНСЬКИЙ

Г.В. ПОНОМАРЬОВ

Д.М. МАТВЕЄВ

Л.О. ЗЕЛІНГЕР

А.Ю. НАЗАРЕТОВ

всебічна ерудиція, скромність, делікатність і благородство. Ставився він до всіх тепло і рівно. Мав місце випадок, коли учні не втрималися і нагородили його за по-мистецькому прочитану лекцію оплесками.

С.О. Косоногов — інженер. Абсолютний оригінал за спогадами, він був коренастим, завжди охайно одягнений. Читав механіку, опір матеріалів, будівельні матеріали. Він викладав матеріал настільки творчо із заворужуючою віртуозністю, що був названий учнями Сером-фокусником. Учні його побоювалися, але й поважали водночас.

А.Ю. Назаретов — архітектор. Виглядав завжди трохи кумедно: розсіяним і вимазаним крейдою. Його зусиллями було створено кабінет цивільних і промислових споруд.

П.В. Панасик — педагог, математик. Ощадливий на слова, педант, але для учнів був цікавим викладачем.

Трулісер* — педагог, математик. Загальний улюбленець. Мініатюрний і симпатичний. Викладав математичні предмети, супроводжуючи їх афоризмами, жартами, дуже дохідливо все розкладав по полочках. Він навчав учнів послідовного, логічного, математично точного мислення.

Незважаючи на відсутність архівних документів, які б свідчили про особливості педагогічної діяльності викладачів технікуму у зазначений період, є можливість залучити свідчення усної історії — спогади і добру пам'ять самих учнів довоєнних випусків про своїх викладачів. Так, випускник 1934 р. Г.Г. Казиміров згадував: «Не знаю, якими словами можна передати ніжність нашої душі і величезну вдячність, що йде від самого серця. Прийміть, дорогі, від нас, колишніх учнів, земний уклін і вдячність, що йде від самого серця. <...> Не можу пояснити, кому і яким чином вдалося повернути із різних місць в наш технікум цих чудових людей»¹.

На жаль, не оминула викладацько-студентський склад технікуму хвиля сталінських репресій кінця 30-років. Всього було заарештовано і засуджено 13 пра-

1 Харченко Г.Ф. 50 лет практической деятельности Кировоградского строительного техникума им. Героя Советского Союза В. Е. Колисниченко. 1930-1983 годы. — Кировоград, 1983. — /рукопис/.

* Встановити ім'я не вдалося

цівників технікуму, а серед них і яскраві постаті: П.В. Панасюк, М.І. Бойцун, Д.М. Вовчанський, Г.Б. Дунін-Марцинкевич, В.В. Кеслер, а також один студент М.М. Конфедерат.

Незважаючи на лютування репресій, у населення країни СРСР зберігався натхнений ентузіазм і віра в близьке і прекрасне майбутнє, яке має бути побудоване його власними руками. Загалом висококваліфікований викладацько-інженерний склад технікуму, добре матеріально-технічне забезпечення навчального процесу сприяли тому, що в довоєнний період у Кіровоградський будівельний технікум приїздили для вивчення досвіду роботи викладачі технікумів інших областей і навіть республік.

З початку організації технікуму підготовка велася лише по одній спеціальності — «Промислово-цивільне будівництво», з трирічним терміном навчання. Протягом 1934-1936 років у Зінов'ївський будівельний технікум переводилися для завершення навчання учні з Пирятинського, Краматорського і Сталінського (нині Донецького) технікумів, оскільки там ані навчальна база, ні викладацький склад не відповідали поставленим вимогам. Загалом протягом довоєнного періоду було підготовлено 996 спеціалістів, техніків-будівельників.

Сприяла набуттю нового фаху і виробнича практика, яка проходила на найбільших будовах СРСР у містах Запоріжжі, Харкові, Сталінграді, Дніпропетровську, Жданові, Лисичанську та ін. На практиці учні мали змогу отримати розряд і здобути професії каменяра, бетонника, моториста або столяра.

Після завершення навчання випускники технікуму направлялися на будівництво, переважно в міста і райони країни, де зводилися промислові підприємства за першими п'ятирічними планами індустріалізації. 1938 року місто Комсомольськ-на-Амурі будувало вже 30 випускників технікуму.

Достатнє матеріально-технічне забезпечення, висококваліфікований викладацький склад дозволили ще в 1931 році ГУУзу НКТП СРСР на базі технікуму організувати дворічні вищі інженерно-будівельні курси. На них приймалися особи, що вже мали середню освіту і практичний досвід керівної роботи за спеціальністю. Навчання проводилося без відриву від виробництва. Загалом було підготовлено 16 спеціалістів.

Незважаючи на матеріальну скруту довоєнних років, керівництво технікуму всіляко підтримувало ініціативу учнів у їх прагненні займатися театральною самодіяльністю. Тому вже в перші роки існування закладу при ньому формується драмгурток під керівництвом студента Олександра Даниленка, який поставив п'єси «Платон Кречет», «Аристократи», «Наталка Полтавка», «Доходне місце», «Чудесний сплав», «У вогненному кільці». За постановку вистави «Платон Кречет» на міській олімпіаді самодіяльних колективів у 1936 р. драмгурток відзначено грамотою, а в 1937 р. за п'єсу «Доходне місце» колектив нагороджено бюстом Сталіна. Деяко інша ситуація склалася із заняттям спортом. Країна готувалася до війни, тому урядом стимулювалося заняття учнями війсь-

ково-прикладними видами спорту. Хоча технікум не мав власного спортивного залу, а тому заняття і восени, і взимку проводилися в актовому залі, все ж у технікумі працювали буквально переповнені спортивні секції: легкої атлетики, волейбольні і баскетбольні, важкої атлетики і боксу, стрількові секції і парашутного спорту. Стрибки здійснювали з парашутної вишки, що знаходилася неподалік, у парку ім. Леніна (зараз Ковалівський парк). У лютому 1936 р. команда лижників технікуму зайняла перше місце на галузевих змаганнях у Москві, хоча цей вид спорту в технікумі й не розвивався. Всі студенти були охоплені складанням обов'язкових норм «ГПО», «ПВХО», «Ворошиловський стрілок». Норми склалися на міському стадіоні в урочистій обстановці. Все це робило заняття спортом необхідним і популярним як серед учнівського складу технікуму, так і в державі в цілому¹.

Учні на заняттях зі спортивної гімнастики

куму, так і в державі в цілому¹.

Випускник технікуму 1936 року, Колісниченко Василь Єфремович, у липні 1942 р., захищаючи місто Воронеж, таранив німецький бомбардувальник на своєму винищувачеві і не дав скинути бомби на один з промислових об'єктів, що випускав військову продукцію. За цей подвиг він був удостоєний найвищої державної нагороди — звання Героя Радянського Союзу, посмертно.

Постановою Ради Міністрів УРСР № 325 від 10.06.1982 року Кіровоградському будівельному технікуму присвоєне ім'я Василя Єфремовича Колісниченка.

Випускниця 1932 р. Чайковська Серафима Олексіївна у 1950 р. працювала секретарем Кіровоградського міського партії, а з 1956 р. зав. Відділу будівництва і комунального господарства Кіровоградського обкому партії. За роботу в роки війни і післявоєнний період нагороджена 2-ма орденами «Знак Пошани» і 5-ма медалями.

У 1933 р. технікум на відмінно закінчив Василь Григорович Зарицький. В його дипломі за № 63 значиться, що він отримав професію техника-прораба. З початковою освітою, отриманою в церковноприходській школі, В.Г. Зарицький був прийнятий у технікум лише після письмового зобов'язання стати відмінником вже через півроку. Додаток до його диплому свідчить про успішне виконання ним даного зобов'язання. Після закінчення технікуму В.Г. Зарицький працював на будовах міст Харкова, Кременчука, Кіровограда. В 1939 р. Василь Григорович був призваний на військову службу. Учасник Великої Вітчизняної війни, а після

¹ Харченко Г.Ф. 50 лет практической деятельности Кировоградского строительного техникума им. Героя Советского Союза В. Е. Колисниченко. 1930-1983 годы. — Кировоград, 1983. — /рукопис/.

демобілізації брав участь у відбудові зруйнованого Кіровограда. На будовах міста він пропрацював до виходу на пенсію в 1964 р. Мав цікаве і незвичне для будівельника захоплення — колекціонування та виготовлення смичкових музичних інструментів. За оцінками фахівців, він виготовив 13 високоякісних скрипок, цьому, очевидно, сприяли й навички по обробці дерева, отримані в майстернях технікуму. В його колекції нараховувалося близько 30 одиниць інструментів.

Зінов'ївський технікум механізації та електрифікації сільського господарства (нині Кіровоградський технікум механізації сільського господарства)

На кінець 1920-х років в Україні не вистачало спеціалістів, які б мали вищу та середню спеціальну освіту, особливо було обмаль таких фахівців у сільському господарстві. Тому у 1930 році відповідно до рішення РНК УРСР Зінов'ївський індустріальний технікум реорганізовано у Зінов'ївський технікум механізації та електрифікації сільського господарства¹.

За тривалий період свого існування навчальний заклад виріс із невеликої профтехшколи у сучасний вищий навчальний заклад I рівня акредитації з висококваліфікованим педагогічним колективом і розвинутою навчально-матеріальною базою.

Навчально-виробнича база технікуму починалася з двох невеликих будівель для навчальних занять, що мали сім аудиторій та два старих приміщення, які пристосували під навчально-виробничі майстерні. Технікум готував техніків-механіків та техніків-електриків для сільського господарства з 3-річним терміном навчання. У перші роки набір складав 50 учнів. Перший випуск спеціалістів відбувся у далекому 1933 році.

1 ДАКО. — Ф. 1803, оп. 1, спр. 6, арк. 7.

*Яків Опанасович
ГАРЕНКО*

*Володимир Петронич
ПЕТРОНЕЛЛІ*

Першим директором технікуму був Гаренко Яків Опанасович, завідувачем навчальної частини — Петронеллі Володимир Петронич.

За короткий час у технікумі створився дружний колектив, який зумів підняти на належний рівень навчання і виховання механізаторських кадрів середньої ланки для сільського господарства.

Невеликий навчальний заклад у довоєнні роки перетворився у сучасний навчальний заклад з відповідним навчальним обладнанням та навчальними майстернями, лабораторіями, кабінетами. За ці роки були збудовані лабораторний корпус і ливарний цех (1932 рік), навчально-виробнича майстерня (1934 рік), їдальня (1936 рік), гараж (1937 рік), ковальський, зварювальний і столярний цехи (1938 рік), лабораторія комбайнів (1939 рік).

У довоєнний період випущено 1065 спеціалістів. Тієї пори дружно працювали, навчали і виховували молоді кадри для сільського господарства викладачі В.П. Петронеллі, А.М. Співаков, Г.Г. Пацев, В.А. Мишаков, П.А. Єрін, Л.Я. Варнавицький та інші; інструктори практичного навчання М.Н. Якубовський, П.Ф. Коломієць, М.А. Панченко, К.К. Галицький та інші¹.

При технікумі періодично працювали короткотермінові курси підготовки механізаторів (трактористів, комбайнерів, бригадирів тракторних бригад, водіїв), на яких за довоєнні роки підвищили свою кваліфікацію більше тисячі спеціалістів.

У довоєнний період викладачі і студенти з ентузіазмом, натхненно вивчали і опановували нову техніку: трактори СХТЗ НАТИ, ХТЗ-Т 2Г, перший вітчизняний дизельний трактор ЧТЗ С-65, автомобілі нових марок М-1, ЗІС-101, комбайни «Комунар», «Сталінець-1», стенд регулювання апаратури ТА-5².

Для навчальних цілей силами учнів під керівництвом викладачів виготовлялись наочні посібники, створювались робочі місця в майстернях і лабораторіях.

Знання, уміння, працелюбність, наполегливість ви-

1 Красноштан Л.М., Остриковський А.С., Мединський В.С. Кіровоградський технікум механізації сільського господарства. — Кіровоград, 2005. — С. 9.

2 Там само. — С. 10.

кладачів, учнів і працівників технікуму зробили свою добру справу, і всі вони золотими літерами вписали славні сторінки в літопис великих і добрих справ рідного навчального закладу.

У 1940-1941 роках значно розширилась і зміцнилась навчально-матеріальна база технікуму, удосконалювалась навчально-методична робота.

Помітно поповнились обладнанням навчальні кабінети і лабораторії, завершилась перебудова майстерень відповідно до вимог щодо продукції, яка випускалась, поповнився парк навчальних машин, краще стали працювати циклові комісії. На наступні роки було складено плани подальшого розширення навчально-матеріальної бази технікуму і покращання навчально-виховної роботи.

Здійснитися накресленим планам не судилось. 1 серпня 1941 року у зв'язку з евакуацією міста технікум тимчасово припинив свою роботу.

Захищати рідну землю від фашистських загарбників пішли викладачі, працівники технікуму, учні старших курсів. Вони мужньо воювали за Батьківщину в складі Радянської Армії. Багато з них виявили зразки мужності і відваги, вірні військовій присязі, назавжди залишилися на полях жорстоких боїв.

* * *

Таким чином, можна стверджувати, що історія вищої політехнічної освіти регіону, осердям якої сьогодні є Кіровоградський національний технічний університет, веде свої першовитоки від Зінов'ївського вечірнього інституту сільськогосподарського машинобудування, заняття в якому розпочалися у квітні 1929 року. Інститут розташувався у приміщенні колишнього земського реального училища і «успадкував» не тільки навчально-виробничу базу, а й кращих викладачів старої школи.

Інститут проіснував недовго. 26 лютого 1933 року Народний комісаріат важкої промисловості СРСР видав наказ про його ліквідацію. Проте наукова школа була збережена в освітніх технічних закладах міста, які відкрилися в 30-х роках, що стало важливою передумовою відродження вищої технічної школи вже на новому історичному етапі.

Приміщення технікуму у довоєнний період (вул. Гоголя)

Розділ 3

Розвиток системи підготовки інженерних кадрів у Кіровограді в другій половині ХХ століття

Машинобудівний технікум

У 1944 р. Кіровоградський технікум сільськогосподарського машинобудування відновив діяльність, перервану війною. Цій події передувала величезна робота з відбудови матеріальної бази навчального корпусу. Вже в першому семестрі 1944/45 навчального року в технікумі навчалося 310 студентів¹, на початок наступного 1945/46 навчального року контингент студентів становив 524 особи², а на початок 2 семестру 1946/47 навчального року – 540 осіб.

Уже в перші повоєнні роки машинобудівний технікум давав можливість молоді оволодіти такими спеціальностями: «Холодна обробка металів», «Виробництво сільськогосподарських машин», «Ковальсько-штампувальне виробництво», «Ливарне виробництво». Навчальний процес забезпечували висококваліфіковані викладачі, серед яких були І.К. Коробко, А.М. Кочина, І.П. Нікітенко, П.І. Вакуленко, Н.О. Андрущенко, Д.Я. Мельхикер, Л.Г. Польський. Протягом 1944-1948 років технікум очолював Стеценко Олександр Іванович³. Для забезпечення ефективної навчально-методичної роботи в технікумі функціонували так звані циклові комісії: фізико-математична, історико-літературна, загальнотехнічна та спеціальних дисциплін, які об'єднували фахівців відповідних профілів.

Для забезпечення цікавого різноманітного і змістовного дозвілля студентів була організована діяльність гуртків (хоровий, літературний, шаховий, струнний), періодично випускалися тематичні стіннівки.

Про зміцнення навчально-виробничої бази технікуму у 1946/47 навчальному році красномовно свідчить і той факт, що в розпорядженні закладу було 14 аудиторій, функціонували навчальні кабінети: фізико-хімічний, російської мови та літератури, холодної обробки металів, гарячої обробки металів, графіки, військової підготовки. Крім цього, студенти та викладачі мали можливість користуватися послугами бібліотеки, працювати в читальному та залі дипломного проектування, відпочивати у студентському клубі.

1946 року відбувся перший повоєнний випуск техніків-технологів. Молодь, яка працювала на виробництві, починаючи з 1948 року, отримала можливість здобувати фахову освіту на вечірньому відділенні технікуму, яке успішно функціонувало майже півстоліття. Останнім акордом його діяльності став випуск студентів у 1996 році.

Чудовою базою для апробації теоретичних знань для студентів технікуму став завод «Червона зірка», частина спеціалістів якого, а саме кращі інженерно-технічні працівники, і здійснювала керівництво практикою.

Архівні матеріали переконують у тому, що для дирекції технікуму було

1 ДАКО. – Ф. 1803, оп. 2, спр. 32, арк. 3.

2 Там само. – Спр. 20, арк. 1.

3 Там само. – Спр. 50, арк. 10.

Центральна площа міста в часи окупації

*Німецький солдатський клуб у приміщенні
машинобудівного технікуму*

постійно актуальним питання успішного проведення вступної кампанії: публікувалися оголошення в обласній пресі про наявні у технікумі спеціальності, передавалися повідомлення по радіо, видавався довідник для вступників, виготовлялися рекламні фотовітрини¹.

Привабливість навчання в технікумі зросла, особливо для іногородніх абітурієнтів, після завершення у 1952 році будівництва двох студентських гуртожитків.

Навчальний заклад з 1948 по 1951 рік очолював А.К. Зелений, а протягом 1951-1954 років — Г.Т. Пивовар, який згодом обіймав посаду старшого викладача Кіровоградського філіалу ХПІ. У 1954 р. директором технікуму призначається Василь Іванович Даниленко. Саме в цей період у навчальному закладі відбуваються найбільші якісні зміни. Досить оперативно вирішуються проблеми вдосконалення та зміцнення його навчально-матеріальної бази: зводиться новий навчальний комплекс, будується студентський гуртожиток, розширюється база для практичного навчання студентів.

¹ ДАКО. — Ф. 1803, оп. 2, спр. 59, арк. 18.

Вечірнє відділення ХПІ

Як відомо, середина 50-х років в агропромисловому комплексі країни в цілому, а в нашому регіоні зокрема, позначилася інтенсивним розширенням та реконструкцією існуючих промислових підприємств, будівництвом нових заводів, фабрик, оснащенням сільськогосподарського виробництва модернізованою технікою. Усі ці фактори обумовили гостру потребу підготовки інженерних кадрів з вищою освітою. У народному господарстві на інженерних посадах працювало чимало досвідчених фахівців із середньою спеціальною освітою, яким треба було надати можливість без відриву від виробництва вдосконалити фаховий рівень.

Така поважна причина обумовила видання Міністерством вищої освіти СРСР двох вагомих в історії розвитку політехнічної освіти у нашому місті наказів: про створення вечірнього відділення Харківського політехнічного інституту в Кіровограді — наказ за № 387 від 08.05.1956 року, та про організацію ректором Харківського політехнічного інституту, професором М.Ф. Семком вечірнього відділення ХПІ у місті Кіровограді на навчально-матеріальній базі технікуму сільськогосподарського машинобудування — наказ за № 425 від 13

червня 1956 року. Цим же документом визначалася дата розгортання відповідної роботи — а саме 20 червня того ж таки 1956 року, та план набору студентів — 100 осіб, з таких спеціальностей: технологія машинобудування, металорізальні верстати та інструменти — 50 осіб; машини та технологія ливарного виробництва — 25 осіб; машини та технологія обробки металів тиском — 25 осіб¹.

Директором Кіровоградського вечірнього відділення за сумісництвом був призначений Василь Іванович Даниленко, оскільки на той час він очолював Кіровоградський машинобудівний технікум, мав великий досвід адміністративної та навчальної роботи².

Перші вступні іспити в чотирьох групах склали 126 абітурієнтів. Комісія провела ретельний відбір, і 35 осіб були зараховані на вечірнє відділення без вступних іспитів як такі, що закінчили середні навчальні заклади з відзнакою і працювали за обраною для вступу до ВНЗ спеціальністю. Всього на перший курс було зараховано 106 осіб³. Серед перших студентів Кіровоградського вечірнього відділення ХІІІ були І.Н. Москальов, М.Є. Яненський, В.В. Спренжин, Л.А. Шульга, В.М. Желтобрюх, М.М. Ножнов, В.П. Григор'єв, П.Г. Момот та інші.

До початку навчального року ретельно підбиралися кадри викладачів. З вересня 1956 року викладацьку діяльність на вечірньому відділенні за сумісництвом розпочали: Г.Й. Боднаров, А.І. Сайманова, М.Ф. Радіонов, С.А. Брайловський, І.В. Тороп, І.Г. Булла, з грудня того ж року — В.І. Коба, а з лютого 1957 — С.І. Степанчук, А.Я. Стен, Л.О. Боса (Щирська)⁴.

Все гостріше відчувалася потреба в наданні відділенню окремого приміщення. Необхідно було обладнати навчальні кабінети, лабораторії, які відповідали б вимогам вищої школи. Актуальними завданнями стали розробка навчальних планів, підготовка та придбання навчально-методичних матеріалів, забезпечення студентів підручниками. Викладачам та студентам потрібно було виробити та впровадити в навчальний процес ефективні форми та методи навчання без відриву від виробництва. Отож, заняття чотири рази на тиждень проводилися за спеціальним розкладом у вечірній час, після роботи. Крім цього були ще й консультації, індивідуальна робота зі студентами. Такий напружений ритм вимагав від викладачів, а особливо від студентства, наполегливості, потребував взаємодопомоги один від одного, підтримки на роботі та в родині.

Велику допомогу новоствореному вечірньому відділенню надавав колектив Харківського політехнічного інституту. Працівники ректорату, кафедр, різних підрозділів інституту часто відвідували вечірнє відділення, прагнучи допомог-

1 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр.2, арк. 3.

2 Там само. — Арк. 4.

3 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 2, арк. 5-6.

4 Там само. — Спр. 193, арк. 5.

Студенти і викладачі вечірнього відділення XII, 1959 р.

ти колегам і на рівні навчально-методичному, й на рівні розбудови навчальної бази закладу.

Інститут виділив для вечірнього відділення значну кількість літератури, типові навчальні плани зі спеціальностей, деякі прилади та установки. За безпосередньої участі керівництва XII здійснювався й підбір кадрів. Кандидатури всіх штатних викладачів розглядалися конкурсною комісією та обиралися таємним голосуванням на засіданні вченої ради інституту. Разом з тим дирекція та викладачі вечірнього відділення часто відвідували XII з метою вивчення досвіду роботи.¹ Остаточне зарахування абітурієнтів вечірнього відділення також здійснювалося прийнятною комісією політехнічного інституту.

Місцеві радянські, партійні органи, керівники підприємств та організацій співпрацювали з керівництвом XII та вечірнього відділення, беручи участь у вирішенні кадрових проблем, набору студентів, створенні матеріально-технічної бази відділення. Надзвичайно плідною стала спільна робота викладачів та студентів-виробничників по облаштуванню спеціальних навчальних лабораторій. Творчо, з великою зацікавленістю вони розробляли і виготовляли на підприємствах різні установки, діючі моделі та пристрої.

У ті роки, очевидно, з почуття особливої відповідальності за довірену справу, адміністрація відділення досить вимогливо ставилася до викладачів та сту-

¹ ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 23, арк. 12.

дентів: у наказах нерідко читаємо прізвища студентів, на яких накладалися стягнення за запізнення та пропуски занять. Поряд з цим мало місце й заохочення за відмінне навчання. А серед відмінників навчання тих років, як свідчать архівні джерела, були й майбутні керівники великих промислових підприємств, й викладачі нашого університету.¹

Популярність вечірнього відділення швидко зростає. Як свідчать документи, станом на 1 вересня 1958 року на вечірньому відділенні навчалося 340 студентів², а рівно через рік їх кількість становила 483 особи. Відповідно до зростаючої кількості студентів майже вдвічі збільшується і число викладачів. Серед їх імен зустрічаємо й прізвища кандидатів наук Д.М. Волчанського, Т.П. Кушнірової, А.Г. Вінницького. Тієї ж пори розпочали педагогічну діяльність молоді спеціалісти А.А. Богульський та Л.С. Распутний, які через декілька років стали кандидатами наук. За сумісництвом на вечірньому відділенні тоді працювали старший викладач електротехніки В.І. Пономаренко, викладач креслення Г.М. Рувинський, старші викладачі математики Н.Г. Мальцева та Л.А. Волошин. 4 січня 1960 року наказом по ХПІ В.І. Даниленко звільняється з посади директора вечірнього відділення за особистим проханням. Керівником вечірнього відділення призначається Олександр Іванович Баулін, який, перебуваючи на посаді директора філіалу (1960-1962), зробив значний внесок в організацію інституту, створення його навчальної та матеріальної бази.

У березні 1960 р. в житті колективу відбулася важлива подія. За наказом Міністра ВССО УРСР створюється заочний загальнотехнічний факультет із планом прийому на перший курс 210 абітурієнтів за 12-ма спеціальностями. Деканом призначається кандидат технічних наук Анатолій Гордійович Вінницький³. Навчання на заочному факультеті тривало три роки, а продовжувалося в інших ВНЗ країни. У 1960/1961 н. р. на вечірньому відділенні навчалося близько 650 осіб, на ЗТФ — 550 студентів. У 1960 р. відкривається бібліотека, книжковий фонд якої становив 3760 примірників. З березня 1965 до вересня 1995 року бібліотеку очолювала Д.П. Ніколаєнко.

Зростання кількості студентів вечірнього відділення обумовило відповідне збільшення числа викладацьких кадрів. Якщо в 1958 р. працювало лише 18 педагогів, то в наступні роки кількість штатних викладачів збільшується: 1960 р. — 29, 1961 — 36, 1962 — 54 особи. Значну допомогу у підборі викладачів надавав ректорат ХПІ⁴.

На прохання керівництва кіровоградських підприємств сільськогосподарського машинобудування та дирекції вечірнього відділення Міністерство ВССО УРСР дозволило в 1961 р. прийняти 50 студентів на денну форму навчання за

1 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 41, арк. 23.

2 Там само. — Спр. 2, арк. 27.

3 Там само. — Спр. 193, арк.6.

4 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 27, арк. 26.

Перший випуск філіалу XIII, 1962 р.

спеціальністю — «Конструювання та виробництво сільськогосподарських машин».¹ У 1961-1962 навчальному році на вечірньому відділенні (з березня 1962 року — філіалу) навчалися: на денній формі — 50, вечірній — 869, заочній — 889, а всього — 1808 студентів. Цього ж року кількість слухачів підготовчих курсів становила 259 осіб, серед яких були переважно кіровоградці, а також жителі Олександрії, Гайворона, Новоукраїнки. Курсами видав П.М. Стрілець².

У ряді райцентрів для студентів заочної форми навчання були організовані консультпункти, куди за спеціальним розкладом регулярно відряджалися викладачі. Іспити та заліки студенти вечірньої форми складали за спеціальним графіком, який обов'язково узгоджувався на підприємстві, аби одночасно не відривати від виробничої діяльності багатьох студентів. На основі договору між вечірнім відділенням і заводом «Червона Зірка» (від 29.08.1961) група студентів першого курсу денної форми навчання була зарахована для виробничої роботи на заводі терміном на один рік і чотири місяці. Студенти у такий спосіб опановували робітничі спеціальності, а навчалися протягом зазначеного періоду за вечірньою формою. У жовтні 1961 року з метою вдосконалення навчального

1 Там само. — Спр. 26, арк. 9.

2 Там само. — Спр. 16, арк. 3.

Навчальний корпус Кіровоградського філіалу ХПІ

процесу, якісної організації самостійної роботи студентів та зміцнення дисципліни 28 викладачів призначаються керівниками академічних груп.¹

Протягом зазначеного періоду зміцнюється навчально-матеріальна база Кіровоградського вечірнього відділення. У 1961/1962 навчальному році на устаткування лабораторій, кабінетів, бібліотеки було витрачено 39480 карбованців. Велике значення для розвитку матеріальної бази мала передача влітку 1961 року на баланс заводу «Червона Зірка» за рішенням міських державних та партійних органів будинку колишньої школи № 4 по вул. Орджонікідзе, 6 для його використання як навчального корпусу вечірнього відділення. Поява нового приміщення дала можливість краще розмістити навчальні кабінети та лабораторії: електротехніки, електроустаткування цехів та ТОЄ; металознавства, технології металів та термообробки; гідравліки, теплотехніки, допусків та технічних вимірювань; опору матеріалів та ТММ; верстатів, техмашу, різання; хімії та фізики; нарисної геометрії та технічного креслення; кабінет суспільних наук².

Проте навчальних приміщень все одно не вистачало. В одній лабораторії виконувались лабораторні роботи з кількох предметів. Іноді доводилося після закінчення робіт з однієї дисципліни демонтувати одні установки і встановлю-

1 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 11, арк. 33.

2 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 12, арк. 42.

вати інші. Деякі лабораторні роботи проводилися в лабораторіях і цехах підприємств міста. Частина занять відбувалася й в орендованому приміщенні СШ № 14 по вул. Вокзальній, 36¹.

Вихід з такого становища був один — розширити нещодавно отримане приміщення на вул. Орджонікідзе, 6, тим більше, що реконструювати та частково добудувати його давала можливість значна площа підвір'я колишньої школи. До реалізації поставленого завдання приступили влітку 1961 року. Кошти були виділені з місцевого бюджету, а також підприємствами міста. Це була по-справжньому загальноміська будова, завдяки чому південне крило нового навчального корпусу планувалося ввести в експлуатацію через рік після початку будівництва. Саме тому дирекція філіалу вже на початку 1962 р. звертається до Міністра ВССО УРСР Ю. Даденкова з проханням виділити додатково 50 тисяч карбованців на придбання меблів, літератури, устаткування для лабораторій². Внаслідок успішного виконання запланованих робіт матеріальна база відділення значно поліпшилася.

Кіровоградський філіал ХПІ

Зважаючи на значне збільшення кількості студентів на денній, вечірній та заочній формах навчання, відповідне кількісне зростання кваліфікованого викладацького колективу, розширення та зміцнення навчально-матеріальної бази та у відповідь на клопотання обласних і міських владних структур Міністр ВССО УРСР 12 березня 1962 року видав наказ про реорганізацію Кіровоградського вечірнього відділення у філіал Харківського політехнічного інституту з організацією підготовки спеціалістів за денною та вечірньою формами навчання.

Цим же наказом передбачалося створення в інституті трьох факультетів, на які щороку планувалося зараховувати 785 студентів.

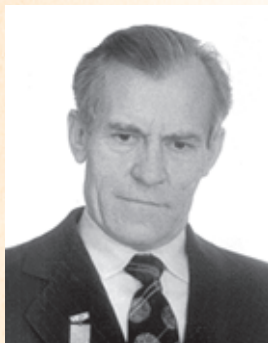
Виконувати обов'язки директора новоствореного філіалу замість О.І. Балуліна, який багато зробив для перетворення вечірнього відділення у філіал, із 13 жовтня 1962 року був призначений Володимир Михайлович Пестунов. У 1956 він з відзнакою закінчив ХПІ, декілька років працював на посаді асистента. В.М. Пестунов став першим викладачем філіалу, який захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата технічних наук (вересень 1962). У 1968 році йому присвоєно звання доцента, у 1991 — професора. Тривалий час, вже в інституті, він плідно працює на посадах декана факультету, завідувача кафедри, автор понад 300 праць. У 1975 р. В.М. Пестунов удостоєний звання

1 Там само. — Спр. 32, арк. 2.

2 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 12, арк. 42.

*Олександр Іванович
БАУЛІН*

*Володимир Михайлович
ПЕСТУНОВ*

«Кращий винахідник області». Нагороджений медаллю «За трудову доблесть», знаком МВССО України «За відмінні успіхи в роботі». У січні 2009 року В.М. Пестунову присвоєно почесне звання «Заслужений винахідник України». Сьогодні В.М. Пестунов активно й успішно працює в університеті на посаді професора кафедри верстатів.

Деканом вечірнього відділення новоствореного філіалу наказом по ХПІ у жовтні 1962 р. призначається К.Г. Іваниця. Відповідальність посади декана підтверджується й необхідністю отримати рекомендацію Кіровоградських партійних та державних органів. К.Г. Іваниця прийшов до ВНЗ з великим досвідом інженерної, організаторської та викладацької роботи. У філіалі працював деканом до 1965, а протягом наступних 16 років обіймав посаду заступника директора філіалу з навчальної роботи, проректора інституту. Багато сил, умінь, наполегливості віддав будівництву нинішнього навчального комплексу університету. З 1973 р. — кандидат технічних наук, з 1974 — доцент. Був членом облради профспілок, депутатом міськради. Удостоєний звання «Кращий раціоналізатор області», нагороджений медаллю «За доблесну працю». Тривалий час працював в університеті на посаді доцента кафедри експлуатації та ремонту машин¹.

З відкриттям філіалу відбулися зміни й на рівні керівництва загальнотехнічного факультету. У вересні 1962 р. виконувати обов'язки декана призначено старшого викладача наукового комунізму Івана Степановича Шендрика², який на ту пору мав значний досвід організаторської роботи, оскільки тривалий час перебував на керівних посадах у Кіровоградському обкомі партії.

На початку нового навчального року створюється і вчена рада філіалу, до складу якої увійшло 20 осіб: В.М. Пестунов, А.Г. Вінницький, Т.П. Кушнірова, О.Ф. Мішина, Д.М. Волчанський, І.С. Шендрик, П.І. Желтишев, П.М. Стрілець, К.Г. Іваниця, А.І. Сайманова, П.М. Скібицький, О.Б. Єгурнов, Ю.Т. Ще-

1 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 25, арк. 6-7.

2 Там само. — Спр. 24, арк. 3.

*Перше засідання вченої ради філіалу ХІІІ (1962 р.) під керівництвом
директора, к.т.н., доц. В.М. Пестунова*

котіхін, В.Е. Плотніков, І.І. Решетняк, В.І. Пономаренко, Є.М. Кривицька, Д.П. Ніколаєнко, А.А. Богульський, А.М. Мельник.¹

Наказом Міністра ВССО УРСР про організацію філіалу передбачалося і створення п'яти кафедр: суспільних наук, іноземних мов, вищої математики, нарисної геометрії та графіки, загальнотехнічних дисциплін, загальної хімії та фізики. Кафедри об'єднували майже 70 відсотків викладачів, а решта входили до секцій, які деякий час існували як окремі структурні підрозділи: холодної обробки металів та гарячої обробки металів. Керівництво секціями здійснювалося на громадських засадах.

Викладача математики А.М. Красного у вересні 1962 р. призначено завідувачем підготовчих курсів, на яких навчалося понад 300 слухачів. Тоді ж відділення курсів було відкрито у п'яти райцентрах області².

Рік утворення філіалу став і роком першого випуску студентів вечірнього відділення. Як свідчать відповідні архівні документи, усі 106 студентів, які свого часу були зараховані на перший курс, успішно закінчили інститут за відповідними спеціальностями: 0501 — 56 осіб, 0502 — 24 особи, 0503 — 26 осіб³.

28 червня 1962 р. відбувся перший в історії філіалу захист дипломного проекту студенткою В.М. Авдєєвою, яка одержала диплом за № 1 а далі протягом багатьох років успішно працювала в патентному відділі інституту. Серед перших випускників інституту М.М. Ножнов, А.І. Полтанов, В.М. Желтобрюх, В.В. Курченко, В.Г. Компанієць, Г.І. Вискривченко, Б.Б. Твердоступ, Ю.П. Колісніченко та інші, відомі в регіоні спеціалісти, керівники підприємств та організацій, провідні вчені. Того ж року диплом про вищу освіту отримав і П.Г. Мот, який став відомим в області раціоналізатором.

Вересень 1962 став визначальним у розширенні матеріальної бази філіалу — у новому п'ятиповерховому навчально-лабораторному корпусі площею 8520м² було 38 навчальних аудиторій, 13 кабінетів-лабораторій, 6 препаратормських кабінетів, а в інших 34 кімнатах розташувалися необхідні допоміжні служби.⁴ Отож, з уведенням у дію першої черги навчального корпусу умови для навчання та науково-дослідної діяльності значно покращилися. Але дефіцит навчальних приміщень, особливо для лабораторій, не був ліквідований, тому конче необхідно було прискорити введення в експлуатацію правого крила приміщення, площа якого становила 7000м².

Керівництво закладу постійно піклувалося про збільшення кількості навчальної та науково-методичної літератури, завдяки чому книжковий фонд бібліотеки досить інтенсивно поповнювався. Якщо протягом 1959 р. було придбано 3815 книжок, то у 1962 ця цифра налічувала 7943 позиції. А вже на

1 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 168, арк. 2-3.

2 Там само. — Спр. 41, арк. 13.

3 Там само. — Спр. 32, арк. 8.

4 Там само. — Спр. 176, арк. 2.

Викладачі філіалу XIII, 1962 р.

початку 1963 року книжковий фонд бібліотеки закладу становив 25330 примірників.¹

Протягом першого року існування філіалу його викладацький склад поповнився добре підготовленими, здібними, працездатними фахівцями, серед яких були В.С. Миронов, Л.С. Іванченко, В.І. Ігнатенко, В.І. Костенко, Л.А. Шульга, В.М. Козаков, С.І. Ілючик, Л.Ф. Головка², В.І. Носуленко, Л.Д. Ігнатенко, А.В. Ліккей. Для великої частини викладачів особливо актуальним було питання підвищення наукового статусу, в чому переконує, наприклад, статистика 1963 року. Тоді у філіалі з 84 штатних викладачів лише 5 мали вчені ступені. Тут дався взнаки молодий вік викладачів та, відповідно, їх незначний стаж роботи у ВНЗ. У переважній більшості працюючих він був меншим трьох років.³

Постійна увага керівництва філіалу до питання підвищення якісного рівня викладацького складу мала відчутні результати. Так, вже у грудні 1964 р. в філіалі працювало 99 викладачів, у тому числі 15 кандидатів наук, доцентів. Ви-

1 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 67, арк. 4.

2 Там само. — Спр. 182, арк. 44.

3 Там само. — Спр. 24, арк. 3.

Л.С. Табачник, А.Г. Вінницький, А.І. Баулін, І.П. Іванько

кладачі з ученими ступенями та званнями становили 16 відсотків від загальної кількості. Це, безперечно, підвищувало науково-методичний рівень навчання студентів.¹ Крім того зростання фахового потенціалу викладачів філіалу сприяло активному формуванню в області нового заgonу вчених, які презентували інженерно-технічні та гуманітарні науки. Наявність високого інтелектуального середовища позитивно впливала на розвиток економіки та вдосконалення виробництва, поширення наукових знань серед населення.

Одним із шляхів впровадження результатів науково-дослідної роботи викладачів філіалу у виробництво стало укладання господарських договорів науковців з підприємствами області та країни. Уже в 1963 р. були укладені перші чотири господарські договори: з Кіровоградським заводом гідроагрегатів на тему «Теоретичне та експериментальне обґрунтування заміни бронзи алюмінієвим сплавом» (на суму 4200 крб.); Заваллівським будівельним управлінням вугільно-рудного комбінату на тему «Конструкторське вирішення питання залізобетонних конструкцій для промислового будівництва в умовах місцевого полігону» (на 3400 крб.); Нікітівським доломітовим комбінатом (на 30 тис. крб.); Докучаєвським флюсоделомітовим комбінатом (на 5046 крб.). Станом на 1 грудня 1964 р. виконувалося договорів на суму 40 тис. крб.² Виконанню

1 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 32, арк. 2.

2 Там само. — Спр. 41, арк. 14.

господарських договорів та розвиткові науково-дослідних робіт у філіалі сприяло створення у квітні 1964 р. проблемної лабораторії довговічності машин, яку очолив доцент О.І. Саварець.

Позитивний вплив на стан справ на виробництві мало зростання в регіоні кількості студентів та випускників філіалу. Протягом 1962, 1963 та 1964 року дипломи інженерів одержали більше 300 осіб, у тому числі дипломи з відзнакою — близько двадцяти випускників. Зокрема, з першого випуску (1962): О.Д. Майстак, С.А. Манякін, І.Н. Москальов, С.А. Соловійов, В.В. Спренжин, М.Л. Одеський, М.С. Бугайов, В.П. Григор'єв, Л.А. Шульга; з другого випуску (1963): Г.Ф. Алейниченко, В.А. Петренко, В.Г. Федосєєв, В.М. Пономарьов; з третього випуску (1964): А.Д. Гліжинський, В.І. Іванець, С.С. Ліновиченко, Г.П. Стецівський.¹

На розвиток та вдосконалення виробництва позитивно впливало курсове та дипломне проектування, оскільки цей вид роботи планувався з урахуванням нагальних потреб підприємств області. Наприклад, студент В. Кісільов спроектував для «Червоної Зірки» модернізовану кран-балку та переробив підйомну таль на самохідний електротельфер. Студент Б. Молодченко спроектував необхідне обладнання для транспортування телеграм в цеху міського телеграфу. Для «Червоної Зірки» дипломники філіалу й одночасно працівники цього заводу Луцькевич, Смирнов, Сведченко, Доній, Єровенко та Лагута спроектували чотири агрегатних верстати для обробки масових деталей сівалок. Студент-дипломник В.І. Івашин спроектував для заводу «Сільгоспдеталь» верстат-автомат для виготовлення масових деталей.²

Певною перешкодою для розвитку активних зв'язків викладачів кафедр із підприємствами була відсутність виробничо-експериментальної бази та повноцінних профільних лабораторій у філіалі. Отож, зазначений напрям роботи попри досягнуті позитивні моменти залишався проблемним і тому перебував у полі постійної уваги адміністрації закладу.

Філіал досить потужно заявляє про себе і в галузі фізичного виховання. Навчальні заняття з фізичної культури та тренування збірних команд проходилися в орендованих приміщеннях під керівництвом штатних викладачів фізкультури. Були створені баскетбольна, волейбольна, футбольна команди, санітарна дружина. Баскетболістки філіалу (тренер — голова спортклубу С.І. Лючик) стали чемпіонами Кіровограда та області. У 1964 р. вони вибороли також і кубок області, повторили свій успіх ще через рік. Баскетболістки філіалу становили кістяк збірної команди ХПІ, яка у 1964 р. успішно виступила на першості ВНЗ України.³ Футболісти філіалу у 1965 р. виграли Кубок відкриття сезону.

1 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 146, арк. 17.

2 Там само. — Спр. 146, арк. 17.

3 Там само. — Спр. 182, арк. 44.

Санітарна дружина, створена у 1964 р., посіла перше місце на обласних змаганнях. Успішно виступали спортсмени філіалу на першості республіканської ради ДСТ «Буревісник». У 1964 р. шахісти посіли друге місце, шашисти – третє. Викладач В.С. Миронов виконав норму кандидата в майстри спорту та став чемпіоном України з шашок. Він більше 30 років виступав за команду КІСМу¹.

Викладач загальної хімії, кандидат наук, доцент І.П. Пономаренко вже в перші роки роботи на вечірньому відділенні виконала норматив майстра спорту з кульової стрільби і стала першим майстром спорту в університеті².

Яскравим прикладом здорового способу життя, культурного, інтелектуального використання вільного часу, вмілого поєднання викладацької, науково-дослідної, громадської роботи із заняттями фізичною культурою стала команда викладачів інституту з волейболу. Цей чудовий колектив виник наприкінці 1964 р. У ньому виступали А.В. Галико, В.М. Пестунов, П.В. Сисолін, Л.Г. Кривоніщенко, В.К. Беляєв, Л.Ф. Головка, В.М. Гребенюк, В.І. Бондаренко³.

З організацією денної форми навчання у філіалі створюються колективи художньої самодіяльності. Активним організатором культурно-масової роботи була С.А. Полонська, яка після закінчення інституту працювала начальником навчальної частини. За підтримки адміністрації у 1963 р. з числа студентів створюються естрадний та духовий оркестри, танцювальний колектив, група читців та декламаторів. Проводяться цікаві вечори, культурно-масові заходи спільно зі студентами педінституту, учнями технікумів міста, виробничниками⁴.

У квітні 1963 р. проводиться перший огляд-конкурс художньої самодіяльності філіалу. Крапці виконавці взяли участь в обласному огляді самодіяльної творчості працівників освіти, вищої школи та наукових установ. У 1964 р. на громадських засадах створюється аматорська кіностудія, яку очолив доцент М.П. Ніколайчик. Потім студію очолювали професор О.Ф. Мішина, старший викладач В.О. Богачинський, в останні роки кіностудією «Енергія», яка цілком заслужено носить звання народної, успішно керує доцент Б.Б. Кришкін⁵. У грудні 1964 р. була створена фотолабораторія, яку очолив В.М. Кот. Доробок кіностудії, фотолабораторії активно використовувався в навчально-виховному процесі⁶.

З роками філіал міцнів, надавалася значна допомога підприємствам міста та області з метою розвитку виробництва, його колектив брав активну участь у громадському житті Кіровоградського регіону. У 1965 р. у філіалі діяли 11 кафедр, велась робота по виконанню 5 господарських договорів. Філіал мав уста-

1 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 154, арк. 8.

2 Там само. — Спр. 176, арк. 12.

3 Там само. — Спр. 177, арк. 54.

4 Там само. — Арк. 177.

5 Там само. — Спр. 844, арк. 8.

6 Там само. — Спр. 844, арк. 14.

Баскетбольна команда технікуму сільсько-господарського машинобудування

Творчі виступи колективів художньої самодіяльності Кіровоградського філіалу ХПІ

Вступне слово директора філіалу ХІІІ В.О. Степанова

Кафедра гарячої обробки металів, 1966 р.

ткування та інвентар на 302 тис. крб.¹, площа навчального корпусу становила 13,3 тис.м.²

Наказом по ХПІ за № 175 від 21 листопада 1964 р. від виконання обов'язків директора філіалу за власним бажанням звільняється В.М. Пестунов, а на цю посаду призначається Віктор Олексійович Степанов. У 1953 р. він після закінчення Миколаївського суднобудівного інституту викладає у Київському суднобудівному технікумі. Протягом 1955-1958 рр. навчається в аспірантурі Інституту гідравліки та гідротехніки АН УРСР. У лютому 1964 р. за конкурсом обирається доцентом Кіровоградського філіалу ХПІ, а в листопаді того ж року призначається виконувачем обов'язків директора філіалу.

Кандидат технічних наук, доцент С.І. Юшков призначається на громадських засадах виконувати обов'язки проректора з наукової та навчальної роботи. З 1 березня 1965 р. заступником директора з АГР призначається І.С. Музика. З 12 травня 1965 р. штатним заступником директора з навчальної роботи призначається К.Г.Іваниця, т.в.о. декана вечірнього факультету — П.В. Сисолін, а його заступником — А.М. Красний.³ У березні 1964 р. створюється кафедра гідравліки та загальної теплотехніки, завідувачем якої призначається В.О. Степанов⁴, у грудні 1964 р. — кафедра фізики, яку очолив І.І. Решетняк.⁵

Серед студентів філіалу, що навчалися у цей час, були відомі у майбутньому керівники підприємств, вчені, викладачі ВНЗ, працівники науково-дослідних та проектних установ. Серед них Г.В. Бугреєв — генеральний директор заводу «Гідросила»; І.І. Павленко — завідувач кафедри, доктор технічних наук, професор; кандидати наук, доценти А.К. Караулов, В.В. Мошнягул, А.І. Валявський, В.В. Стародубцев, В.М. Возний, В.В. Смірнов, В.І. Івашин, О.Д. Криський, Л.І. Безуглий, М.М. Підгаєцький; ст. викладач М.В. Остапчук, старші викладачі, заступники деканів факультетів — В.П. Короп та Г.І. Маломуж.⁶

Зусиллями колективу філіалу та будівельників при допомозі підприємств та установ міста в 1965р. було завершено будівництво нового навчального корпусу. У цьому приміщенні інститут працював до 1975 р., аж до відкриття першої черги нинішнього комплексу. У тому ж 1965 р. було введено в дію перший гуртожиток філіалу.

Висококваліфікованими працівниками поповнюється склад навчально-допоміжного та обслуговуючого персоналу, серед яких В.С. Фоміна, Я.П. Тадеуш, Л.Г. Самойлович, І.О. Савельєва, А.З. Гайнулін, Л.Г. Борембо, Л.К. Гамаюн.⁷ У 1965 р. створюється кафедра сільськогосподарського машинобудування, яку

1 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, арк. 4.

2 Там само. — Спр. 191, арк. 8.

3 Там само. — Спр. 1, арк. 9.

4 Там само. — Спр. 67, арк. 1.

5 Там само. — Арк. 18.

6 Музей КНТУ, спогади В.Пестунова.

7 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 188, арк. 101.

очолив Василь Юхимович Комарістов.

Відповідно до наказу Міністра ВССО УРСР за № 36 від 12 лютого 1966 року замість денного і вечірнього відділень організовано факультети сільсько-господарського машинобудування, який очолив П.В. Сисолін, і механіко-технологічний, деканом якого став В.М. Пестунов.

Ці два факультети мали вечірню і заочну форми навчання. Пізніше на їх базі окремостворюється вечірнє відділення, яке згодом було реорганізоване у вечірній факультет. Цей факультет до 1965 р. очолював кандидат технічних наук, доцент К.Г. Іваниця.

Незаперечний авторитет навчального закладу потверджується і фактом приєднання (липень 1966 р.) до Кіровоградського філіалу Кремгесівського загальнотехнічного факультету Полтавського будівельного інституту, у складі якого функціонувало 5 кафедр і навчалось 650 студентів¹. Такою значимою і багатогранною була роль філіалу та його колективу у житті Кіровограда та області у 1962-67 роках.

Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування

У 1967 р. на підставі наказу Міністерства вищої освіти УРСР за № 372 від 9 червня 1967 р. на базі філіалу ХПІ утворився Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування, ректором якого призначено В.О. Степанова. До складу інституту входило 4 факультети: сільськогосподарського машинобудування, механіко-машинобудівний, вечірній та загальнотехнічний.

За два роки до створення інституту відбулися суттєві зміни на рівні кількісного та якісного складу колективу. Наприкінці 1966-1967 навчального року на всіх кафедрах працювало 173 викладачі, 20% яких мали вчені ступені та звання².

Саме в ці роки професорсько-викладацький колектив поповнився фахівцями, які пов'язали з інститутом багато років життя, стали висококваліфікованими працівниками, вченими, здібними адміністраторами. Серед них: Г.Ф. Алейніченко, Т.О. Батіна, Н.В. Беляєва, С.І. Біличенко, В.К. Біляєв, М.Ф. Волченко, А.В. Галико, Л.М. Глазов, В.М. Гребенюк, О.Я. Довжук, Ф.Й. Златопольський, К.Г. Іваниця, Л.Д. Ігнатенко, В.М. Козаков, В.П. Короп, В.І. Костенко,

1 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 193, арк. 34.

2 Там само. — Спр. 176, арк. 5.

А.Г. Кузьменко, М.П. Мамутенко, Л.Г. Мецишена, І.Н. Москальов, А.М. Оленіна, І.І. Павленко, Л.О. Пестунова, М.М. Петренко, І.С. Порубайміх, Б.Д. Пташко, Л.М. Радченко, П.П. Роздайбіда, Л.Д. Рощупкін, К.І. Руденко, Т.Г. Сабірзянов, В.П. Сидоренко, П.В. Сисолін, В.М. Скалевий, В.М. Слюсаренко, М.Й. Столярова, В.І. Тараненко, І.А. Федотов, В.М. Хроліков, В.Я. Чабанний, О.С. Черновол, М.К. Шабаєв, М.І. Шкутько, Ю.Т. Щекотіхін, С.І. Юшков. Чимало з них і нині успішно працюють і нині. У пам'яті колективу назавжди залишилась добра згадка про тих, кого вже немає серед нас.

Серед студентів, які навчалися у той період, були нині добре відомі в університеті викладачі та керівники, професори В.А. Крижанівський, В.Є. Мороз, доценти В.С. Надєїн, С.Ф. Цєпа, відомий раціоналізатор Ю.В. Лебедєв, доцент, генеральний директор концерну «Астра» В.В. Смірнов, директор МПП «Псел» І.С. Псел, заступник директора ВО «Друкмаш» М.М. Царенко, заступник директора з побуту заводу «Червона зірка» О.М. Колосов, голова міськвиконкому м. Умані В.Р. Рюмін.¹

У ту пору активно розвивається матеріальна база: створюються лабораторії збиральних машин, тракторів та автомобілів, підйомно-транспортних машин, металографії, дефектоскопії металів, промелектроніки, електроустаткування виробничих цехів, технології машинобудування, ливарного виробництва, обробки металів тиском, опору металів тощо.²

За 10 років існування вечірнього відділення та філіалу з державного бюджету було виділено кошти на придбання устаткування та господарського інвентарю в розмірі 285 тис. карбованців, а на придбання навчальної та наукової літератури — 280 тис. карбованців. Із балансу заводу «Червона зірка» на баланс інституту було передано навчальний корпус вартістю 1 млн. 300 тис. карбованців.³

Отож, станом на 5 червня 1967 р. інститут мав устаткування на суму 451 тис. крб. Книжковий фонд бібліотеки налічував 38500 примірників.⁴

У 1968 р. в інституті працювало 25 кафедр із 58 лабораторіями, кабінетами і навчальними майстернями, які готували інженерів для народного господарства за такими спеціальностями: «Технологія машинобудування, металорізальні верстати та інструменти», «Сільськогосподарські машини», «Електропостачання промислових підприємств міст та сільського господарства», «Автоматизація сільськогосподарського виробництва», «Ремонт сільськогосподарських машин», «Машини і технологія обробки металів тиском», «Машини і технологія ливарного виробництва», «Будівельні та шляхові машини».

У липні 1969 р. за наказом Міністра ВССО УРСР за № 465 посаду

1 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 179, арк. 1.

2 Там само. — Спр. 179, арк. 5.

3 Там само. — Спр. 182, арк. 6.

4 Поточний архів університету.

*Віктор Олексійович
СТЕПАНОВ*

*Григорій Романович
НОСОВ*

ректора КІСМу обіймає Григорій Романович Носов, оскільки В.О. Степанова було призначено ректором Миколаївського кораблебудівного інституту.

Г.Р. Носов у 1960 з відзнакою закінчив Дніпропетровський гірничий інститут і був запрошений на посаду інженера науково-дослідного сектора. З 1961 він працює на кафедрі автоматизації виробничих процесів, де вступає до аспірантури та успішно її закінчує. У 1965 р. Г.Р. Носову присуджено вчений ступінь кандидата технічних наук, а роком пізніше — звання доцента. До КІСМу він прийшов у 37-річному віці, маючи значний досвід інженерної та організаторської роботи. У 1973 р. першим в інституті захистив докторську дисертацію. З 1979 р. очолював кафедру автоматизації виробничих процесів. Організаторські здібності ректора Г.Р.Носова особливо яскраво проявилися під час будівництва навчально-лабораторного комплексу нинішнього університету.

Г.Р. Носов протягом десяти років успішно очолював інститут. Пріоритетними завданнями для викладацького колективу були питання підвищення якості навчання студентів, інтенсифікація наукової роботи, зміцнення матеріальної бази за рахунок будівництва нового навчального корпусу. Для вчасного та якісного виконання будівельних робіт був створений штаб, студентські бригади малярів, бетонників, штукатурів. Душею будівництва став ректор, для якого період зведення нових навчальних корпусів щодня починався на будівельних майданчиках виробничими нарадами з прорабом Ф.М. Шабалою, бригадирами та іншими майстрами. У робочому графіку ректора кожного тижня обов'язковими були виробничі наради з керівництвом тресту «Кіровоградтяжбуд». Про перейнятість не лише питанням вчасного завершення будівельних робіт, а й їх якістю свідчить такий, вже тепер історичний, факт: коли будівництво лабораторного корпусу досягло технічного поверху, Г.Р. Носов запропонував сміливе рішення — підняти поверх на 40 сантиметрів вище від запланованого, що дало можливість отримати додаткові площі. Цю ідею підтримали працівники Київського проектного інституту. Таким

чином утворився сьомий поверх, де нині знаходиться центр міжнародних зв'язків КНТУ, науково-методичний відділ, навчальний телецентр, майстерні, фотолaborаторія університету.

На будівництві інституту під керівництвом наставників щодня працювали студентські академічні групи. Викладачі і співробітники щотижня організовували «суботники». Практично, будівництво тривало цілодобово, отож і корпус, площа якого склала 30600 кв. метрів, був зведений протягом трьох років. Навчальний процес у вересні 1974 р. розпочався вже в аудиторіях нового приміщення. Значну допомогу по зведенню корпусу колективі інституту надавали громадські організації, промислові підприємства міста. Особливо треба відзначити зусилля начальника цеху залізобетонних виробів БУ-2 «Кіровоградтяжбуду» С.Г. Катеринича та виконроба будови інституту О.О. Чистякова.¹

Значно покращилася навчально-методична і наукова робота в інституті, коли наприкінці 1968-1969 н.р. його колектив поповнили 13 кандидатів наук, доцентів: Г.С. Єлістратов, В.В. Кривко, А.Н. Косилов, Ли Мун Су, Б.Я. Логунов, А.І. Лисовець, В.Д. Макогон, Л.Д. Тураєв, І.А. Остроухов, П.І. Прокопцев, А.А. Політаєв, В.Я. Пихтін, Г.Х. Кругленко; а також старші

Президія вітає учасників міжвузівського активу, 1968 рік

На заняттях у лабораторії по теорії обробки металів тиском, 1968 рік

Проведення державного іспиту з суспільно-політичних дисциплін, 1971 рік

¹ Студентський вісник, від 5 травня, 1995 р.

*Перший студентський будівельний загін КІСМу «Алмаз-70», Тюменська область, 1970 р.
У другому ряду – третій справа М.І. Черновол*

викладачі І.А. Булей, І.Г. Куян, А.А. Мостова, Ф.І. Сидорова, О.М. Ліннікова та 25 асистентів.¹

Наказом МВССО УРСР 7 вересня 1967 р. на базі кафедри суспільних наук було створено дві самостійні кафедри: історії КПРС і наукового комунізму та політекономії і філософії, у квітні 1970 р. рішенням колегії Мінвузу УРСР створено ще три кафедри: історії КПРС, політекономії та філософії.² 1 вересня 1968 році на основі кафедри сільськогосподарського машинобудування відкриваються дві нові: сільськогосподарського машинобудування, яку очолив професор В.Ю. Комаристов, та ремонту сільськогосподарських машин, завідувачем якої став кандидат технічних наук, доцент Б.Я. Логунов³. Наприкінці 1969 році Кремгесівський ЗТФ було переведено до складу Харківського інституту радіоелектроніки⁴. З 1 вересня 1970 р. на базі кафедри гарячої обробки металів утворено дві самостійні: машин і технології ливарного виробництва, завідувачем якої став професор Л.П. Владіміров, та машин і обробки металів тиском, яку очолив доцент Я.Б. Гафт. У 1971/1972 навчальному році кандидатські дисертації захистили А.І. Сайманова, А.В. Галико, І.П. Пономаренко, М.Ф. Волченко, Л.Д. Рощупкін, Л.С. М'яковський, М.Т. Плотнікова, С.І. Шмат,

1 Студентський вісник. — 1995. — 7 березня.

2 Там само.

3 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 7.

4 Там само.

*Будівництво
навчального
корпусу КІСМу*

*Проректор з навчальної роботи
І.Н. Москальов готує капсулу для
закладки під фундамент нового
приміщення університету, 1972 р.*

*Штаб будівництва другої черги КІСМу.
Зліва направо:
О.Г. Боднарів, В.Г. Криворотенко,
В.С. Сиволап, Г.Ю. Надольний*

Новий аудиторний корпусу КІСМУ, 1974 р.

Ректор Г.Р. Носов на відкритті нового навчально-лабораторного корпусу інституту

Стрічку розрізає секретар обкому КП України А.І. Погребняк

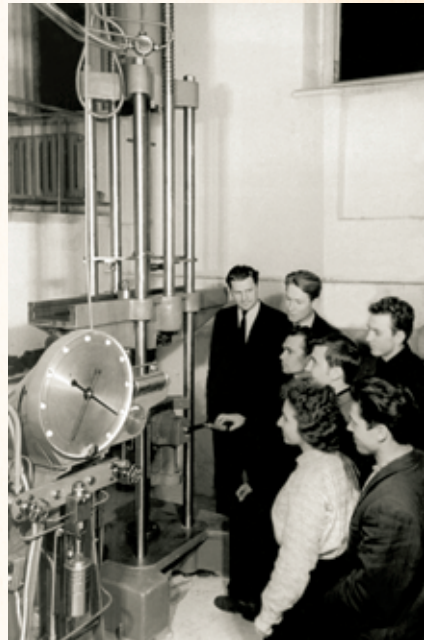

Ректор інституту Г.Р. Носов вручає символічний ключ знань під час посвяти в студенти

В.М. Хроліков. Протягом 1973-1977 років ціла плеяда викладачів отримала наукові ступені. Г.Р. Носов першим в інституті захистив докторську дисертацію, а 13 викладачів інституту успішно захистили кандидатські дисертації: Н.І. Шкутько, В.Г. Пономарьов, Г.Ф. Алейниченко, В.М. Глух, В.М. Казаков, К.Г. Іваниця, О.Д. Криськов, А.І. Валявський, В.Є. Мороз, М.І. Черновол, В.Я. Чабанний, І.І. Павленко.

Отож, з року в рік зростав якісний рівень професорсько-викладацького складу. Якщо в 1969 р. викладачів із вченими ступенями і званнями було 23,5%, то в 1970 р. — 25,3%, у 1971 р. — 28,2%, у 1972 — 30,5%, у 1973 р. — 32,8%, у 1974 р. — 35,0%, у 1975 р. — 36,8%, а в 1976 р. цей показник становив вже 38,2%.¹ На деяких кафедрах відсоток був ще вищий і складав, наприклад, на кафедрі опору матеріалів — 44,4%, сільськогосподарських машин — 50%, філософії — 55,6%, історії КПРС — 57,1%, теоретичної механіки — 60%, ливарного виробництва — 66,7%.²

У 1971-1975 рр. бібліотека мала 87840 томів навчальної та наукової літератури, що дозволяло повністю задовольнити запити студентів та викладачів. У цей же період викладачі інституту видали 245 методичних розробок та посібників і поставили 232 лабораторні роботи з різних дисциплін. Найбільшу кількість видань підготовлено науковцями кафедр іноземних мов, технології машинобудування, економіки та організації виробництва. Для поліпшення методичного забезпечення навчального процесу чимало зусиль доклала методична рада інституту, головою

*Кафедра обробки металів тиском.
Установка для випробування зразків на розтяжку*

*Кафедра металознавства.
В.В. Мошнягул та Б.Є. Надворний*

1 Студентський вісник, від 1 березня, 1996 р.

2 Там само.

якої був проректор І.Н. Москальов¹.

З 1978 р. в інституті вводиться в експлуатацію телецентр, а також 7 аудиторій, що були обладнані спеціалізованими технічними засобами навчання, а 3 аудиторії мали навчальне телебачення. У 1978/1979 навчальному році контингент студентів на всіх формах навчання склав 4080 осіб, збільшився і випуск спеціалістів — з 824 у 1977 р. до 854 у 1978 р.²

У навчальний процес широко впроваджувалася обчислювальна техніка. Інститут мав обчислювальний центр з машинами БЕСМ-4М і ЕС 1020, ЕОМ «Мир», «НАІРІ», «Промінь», АВМ і ЕКОМ. Використовувалося понад 400 ЕКОМ, з них 70 відсотків — у навчальному процесі.³

З 1975 р. в інституті діяла методична рада, у складі якої працювало 7 секцій. Щороку видавалися методичні рекомендації (до 50-ти найменувань) загальний обсяг яких становив близько 100 друкованих аркушів⁴.

У 1976 р. створюється рада з ідейно-виховної роботи, яку очолив проректор з навчальної роботи, доцент І.М. Москальов. У складі ради активно працювали факультет громадських професій (ФГП), який функціонував протягом 1977-1982 років, громадсько-політичні практикуми, школа молодого лектора. У 1973 році при комітеті комсомолу формується комсомольський оперативний загін у складі 25 бійців (командир А. Белінський), завдання якого полягало у забезпеченні громадського порядку. Значна робота з профілактики злочинності проводилася членами клубу «Макаренківець», який в інституті діяв з 1975 року. Члени клубу відвідували «неблагонадійні сім'ї», вели виховну роботу з підлітками. Штаб клубу «Макаренківець» очолював тоді старший науковий співробітник інституту, нині кандидат технічних наук А.В. Татаров⁵.

Постійно зростала кількість студентів, які брали участь в науково-дослідній роботі: у 1971 р. — 873, в 1972 р. — 942, в 1973 р. — 1112, в 1974 р. — 1215, в 1975 р. — 1280 осіб.⁶ Робота «Кривошипний гарячоштампувальний прес Рн-6,3 тс» (автори — студенти В.В. Абиякий, Н.Н. Бутенко, А.В. Ляшенко та А.А. Солонко, керівник — старший викладач кафедри машин і технології обробки металів тиском Л.А. Шульга) була удостоєна першої грошової премії та грамоти МВССО УРСР і ЦК ЛКСМУ.

За підсумками Всесоюзного конкурсу НДРС (1971/1972 н.р.) наукова робота студентів А.С. Кабаченка та А.В. Лимаря «Дослідження апарату для точного посіву насіння просапних культур», виконана під керівництвом доцента кафедри сільськогосподарського машинобудування, кандидата технічних наук В.І.

1 Студентський вісник, від 1 березня, 1996 р.

2 Поточний архів КНТУ.

3 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 58, арк. 24.

4 Там само. — Спр. 57, арк. 4.

5 Студентський вісник, від 15 вересня, 1995 р.

6 Там само.

Тараненка, була удостоєна медалі «За кращу наукову студентську роботу»¹. Діюча модель висівного апарата, виготовлена студентами інституту, демонструвалася на ВДНГ СРСР і на ВДНГ УРСР.

Керівництво інституту, викладачі поєднували навчально-виховний процес та науково-дослідну роботу з проблемами регіону. Тільки протягом 1970-1975 років кафедрами було розроблено понад 150 тем. Обсяг наукових досліджень і розробок за госпдоговірною тематикою з промисловими і сільськогосподарськими підприємствами зріс, порівняно з 1971 роком, у 2,5 рази і досяг у 1975 р. 501 тисячі карбованців. Економічна ефективність розробок становила 1,9 карбованця на кожний карбованець витрат².

До найбільш значущих наукових розробок цього періоду можна віднести сівалку для висіву малосипучого насіння в пустелях і напівпустелях (керівник – проф. В.Ю. Комаристов). Випробування таких сівалок проводилося в Ташкентській та Алма-Атинській областях. Упровадження цих наукових розробок на території Казахської РСР дало економічний ефект понад 4 млн. крб.³.

Наприкінці 70-х років спільно з Кіровоградським ДСКБ учені інституту завершили випробування бурякових висівних апаратів з

ЕОМ «БЕСМ-4М», 1975 рік

Студенти в обчислювальному центрі інституту

Президія семінару по автоматизації виробничих процесів у сільськогосподарській галузі (1973 рік). Зліва направо: проректор з навчальної роботи І.Н. Москальов, секретар парткому В.П. Короп, ректор Г.Р. Носов, проректор з наукової роботи В.Ю. Комаристов

Навчальний телецентр інституту

1 Студентський вісник, від 15 вересня, 1995 р.

2 Студентський вісник, від 16 грудня, 1997 р.

3 Там само.

вертикальними дисками. Ці апарати успішно пройшли випробування і були рекомендовані для впровадження у виробництво. Економічний ефект склав 400 тис. крб.¹.

Практичний інтерес мали дослідження з розробки нових катушкових висівних апаратів. Їх проводила група науковців під керівництвом кандидата технічних наук, професора П.В. Сисоліна. Ці розробки відзначені трьома авторськими свідоцтвами. Тільки протягом 1976-1979 рр. науковими співробітниками КІСМУ було опубліковано близько 100 наукових праць та одержано близько 40 авторських свідоцтв на винаходи. Завершені НДР упроваджувалися у виробництво.

З 1970 інститут на замовлення Міністерства сільського господарства УРСР почав розробку рекомендацій щодо ремонту і технічного обслуговування машин у майстернях колгоспів (керівник — к.т.н., згодом доктор технічних наук, О.Г. Терхунів). Упровадження рекомендацій у виробництво дозволило у 2-2,5 рази скоротити прості техніки через поломки, на 20-25% зменшити витрати пального, в 1,5 рази збільшити міжремонтний строк служби машин, на 30% зменшити витрати на ремонт².

У 1970-х роках інститут підтримує зв'язки з 17 промисловими підприємствами та рядом науково-дослідних закладів і конструкторських організацій країни. Міцні творчі зв'язки, що єднали науковців з колективом заводу «Червона зірка», дали можливість упровадити у виробництво новий прогресивний технологічний процес одержання відливок із сірого і ковкого чавуну, що базується на заміні ливарних чавунів переробними. Також було впроваджено пристрій автоматичного регулювання коефіцієнта потужності в енергосистемі підприємства: переведено високочастотні гартувальні генератори на паралельну роботу з заміною електромагнітних підсилювачів магнітними. Результати досліджень науковців давали заводу майже 200 тис. карбованців річної економії. Всю цю роботу виконала група науковців під керівництвом к.т.н., доцента І.Н. Москальова³.

Активними учасниками проектно-конструкторської діяльності були науковці кафедри сільгоспмашинобудування. Зокрема під керівництвом кандидата технічних наук С.І. Шмата працівники названої кафедри разом з відділом головного конструктора заводу «Червона зірка» завершили роботу «Дослідження висівних апаратів кукурудзяних сівалок СКІК-6 і СКМК-8 з метою зменшення кількості висівних дисків». Результати, отримані під час досліджень, дозволили зменшити кількість дисків з восьми до п'яти. Річний економічний ефект від упровадження у народне господарство цієї роботи становив 133 тисячі карбованців⁴.

1 Поточний архів університету.

2 Там само.

3 Там само.

4 Музей КНТУ, спогади Г. Носова.

Викладачі кафедри філософії (1977 рік)

Викладачі кафедри будівельних та дорожніх машин (1977 рік)

Кафедра металознавства і ТКМ (1978 р.)

Кафедра автоматизації виробничих процесів розробила пристрій автоводіння бурякозбиральних машин — одне з найважливіших досягнень у процесі завершення комплексної механізації буряківництва, оскільки значно підвищує ефективність використання машин за рахунок збільшення робочих швидкостей, поліпшення ефективного використання робочого часу тощо. У створенні пристрою автоводіння бурякокомбайнів брали участь учені, інженери, механізатори під керівництвом тодішнього ректора інституту Г.Р. Носова, які працювали у співдружності з ученими інших міст та робітниками Дніпропетровського комбайнового заводу¹.

На базі наукових розробок кафедри автоматизації виробничих процесів було створено пристрій автоводіння причіпних бурякозбиральних комбайнів теребильного типу, який нині серійно випускається Дніпропетровським комбайновим заводом. Новим пристроєм також було обладнано комбайн з відрізання гички на пні СКД-2 і гичкозбиральна машина БМ-6, які випускає Тернопільський комбайновий завод. У 1975 р. на полях СРСР працювало 5900 автоматизованих бурякозбиральних комбайнових комплексів, а в 1980-х рр. їх було вже 28 тисяч².

1 Музей КНТУ, спогади Г.Носова.

2 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 178, арк. 65-66.

Співробітники кафедри автоматизації виробничих процесів проводили роботи з автоматизації процесу доїння корів. Були розроблені і пройшли дослідну перевірку на фермах колгоспу ім. В.І. Леніна та «Україна» Кіровоградського району автоматичні пристрої для доїння. Вони забезпечували автоматичну зміну режиму доїльного апарату залежно від готовності корови до віддачі молока. Водночас забезпечувався облік індивідуального надою від кожної корови. Над цією установкою працювали кандидат технічних наук, професор В.О. Кондратець і кандидат технічних наук, професор В.Ф. Пашенко під керівництвом доктора технічних наук, професора Г.Р. Носова¹. Попередні розрахунки показали, що річний економічний ефект від упровадження цього автомата лише на одній молочнотоварній фермі на 1200 голів становить 12 тисяч карбованців, а при впровадженні такої системи в господарствах держави досягається розрахунковий річний народногосподарський ефект, що становить майже 30 мільйонів карбованців.

Над вирішенням складних технічних проблем працювали науковці кафедри обробки металів тиском: професор М.В. Шепельський, професор В.І. Носуленко та інші. Дослідження М.В. Шепельського сприяли реалізації принципово нових високоефективних методів отримання виробів з порошкових матеріалів у режимі інтенсивних зсувних деформацій. За результатами цієї тематики видано 3 монографії, опубліковано понад 250 наукових праць, отримано 50 авторських свідоцтв. Під його керівництвом захищено 2 докторські і 12 кандидатських дисертацій².

Ще один напрямок — ефективне використання електрофізичного способу обробки металів — очолював завідувач кафедри обробки металів тиском, доктор технічних наук В.І. Носуленко. Він упровадив новий спосіб обробки металів електричною дугою в поперечному потоці робочої рідини. Цей винахід запатентовано в 5 технічно розвинених країнах, його відзначено 9 медалями на виставках високого рівня. За даним напрямком підготовлено 2 кандидати наук, опубліковано близько 100 наукових статей, авторські свідоцтва та винаходи³.

За період з 1973 по 1981 роки на кафедрі металорізальних верстатів та інструментів виконувалися госпдоговірні роботи для Глухівського заводу агрегатних вузлів по розробці нових конструкцій силових вузлів. За цей період колективом кафедри було отримано 80 авторських свідоцтв на винаходи, опубліковано понад 100 наукових статей та методичних вказівок.

Велику увагу ректорат приділяв питанню створення нових кафедр, їх спеціалізації. У 1978 р. створюється кафедра обчислювальної техніки і прикладної математики⁴. З метою подальшого розширення сфери використання обчислювальної техніки в навчальному процесі і покращення розрахункових робіт, курсових і дипломних проектів у 1978 р. створюється клас телетайпних апаратів на

1 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 187, арк. 19.

2 Там само. — Спр. 209, арк. 100.

3 Там само. — Арк. 101.

4 Там само. — Оп. 4, спр. 2.

*Засідання ради кафедр суспільних наук
Кіровоградського центру ВНЗ (Кіровограда,
Черкас, Умані)*

*Учасники Всеукраїнського семінару деканів
технічних ВНЗ України (1977 р., м. Одеса)*

Іноземні студенти на заняттях

20 посадочних місць, обладнаних телефонними апаратами СТА-67М¹. У 1978 р. було завершено будівництво і здана в експлуатацію їдальня на 300 місць, розпочато будівництво дев'ятиповерхового студентського гуртожитку на 640 місць².

У 1979 р. в інституті навчалося 25 іноземних студентів із п'яти зарубіжних країн. Для організації навчальної та виховної роботи, вирішення побутових проблем в лютому 1980 р. в інституті створено деканат по роботі з іноземними студентами, співробітники якого працювали на громадських засадах.

У березні 1979 р. наказом по МВССО України на посаду ректора КІСМу призначається Валер'ян Романович Кучеренко. Він у 1959 р. закінчив Дніпропетровський металургійний інститут за спеціальністю «Обробка металів тиском» і працював у м. Нікополі майстром проектного відділу Південнотрубного заводу. У травні 1967 р. В.Р. Кучеренко захистив кандидатську дисертацію і того ж року був обраний деканом Нікопольського загальнотехнічного факультету Дніпропетровського металургійного інституту. Очоливши в 1979 р. КІСМ, В.Я. Кучеренко обіймав посаду ректора до 1987 р.

За період з 1979-1987 рр. в інституті відкрито нові спеціаль-

1 ДАКО. — Ф. 823, оп. 42, спр. 2.

2 Там само. — Спр. 21, арк. 149.

Члени вченої ради інституту, 1980 рік

ності «Автоматика і телемеханіка», «Бухгалтерський облік та аналіз господарської діяльності». У 1982 р. ремонтно-технологічний та механіко-машинобудівний факультети були перейменовані в електромеханічний та машинобудівний відповідно¹. Крім того у 1980 р. викладачі інституту направлялися працювати у зарубіжних навчальних закладах. Серед них були: О.І. Валявський (Алжир), В.М. Хроліков (Гвінея), А.Я. Покивайлов (Єгипет). Також були налагоджені наукові контакти з Дрезденським технічним університетом².

У 1981-1982 навчальному році бібліотека інституту нараховувала вже 380400 томів навчальної та наукової літератури, що задовольняло запити студентів та викладачів. У цей же період викладачі інституту видали 175 методичних посібників з різних дисциплін. У 1984 р. використовувалося 240 методичних посібників, підготовлених працівниками інституту.

*Валер'ян Романович
КУЧЕРЕНКО*

1 ДАКО. – Ф. 823, оп. 4.

2 Там само. – Спр. 275, арк. 139-140.

У 1980 р. на базі кафедри автоматизації виробничих процесів було відкрито першу в інституті проблемну науково-дослідну лабораторію з автоматизації виробничих процесів у молочному тваринництві. 1981 року вводиться в експлуатацію гуртожиток № 3 на 640 місць¹. А 1982 р. — перший дисплейний клас на 12 робочих місць. У тому ж році відкрито музей історії інституту, першим директором якого був А.І. Деркаченко, а потім кандидат історичних наук, доцент І.А. Федотов, який багато зробив для його подальшого розвитку та вдосконалення.

Відбулося повне оновлення матеріально-технічної бази кафедри металорізальних верстатів та інструментів. Заводами міст Знам'янки та Сміли інституту було передано безкоштовно понад 20 одиниць металорізальних верстатів, з них 2 одиниці — верстати з ЧПУ. В інституті створена перша лабораторія САПР. Під керівництвом С.Ф. Цепи почалися роботи по САПР у машинобудуванні. Завдяки великим зусиллям доцента В.А. Крижанівського кафедра металорізальних верстатів та інструментів безкоштовно отримала від радіоприладного заводу (м. Сміла) першу в інституті міні-ЕОМ «Кулон-1» з двома конструкторськими місцями для реалізації машинної графіки.

У 1983 р. введено в дію другу чергу навчально-лабораторного комплексу. Навчальний процес був організований у 45 аудиторіях для лекційних та практичних занять і в 64 лабораторіях². У навчальних корпусах інституту працює радіомовлення, діє кіноапаратна в актовій залі, функціонує кінотеатр, проводяться дискотеки, плідно і по-справжньому творчо працюють колективи художньої самодіяльності: духовий оркестр, агітбригада «Сучасник», вокально-інструментальний ансамбль «Камертон»³.

У 1984 р. на базі кафедри сільськогосподарського машинобудування для рослинництва організовано наукову галузеву лабораторію з висівних систем і робочих органів посівних машин⁴. Значний внесок у розвиток науково-дослідницької діяльності колектив інституту виконав у 80-ті роки. Протягом 1976-1980 років обсяг НДР і ОКР з госптематики збільшився майже вдвічі — з 5161,4 тис. крб. у 1976 р. до 10927 тисяч — у 1980. Дослідження за госптематикою було виконано на 4192,3 тисячі карбованців. Економічний ефект від упровадження цих робіт склав понад 10 мільйонів карбованців⁵.

Протягом цього ж часу було впроваджено 18 винаходів, опубліковано 6 монографій, 4 навчально-методичних посібники, 664 наукові статті у наукових виданнях, зроблено 1302 наукові доповіді на конференціях. Отримано 2 патенти і 40 авторських свідоцтв на винаходи⁶. У 1981 р. одержано перший іноземний

1 Поточний архів КНТУ.

2 Студентський вісник, від 8 липня, 1996 р.

3 Студентський вісник, від 3 грудня, 1997 р.

4 Там само.

5 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 2, арк. 313, арк. 17.

6 Там само. — Спр. 83, арк. 231.

Лабораторія «Промислові роботи»

патент на винахід доцента В.І. Носуленка «Спосіб електроерозійної обробки металів»¹.

У 1986 р. фінській фірмі «В. Розенлев» продано першу ліцензію на використання винаходу «Копнувач зернозбирального комбайну» (автори: К.Г. Іваниця, В.Ю. Комаристов, А.В. Ліккей, С.І. Шмат, П.В. Сисолін)².

1986 року укладено перший договір на цільову підготовку спеціалістів, за яким до 1990 р. на роботу до ВО «Червона зірка» направлено 102 випускники із 35 спеціальностей³.

Уведено спеціалізації з робототехніки та гнучкого автоматизованого виробництва (спеціальності 0501 — «Технологія машинобудування, металорізальні верстати та інструменти»). Кафедра технології машинобудування виконувала наукові дослідження згідно з плановими завданнями Всесоюзної комплексної цільової програми «Роботи та робототехнічні системи» (керівник — доцент І.І. Павленко).

У 1987 р. співробітниками кафедри обчислювальної техніки та прикладної математики розроблено і виготовлено для потреб інституту персональні ЕОМ ПК «Інгул» (керівник робіт — професор В.І. Куля). Одночасно для навчально-

1 Там само. — Стр. 83, арк. 231.

2 Там само. — Арк. 66.

3 Поточний архів університету.

Заняття з іноземними студентами проводить доцент В.І. Тараненко, 1983 рік

Кубинські студенти. Грудень, 1983 р.

Ректор інституту В.Р. Кучеренко нагороджує студента з Куби почесною грамотою

го процесу придбано ЕОМ «ДВК-3», «Іскра-1030», «Правець-16». На кафедрі металорізальних верстатів та систем під керівництвом завідувача кафедри В.А. Крижанівського та доцента С.Ф. Цепи створено проблемну лабораторію Міністерства загального машинобудування СРСР з розробки напрямку «САПР у машинобудуванні» з бюджетним фінансуванням до 250 тис. крб. на рік. Роботи виконувались для НПО «Комплекс» (м. Черкаси).

Загальний обсяг науково-дослідних робіт із року в рік зростає. Так, наприкінці 80-х років він склав 1577 тис. крб., в тому числі за рахунок держбюджету – 250 тис. крб.¹.

Особливу увагу ректорат інституту приділяв поліпшенню виховної роботи, яка завжди була невід'ємною складовою підготовки висококваліфікованих фахівців. Вивчення суспільних наук сприяло формуванню у студентів активної життєвої позиції. Зразком високої принциповості, прояву почуття відповідальності за справу виховання студентів були керівники кафедр, доценти Л. Глазов, Ю. Мілехін, М. Тарнавський, Н. Ямко, В. Карленко, І. Федотов, Л. Скинтей, В. Пихтін, А. Малюков, старший викладач Б. Клейман та інші.

У 1982/1983 навчальному році почали діяти семінари з вивчення філософських проблем технічних

¹ Студентський вісник, від 8 липня, 1996 р.

наук, а також проблем виховання молоді, спеціальні семінари для керівної ланки — деканів, завідувачів кафедр, наставників груп, викладачів, які працювали з іноземними студентами¹.

Важливе місце в системі виховної роботи займало патріотичне та інтернаціональне виховання іноземних студентів, адже в ці роки у нашому навчальному закладі навчалася значна кількість студентів-іноземців. Так, у 1980/1981 навчальному році їх було 63, а в 1981/82 навчальному році — вже 101, зокрема з Демократичної Республіки Афганістан, Гвінеї, Німецької Демократичної Республіки, Соціалістичної Республіки В'єтнам, Республіки Заїр, Іраку, Республіки Куба, Лаоської Народно-Демократичної Республіки, Монгольської Демократичної Республіки Мадагаскар, Сірійської Арабської Республіки, Республіки Сьєрра-Леоне, Ефіопії. Виховною роботою з іноземними студентами займалися наставники земляцтв.

Важливе місце в методичній роботі інституту займали питання використання обчислювальної техніки (ОТ) у навчальному процесі. Секцією впровадження ОТ у навчальний процес разом з кафедрами інституту та обчислювальним центром було розроблено план наскрізного застосування ОТ в навчальному процесі. Зага-

Співробітники науково-дослідного сектору КІСМу, 1986 р.

Першотравнева демонстрація, 1985 рік

Викладачі КІСМу з іноземними студентами

1 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 163, арк. 11.

Президія конференції, присвяченої 65-ти річчю утворення СРСР, 1987 рік (зліва направо: завідувач відділу обкому партії О.О. Решетов, Міністр вищої і середньої спеціальної освіти України В.Д. Пархоменко, секретар парткому інституту П.А. Коваленко, В.Я. Пихтін, секретар Кіровського райкому КП України (згодом Народний депутат України) В.Д. Мішура, Л.П. Владіміров)

*Василь Олександрович
КОНДРАТЕЦЬ*

лом 80-ті роки ХХ ст. характеризувалися активізацією роботи з технізації навчального процесу. Кафедри в цілому мали достатню кількість проєкційної, звукозаписуючої, звуковідтворюючої, телевізійної та іншої апаратури. Широко використовувалася обчислювальна техніка, а саме аналогові, малі цифрові машини, великі цифрові машини типу ЕС-1020, БСМ-4М та електронні клавішні машини. На кожній спеціальній кафедрі було обладнано клас ЕКОМ чи організовано прокатний пункт ЕКОМ. Прокатні пункти ЕКОМ були так само організовані в читальній залі бібліотеки та студентських гуртожитках. Велику допомогу у використанні великих обчислювальних машин у навчальному процесі надала обладнана в інституті телетайпна зала, яка працювала у дві зміни. Значно виросла у 1984 р. кількість навчальних розрахунків, виконаних обчислювальним центром на великих машинах ЕС-1020, БСМ-4М. У 80-ті роки більшість викладачів спеціальних кафедр пройшли підготовку і перепідготовку через систему семінарів з обчислювальної техніки у зв'язку з

упровадженням в інституті єдиної алгоритмічної мови «Фортран-4»¹.

У 1987 році ректором інституту призначається Василь Олександрович Кондратець, який у 1964 р. закінчив Криворізький гірничорудний інститут і працював у Науково-дослідному експериментально-конструкторському інституті чорної металургії (м. Дніпропетровськ) на наукових посадах. З 1971 р. В.О. Кондратець працює в КІСМі старшим науковим співробітником, старшим викладачем, доцентом, завідувачем кафедри автоматизації виробничих процесів (1976-1978), проректором з навчальної роботи (1978-1987), ректором (1987-1995).

Нині В.О. Кондратець — професор кафедри автоматизації виробничих процесів, заслужений діяч науки і техніки України, автор 125 наукових праць, 18 монографій та навчальних посібників, 15 авторських свідоцтв. Нагороджений орденом «Знак пошани», удостоєний диплома та першої премії Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти України за досягнення в навчальній та науково-методичній роботі.

У 1989-1990 рр. в інституті відкрито аспірантуру зі спеціальностей: «Сільськогосподарські та гідромеліоративні машини», «Автоматизація технологічних процесів та виробництв», «Ливарне виробництво», «Процеси та машини обробки тиском», «Процеси механічної та фізико-хімічної обробки», «Економіка праці».

У 1988 р. було відкрито студентський санаторій-профілакторій, який нині розташований у приміщенні гуртожитку № 1.

У 1993-1994 навчальному році прийом до інституту збільшився на всі спеціальності. Зросла кількість абітурієнтів, зарахованих до інституту на договірній основі. Всього на денну форму навчання було зараховано 375 студентів за відповідними договорами².

Враховуючи потреби промислових та сільськогосподарських підприємств нашого регіону, в інституті протягом семи років (1987-1995) здійснювалася підготовка фахівців з дев'яти нових спеціальностей: «Агрономія», «Фінанси і кредит», «Програмне забезпечення засобів обчислювальної техніки та автоматизованих систем», «Охорона навколишнього середовища», «Обладнання та технологія підвищення зносостійкості та відновлення деталей машин і апаратів», «Механізація сільського господарства», «Автомобілі і автомобільне господарство», «Менеджмент у виробничій сфері»³. У серпні 1993 в межах загальноуніверситетського експерименту було створено 9 департаментів за 20 спеціальностями, які діяли до 1996 р.

Уперше в інституті в 1993 р. відкривається спеціалізована вчена рада із захисту кандидатських дисертацій за спеціальністю «Автоматизація техноло-

1 Федотов І.А. Кіровоградський національний технічний університет: історичний нарис. — Кіровоград: КНТУ, 2004. — С. 58-59.

2 Студентський вісник, від 12 вересня, 1994 р.

3 Поточний архів університету.

Потокова аудиторія № 3, обладнана телевізійною апаратурою

гічних процесів та виробництва». У цьому ж році створюється спеціалізована вчена рада із захисту кандидатських дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю «Праця, заробітна плата, рівень життя». А в 1995 р. відкривається спеціалізована вчена рада із захисту кандидатських дисертацій за спеціальністю «Експлуатація, відновлення та ремонт сільськогосподарської техніки»¹. Протягом 1993-1996 років 25 осіб закінчили аспірантуру і захистили кандидатські дисертації².

У 1992/1993 навчальному році чисельність викладачів, які брали участь у госпдоговірних НДР, склала 129 осіб. Цього ж року обсяг держбюджетних НДР склав 9744 тис. крб., а обсяг госпдоговірних НДР — 6028 тис. крб. За результатами науково-дослідної роботи в 1992/1993 навчальному році було опубліковано 57 наукових робіт, у 1994/1995 — 289, серед них підручник «Автоматика та автоматизація виробництва сільськогосподарських машин», 3 монографії, 4 навчальних посібники³.

У 1994/1995 навчальному році вчені КІСМу на основі госпдоговірної тематики підтримували зв'язки з 11 підприємствами. Це Держкомітет хлібопродуктів, Маловиськівська птахофабрика ПВО «Степове», МП «Конвертор», коо-

1 Поточний архів університету.

2 Там само.

3 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 83, арк. 3.

ператив «Сирена», П/с 175, ВО «Червона зірка», АТ «Пошук-прім» (м. Одеса), радіоприладний завод «Оріон» (м. Сміла). Встановлюються традиційні зв'язки з багатьма ВНЗ та НДІ Росії (Московський, Санкт-Петербурзький та Саратовський агроуніверситети, Санкт-Петербурзький політехнічний інститут, НВП «Ремдеталь»), Білорусії (Агротехнічна академія, Інститут проблем надійності і довговічності), Грузії, Молдови та інших держав.

У 1994/1995 навчальному році укладено угоди з Празьким сільськогосподарським університетом (Чехія), Гаванським інститутом сільськогосподарських наук (Куба), Добричським інститутом машинобудування та електротехніки (Болгарія). Продовжувалася співпраця зі Швейцарською фірмою «АДЖІ» з проблем освоєння технології та оснащення для випуску верстатів з електроерозійної обробки.

У 1993/1994 навчальному році в інституті працювало вже 337 викладачів, з них 15 професорів, докторів, 179 кандидатів наук, доцентів. Викладачі з ученими ступеннями і званнями склали 57,6%. Це — найвищий показник за весь час існування інституту¹.

У науковій сфері так само досягнуто високих результатів. У 1992 р. докторські дисертації захистили О.Г.Терхунів та М.І.Черновол. Крім того, захищено 7 кандидатських дисертацій. У 1992 р. захищена перша кандидатська дисертація іноземним громадянином Бісвасом Парімалом Чандрою (Бангладеш) — науковий керівник професор В.Ю. Комаристов.

На кінець 1992-1993 навчального року контингент іноземних студентів склав 150 громадян із 32 країн світу. Підготовка інженерних та науково-педагогічних кадрів для закордонних країн в КІСМі проводилася за 10 спеціальностями. З 1991 р. вперше в інституті почало працювати підготовче відділення для іноземних громадян, де навчання здійснювалося у двох групах за інженерними та технічними напрямками.

У 1992 р. здано в експлуатацію будівлю, де розміщується кафедра загального землеробства та кафедра екології і охорони навколишнього середовища. Протягом 1990-1995 рр. були придбані комп'ютери найновіших зразків, замінено застарілу обчислювальну техніку сучасною, значно поповнено парк ЕОМ; прокладено теплотрасу на поверхні ґрунту, змонтовано тепломережі навчальних корпусів та житлової зони, відремонтовано їдальню № 118 та їдальню профілакторію; було введено в дію спортивно-оздоровчий табір в м. Світловодську, наприкінці 1995 року у складі ІОЦ була організована редакційно-видавнича лабораторія для видання методичної літератури.

В інституті 1993 року відкривається кафедра українознавства, яку протягом 14 років очолювала доктор філологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України С.Г. Барабаш. Факультети, кафедри, інші підрозділи інституту

1 Студентський вісник, від 3 грудня, 1996 р.

переходять на ведення діловодства та нарад українською мовою¹. Розширилась можливість написання та друкування українською мовою інструктивно-методичної літератури, конспектів лекцій, підручників та посібників. У 1993 році було підготовлено і видано більше 20 підручників та посібників².

У 1991 році в інституті була створена нова система гуманітарної підготовки фахівців. З 1991 року всі студенти-випускники за відповідним положенням проходили атестацію з гуманітарної підготовки³. Покращилася і якість дипломних проектів. У 1993 р. за 11 спеціальностями було допущено до захисту 705 випускників, із яких на «відмінно» і «добре» захистили проекти 79,3%; в 1994 — 82%, у 1995 — 81%, в 1996 — 86,7% відповідно⁴. У проектному режимі ЕОМ було використано в 199 роботах, в діалоговому — у 208, 124 дипломні проекти набули дослідницького характеру, 231 проект містив новітні конструкторські розробки. На замовлення підприємств виконано 172 проекти, для впровадження у виробництво запропоновано 123 проекти⁵.

Кіровоградський державний технічний університет

У січні 1996 р. ректором інституту обрано доктора технічних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Михайла Івановича Черновола. Михайло Іванович — випускник кафедри ремонту машин нашого навчального закладу. Після закінчення КІСМу у 1972 році за спеціальністю «Експлуатація та ремонт машин» та отримання кваліфікації «інженер-механік» він залишився працювати асистентом на цій же кафедрі. У 1977 році захистив кандидатську дисертацію за спеціальністю «Експлуатація, відновлення та ремонт сільськогосподарських машин» в Саратовському інституті механізації сільського господарства. У 1980 році йому присвоєно вчене звання доцента. В 1992 р. М.І. Черновол захистив докторську дисертацію на тему: «Технологічні основи відновлення деталей сільськогосподарської техніки композиційними покриттями» у Московському інституті інженерів сільськогосподарського виробництва імені В.П. Горячкина (РФ, м. Москва), а в 1994 році Михайло Іванович отримав атестат професора. З 1995 р. М.І. Черновол працював проректором з наукової роботи. З 1996 р. обіймає посаду ректора університету. М.І. Черновол — голова спеціалізованої ради із захисту кандидатських дисертацій; голова

1 ДАКО. — Ф. 823, оп. 5, спр. 119, арк. 232.

2 Там само. — Оп. 2, спр. 215, арк. 27.

3 Так само.

4 ДАКО. — Ф. 823, оп. 2, спр. 45, арк. 27.

5 Студентський вісник, від 18 травня, 2000 р.

ради ректорів вищих закладів освіти Кіровоградської області. У 2003-2004 рр. очолює Кіровоградську обласну державну адміністрацію. М.І. Черновол — автор понад 300 наукових праць у галузі надійності машин, відновлення деталей; 15 підручників та навчальних посібників, 4 монографій, 44 винаходів тощо. Підготував 7 кандидатів наук. Нагороджений орденом «За заслуги» (2004), Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2000), нагрудним знаком «Відмінник освіти України» (2000). У 2007 році обраний членом-кореспондентом Української академії аграрних наук.

М.І. Черноволом була запропонована стратегічна програма діяльності КІСМу. Основним концептуальним напрямком цієї програми визначалася діяльність інституту в умовах економічної кризи 90-х років. Було розроблено ряд цільових програм: «Кадри», «Навчальний процес», «Господарча робота», «Виробничо-комерційна робота», «Наука», «Методичне забезпечення» тощо.

*Михайло Іванович
ЧЕРНОВОЛ*

Ректор КНТУ М.І. Черновол серед студентів

Перший президент України Л. Кравчук в КДТУ

Народний депутат України Є.К. Марчук – гість університету

Зустріч колективу КДТУ з міністром освіти і науки України В.Г. Кременем

Президент України Л.Д. Кучма в актовому залі КДТУ

Урочиста зустріч Прем'єр-міністра України В.П. Пустовойтенка

Голова Верховної Ради України О.О. Мороз на зустрічі з викладачами і студентами університету

Протягом 1996-2000 років була проведена структурна перебудова інституту і здійснено перехід на класичну систему: факультет – кафедра. Створено 10 нових кафедр. До ВНЗ приєднався колишній Кіровоградський машинобудівний технікум, який став його структурним підрозділом. Створено 5 навчальних комплексів. Організована юридична служба. Створена власна система громадського харчування співробітників та студентів. Інститут пройшов атестацію, усі етапи акредитації та отримав, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 14 грудня 1998 р., статус технічного університету.

За цей період було відкрито 10 нових спеціальностей і спеціалізацій. Акредитовано 19 спеціальностей. Ліцензований обсяг прийому студентів зріс з 815 осіб (1995 р.) до 1130 (2000 р.), тобто в 1,4 рази. Загальний контингент студентів зріс з 4108 (1995 р.) до 6837 (2000 р.), у тому числі на денній формі навчання з 2883 (1995 р.) до 4566 (2000 р.).

В університеті введена ступенева підготовка. Кількість комп'ютерів зросла з 166 (1995 р.) до 542 (2000 р.). Збільшилась кількість комп'ютерних класів з 2 (1995 р.) до 23 (2000 р.). Усі комп'ютери об'єднані в локальну мережу, які підключені до загальноуніверситетської мережі. Більше 250 персональних комп'ютерів мали вихід в Internet.

Студенти у читальній залі бібліотеки університету

Презентація університету, 1999 рік

Засідання вченої ради університету

На згадку про зустріч із Головою адміністрації Президента України Євгеном Кушнарєвим (у центрі)

Народні депутати України В.М. Чорновіл та Г.Й. Удовенко після зустрічі з викладачами та студентами КДТУ

На святкуванні 70-річчя КНТУ народні депутати України В.П. Семиноженко, І.Ф. Шаров, О.Й. Єдін, О.І. Сергієнко

Керівництво КНТУ в залі вченої ради

Основною формою співпраці з підприємствами регіону в цих умовах стали договори про творчу наукову співдружність укладено 39 договорів. Позитивним прикладом такої роботи стала діяльність з розробки та впровадження нових сільськогосподарських машин (керівник – професор Сисолін П.В.): на ВАТ «Червона зірка» виготовлено зернотукову сівалку СЗ-4,2; на заводі «Агромаш» (м. Київ) випущено понад 600 ґрунторозпушувачів та дослідний зразок удобрювача мінеральних добрив. Виробництво ґрунторозпушувачів освоювалося на ВАТ «Червона зірка» та на чавуноливарному заводі. Названі розробки впроваджувалися у рамках регіональної програми «Агротехніка» та Державної програми впровадження технічних комплексів машин і обладнання для агропромислового комплексу.

У цей період на 50% зросла кількість опублікованих наукових статей викладачами університету. Кіровоградський державний технічний університет став засновником наукових журналів і збірок Серед них: «Конструювання, виробництво та експлуатація сільськогосподарської техніки», «Збірник наукових праць КДТУ за напрямками: галузеве машинобудування, техніка в с/г виробництві, автоматизація», які визнавалися ВАК України як фахові наукові видання. Кількість випущених збірників за період з

Посвята у студенти

1996 р. до 2000 р. зросла до 25 випусків порівняно з 16 у попередній період. На фоні збільшення виданих наукових монографій з 3 до 9 відбулося також зростання кількості випущених підручників та навчальних посібників з 32 до 38.

Зросла й кількість поданих заявок на можливий винахід з 128 до 193, у той же час відбулося зменшення кількості одержаних авторських свідоцтв з 135 – до 61. Це пов'язано із призупиненням з 1998 р. видачі авторських свідоцтв до прийняття Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі».

Університет проводив активну роботу з організації та проведення Міжнародних та Всеукраїнських наукових та методичних конференцій. Кількість проведених конференцій зросла з 18 до 32.

Значна увага приділялася залученню студентів до наукової роботи. Удвічі (з 52 до 114) зросла кількість студентів, які брали участь у II турі Всеукраїнської студентської олімпіади. Щорічно наші студенти на цих олімпіадах виборювали 2-3 призових місця та нагороджувалися почесними дипломами.

Зросла кількість докторів наук та професорів на 31,5%, на 8,7% – кількість кандидатів наук, доцентів. Важливим напрямком наукової діяльності стала підготовка молоді в аспірантурі за 13 спеціальностями. Зросла кількість дисертацій, підготовлених випускниками аспірантури нашого університету, відносно

Команда з волейболу викладачів КНТУ

Команда «Техуніверситет» – багаторазовий чемпіон та володар кубку України з бейсболу

до загальної кількості викладачів, що захистили дисертації, з 11,5 до 8,5%.

Відбулося підвищення ефективності діяльності аспірантури. Зростання чисельності кандидатських дисертацій, захищених викладачами університету, насамперед пов'язане з відкриттям спеціалізованих рад захисту дисертацій. Протягом 1996-1998 рр. діяла спеціалізована рада за спеціальністю «Демографія, економіка праці та соціальна політика», у якій було захищено 8 дисертацій. З 1996 р. функціонує спеціалізована рада із захисту кандидатських дисертацій за спеціальностями «Сільськогосподарські машини», «Автоматизація технологічних процесів», «Процеси механічної обробки, верстати та інструменти», у якій до 2004 р. захищено 23 дисертації.

З 1995 р. в університеті діє докторантура за 4 спеціальностями.

Випуск докторантури на початку 2004 р. склав 6 осіб. Збільшилася кількість докторських дисертацій, захищених викладачами університету (І.І. Павленко, В.А. Петренко, В.І. Носуленко, Т.Г. Сабірзянов, В.Т. Маткевич, В.А. Крижанівський). В університеті діє своя система атестації професорсько-викладацького складу. За названий період викладачами підготовлено та видано 38 навчальних посібників та підручників.

Стан методичного забезпечення навчальних дисциплін та визначення пріоритетних напрямків видання проводився на основі комплексної програми «Методичне забезпечення». У зв'язку з відсутністю стандартів освіти, викладачами університету було розроблено освітньо-кваліфікаційні характеристики та комплекти комплексних контрольних завдань з 24 спеціальностей.

Для покращення обслуговування читачів розроблена комп'ютерна програма «Підручник», яка надавала інформацію про наявність навчальної літератури з відповідних дисциплін, започатковано роботу по переведенню каталогів у комп'ютерний варіант. Почала працювати нова читальна зала суспільно-полі-

Іноземні спеціалісти в центрі міжнародних зв'язків КНТУ

Ветерани Великої Вітчизняної війни — співробітники університету

тичної та економічної літератури.

У 2001 р. в університеті було створено відділ міжнародних зв'язків, укладено договори із зарубіжними партнерами. Основні країни-партнери: Франція, Англія, США, Німеччина, Данія. У 1999 р. за участю університету була реалізована міжнародна програма «БІСТРО», спрямована на підготовку фермерів з питань інтенсивного свиноводства на основі досвіду Франції. Для покращення мовної підготовки студентів у 1996-1998 рр. в університеті працювали два представники Корпусу Миру США.

Значних успіхів досягли наші студенти у спортивних змаганнях. Команда «Техуніверситет» виборола Кубок України з бейсболу та посіла третє місце у змаганнях на Кубок Європейської асоціації. Команда «КДТУ» з софтболу завоювала срібні медалі першості країни. Футбольна команда посіла перше місце серед команд другої групи першості України. Другим призером чемпіонату України з боротьби дзю-до стала студентка Дурда Яна.

Студентський молодіжний центр — постійний учасник КВК-конкурсів, фестивалів «Осінній Кубок», новорічних концертів та різдвяних заходів. Організовували такі культурно-масові заходи, як «Караоке», «Кохання з першого погляду», «Джентльмен-шоу», «Молода сім'я», «Він та вона», «Студентський капусник». Популярністю користувалися гурти «Некта», «Реквієм» та група

сучасного танцю «Денс-плюс». Двічі на рік відбувався творчий звіт художньої самодіяльності факультетів. Команда КДТУ з брейн-рингу отримала в Запоріжжі диплом за зайняте друге місце на п'ятому Українському Молодіжному фестивалі інтелектуальних ігор. Команди КВК університету брали участь у фестивалях у містах Одесі, Житомирі, Донецьку. Команда КВК «ФАЕ» – член студентської ліги Асоціації команд КВК України і утримує третє місце серед 72 команд ліги.

Забезпечення студентів гуртожитками становило 100%. Було відновлено кімнати самопідготовки та дозвілля студентської молоді. Функціонував санаторій-профілакторій, до якого щорічно отримували путівки понад 600 студентів. Значно зміцнилась матеріальна база КНТУ. Основні проекти, реалізовані за цей період: актовий зал, фасади, спортивний майданчик, дискотеклуб, їдальня, центральний склад.

Значна увага приділялася вирішенню соціальних питань, що виявлялося у створенні належних умов для роботи, побуту та відпочинку працівників університету. Покращилася робота санаторію-профілакторію, придбано нове обладнання для лазеротерапії, рефлексотерапії, магнітотерапії. Створені сучасний стоматологічний кабінет та аптека.

16 липня 2003 р. ректора КДТУ М.І. Черновола було призначено Головою Кіровоградської обласної державної адміністрації. На період перебування М.І. Черновола на посаді Голови ОДА обов'язки ректора КДТУ виконував Володимир Миколайович Кропивний.

Презентація університету на виставці у місті Києві

Таким чином, у другій половині ХХ ст. відбувся складний процес створення, становлення й розвитку вищого навчального закладу з підготовки інженерних кадрів для потреб реального сектора економіки. Основними етапами цього процесу стали Кіровоградський технікум сільськогосподарського машинобудування, Кіровоградське вечірнє відділення Харківського політехнічного інституту, Кіровоградська філія Харківського політехнічного інституту, Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування та Кіровоградський державний технічний університет. Протягом цього періоду якісно змінилася система підготовки інженерних кадрів, набувши нового, необхідного суспільству рівня. Створюються потужні наукові школи, а впровадження розробок кіровоградських учених мало для держави мільйонні ефекти.

Розділ 4

КНТУ — лідер сучасної технічної освіти в Центральній Україні

Загальнодержавне і міжнародне визнання результатів професійної діяльності Кіровоградського державного технічного університету, його вагомий внесок у розвиток національної освіти і науки potwierджено Указом Президента України Л.Д. Кучми від 5 березня 2004 року, за яким університету надано статус національного. У квітні того року трудовий колектив КНТУ нагороджено Почесною грамотою Кабінету Міністрів України. Ректором оновленого вищого навчального закладу став доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України Михайло Іванович Черновол, який сьогодні перший і єдиний науковець Кіровоградщини, удостоєний звання члена-кореспондента Української академії аграрних наук (2007).

Високий рівень навчально-виховної роботи та наукової діяльності забезпечує професорсько-викладацький склад університету, який очолюють найкращі фахівці — перший проректор, професор М.М. Петренко, проректор з наукової роботи, професор В.М. Кропівний, проректор з науково-педагогічної роботи, професор Ф.І. Василенко, проректор з адміністративно-господарської роботи В.К. Грабенко.

Фундаментальна, професійна та гуманітарна підготовка спеціалістів забезпечується високим рівнем науково-педагогічного потенціалу університету, в яко-

Указ Президента України про надання Кіровоградському державному технічному університету статусу національного

Вітальне слово ректора на конференції з нагоди 110-ї річниці кафедри сільськогосподарського машинобудування

Прогулянка старою Прагою

Обговорення проблем навчального процесу

му працює понад 480 викладачів, серед них 47 докторів наук, професорів (у тому числі 35 штатних працівників), 219 кандидатів наук, доцентів.

Внаслідок динамічних трансформацій в суспільно-політичному та економічному житті країни в університеті протягом 2004-2008 років було відкрито нові спеціальності: «Оподаткування», «Адміністративний менеджмент», «Енергетичний менеджмент», «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності», «Документознавство та інформаційна діяльність». Статус коледжу отримав технікум університету (2008).

Потужний науковий потенціал університету формується на 29 кафедрах, в 11 наукових школах та науково-дослідних лабораторіях, у тому числі в галузевій лабораторії з конструювання та дослідження сільськогосподарської техніки для рослинництва, навчально-науковій лабораторії «Університетський центр САПР» та лабораторії електронної мікроскопії, обладаної сучасним растровим мікроскопом з камерою низького вакууму та системою енергодисперсійного мікроаналізу.

Плідно і змістовно працюють фахівці. Тільки за останні три роки викладачами університету видано 33 підручники та навчальні посібники з грифом Міністерства освіти і науки України, 18 монографій та більше 200 методичних вказівок. Загальний обсяг вико-

наних науково-дослідних робіт з 2004 року склав 2,8 млн. грн. На основі напрацьованих результатів фундаментальних та прикладних досліджень в університеті на госпдоговірній основі розробляються, виготовляються та впроваджуються у виробництво нові технології, обладнання та пристрої. Університет є провідним у галузі конструювання сучасної сільськогосподарської техніки в Україні.

Вагомість наукових досліджень викладачів КНТУ засвідчена фактом видання збірників, зареєстрованих Вищою атестаційною комісією України:

– Збірник наукових праць КНТУ «Техніка в сільськогосподарському машинобудуванні, галузеве машинобудування, автоматизація»;

– Наукові праці КНТУ: економічні науки;

– Загальнодержавний міжвідомчий науково-технічний збірник «Конструювання, виробництво та експлуатація сільськогосподарських машин».

Науковці університету працюють за 12-ма основними науковими напрямками, сформованими для вирішення проблем машинобудівної галузі; механізації, автоматизації та електрифікації технологічних процесів; виробництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції; охорони навколишнього середовища.

Основні замовники науково-технічної продукції університе-

Урочиста зустріч з дружиною Президента України Катериною Ющенко

Студрада КНТУ

Культурологічні студентські студії

Ректори ВНЗ.

*Зліва направо: М.М. Поплавський (КНУКіМ),
М.І. Черновол (КНТУ), М.І. Рубець (ДЛАУ)*

*Підписання угоди про партнерство між КНТУ
та ENESAD (Франція). Ліворуч директор ENESAD
Домінік Потекс; праворуч ректор КНТУ
Михайло Черновол*

*На всесвітній освітянській виставці
в Ріо-де-Жанейро (Бразилія)*

ту — Міністерство освіти і науки України, Управління освіти і науки та Головне управління економіки Кіровоградської обласної державної адміністрації, підприємства та господарства регіону й України різних форм власності.

На часі стоїть завдання подальшої активізації розвитку науки в університеті шляхом розширення співпраці з промисловцями та підприємцями у вирішенні актуальних питань розвитку науки та її інтеграції у виробництво.

Основні навчальні структурні підрозділи КНТУ — це шість факультетів і коледж, де навчається більше семи тисяч студентів за 21 напрямом підготовки і 31 спеціальністю.

Три покоління ректорів університету

*Студентів та викладачів КНТУ
вітає народна артистка України
Антоніна Червінська*

Урочистості з нагоди 75-річчя університету

Міністр освіти і науки України Станіслав Ніколаєнко з керівниками ВНЗ Кіровоградської області у залі вченої ради КНТУ

День науки в КНТУ

Захисти дисертацій в КНТУ

Покладання квітів до пам'ятника В.О. Сухомлинському разом з Міністром освіти і науки України Василем Кременем

Золота медаль Всесвітньої організації інтелектуальної власності (м. Женева) за кращий винахід, 2006 р.

Факультет сільськогосподарського машинобудування

*Василь Михайлович
САЛО*

Очолує факультет д.т.н., професор Василь Михайлович Сало. Заступники декана: з навчальної роботи — старший викладач Юрій Вікторович Мачок, з виховної роботи — к.т.н., доцент Петро Григорович Лузан.

До складу факультету входить шість кафедр.

КАФЕДРА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ

Кафедра сільськогосподарського машинобудування є однією з найдавніших навчально-наукових інституцій в Україні, яка була створена ще в 1897 році при Харківському технологічному інституті відповідно до указу останнього російського імператора Миколи II. У 1962-му – кафедра переводиться до Кіровоградської філії Харківського політехнічного інституту, де розпочався новий період її історії. Першим завідувачем кафедри (1964) був кандидат технічних наук, доцент Василь Юхимович Комаристов. У перші роки роботи кафедри у філії ХПІ прийом за спеціальністю «Сільськогосподарські машини» складав 150 студентів на денному відділенні та близько 100 студентів на заочному. З тих пір колектив кафедри пройшов великий і складний шлях, зробивши вагомий внесок у розвиток сільськогосподарського машинобудування в Україні.

За останні 40 років кафедра підготувала більше 8 тисяч висококваліфікованих спеціалістів не тільки для України, а й для Росії, Білорусі, Прибалтійських республік, Східної Європи, країн Азії, Африки, Латинської Америки.

Високий рівень наукових робіт підтверджується отриманням науковцями кафедри більше 600 авторських свідоцтв та патентів на винаходи, за кількістю яких кафедра займає одне з провідних місць в університеті, участю у ВДНГ СРСР та ВДНГ України, на яких автори робіт були нагороджені медалями (золотими, срібними і бронзовими) та дипломами виставок.

Біля рідної кафедри

На лабораторних роботах

За результатами наукової роботи захистили кандидатські дисертації: А.В. Ліккей, М.М. Петренко, К.Г. Іваниця, К.І. Шмат, С.І. Шмат, Л.І. Середа, М.М. Косінов, М.І. Васильковський, М.О. Свірень, П.Г. Лузан, П. Бісвас, Фекаду Абебе, О.М. Васильковський, Д.В. Богатирьов, В.В. Амосов, Д.Ю. Артеменко, В.А. Онопа.

У різні часи кафедрю очолювали провідні доценти нашого навчального закладу: Микола Миколайович Петренко (1975-1986); Сергій Іванович Шмат (1986-1993); Василь Михайлович Сало (1993-1996) і (2001-2003); Ігор Миколайович Осипов (1996-2001); Кузьма Дмитрович Матвеев (2003-2005).

З 2005 року кафедрою керує професор Микола Олександрович Свірень.

Професорсько-викладацький колектив кафедри представляють к.т.н., професори М.М. Петренко, П.В. Сисолін, М.О. Свірень, С.І. Шмат; д.т.н., професори В.М. Сало, А.І. Бойко; к.т.н., доценти К.Д. Матвеев, І.М. Осипов, М.М. Косінов, М.І. Васильковський, В.В. Амосов, П.Г. Лузан, Г.О. Глобенко, О.М. Васильковський, В.А. Онопа, Д.В. Богатирьов, Л.В. Коломієць, старший викладач Ю.В. Мачок, викладач В.А. Дейкун, асистенти С.М. Мороз, О.В. Анісімов, І.К. Солових, І.П. Сисоліна, О.В. Нестеренко. Багато років очолює лабораторію кафедри В.О. Масленников, навчальними майстрами працюють Б.П. Нагорський, Р.В. Кисельов, М.М. Трикін. Тривалий час на кафедрі працювали доцент Петро Іванович Прокопцев та асистент Ніна Петрівна Василенко.

Прошло більше 110 років з часу існування кафедри сільськогосподарського машинобудування. Було все — і підйоми в діяльності кафедри, і спади, залежно від характеру розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування. Найбільш інтенсивно розвивалося сільськогосподарське машинобудування у другій половині 20-го сторіччя. Тоді у Радянському Союзі, як і в усьому світі, була велика потреба у фахівцях вищої кваліфікації із сільськогосподарського машинобудування для науково-дослідних інститутів, конструкторських бюро та заводів.

З перших днів роботи кафедри в Кіровограді співробітники взяли курс на оновлення методичних посібників. Підручник для студентів «Сільськогосподарські машини та знаряддя» (В.Ю. Комаристов, М.Ф. Дунай), витримав п'ять видань і був перекладений на 18 мов країн ближнього та далекого зарубіжжя. Оновлені всі методичні вказівки для проведення практичних, лабораторних та лекційних занять. Багато зусиль кафедра доклала до організації лабораторій — посівних, ґрунтообробних, кормозбиральних і зернозбиральних машин та їх робочих органів.

І нині студентам допомагає у навчанні підручник «Сільськогосподарські машини», що складається з трьох книг. Його автори — співробітники кафедри та університету, професори П.В. Сисолін, В.М. Сало, М.О. Свірень, М.М. Петренко, В.М. Кропівний. Варто зазначити, що такі підручники в Україні були написані вперше.

Новітні досягнення сільськогосподарського машинобудування – у навчальний процес

За час діяльності кафедри видано 8 навчальних посібників. Крім цього, за останні 8 років було укладено 40 методичних вказівок до проведення занять із 16 дисциплін кафедри.

У період розквіту кафедри були встановлені численні зв'язки з науково-дослідними організаціями, конструкторськими бюро та заводами усього Радянського Союзу, де проходили практику наші студенти.

Поряд з навчальною та методичною роботою кафедра інтенсивно займається науковою діяльністю. У 1967 році на кафедрі сформувалася наукова школа з розробки та вдосконалення машин і робочих органів для вирощування та збирання сільськогосподарських культур. Першими науковими керівниками школи були професори В.Ю. Комаристов і П.В. Сисолін. Під їх безпосереднім керівництвом працювали викладачі, аспіранти – майбутні кандидати наук, професори, які продовжили наукові традиції кафедри, – М.М. Петренко, К.І. Шмат, В.М. Сало, (д.т.н., 2008); доценти В.І. Тараненко, К.Г. Іваниця, М.І. Васильковський, А.В. Ліккей, М.М. Косінов, С.І. Шмат, П.І. Прокопцев, К.Д. Матвеев, В.М. Хроліков, І.М. Осипов.

За час існування наукової школи колективом кафедри було виконано більше 30 госпрозрахункових договорів та договорів про творчу співдружність із провідними науково-дослідними інститутами та заводами сільськогосподар-

Університетські олімпіади – добра традиція кафедри

ського машинобудування. Також проводилися роботи з 18 тем, які мали держбюджетне фінансування. На основі цих науково-виробничих зв'язків кафедрою впроваджено у виробництво багато розробок нових конструкцій сільськогосподарських машин та вдосконалених робочих органів, у тому числі:

- саксаульна сівалка ССТ-3, яку впроваджено у виробництво 1972 р., зі щорічним економічним ефектом 140000 крб. (керівник – професор В.Ю. Комаристов);
- удосконалений висівний апарат сівалки ССТ-12А, впроваджений у виробництво 1973 р., зі щорічним економічним ефектом 142000 крб. (керівник – доцент С.І. Шмат);
- удосконалений висівний апарат сівалки кукурудзяної СКНК-8, впроваджений у виробництво у 1975 р., з економічним ефектом 80000 крб. (керівник – доцент С.І. Шмат);
- сівалка овочева СО-4,2, впроваджена у виробництво у 1979 р. з економічним ефектом 240000 крб. (керівники – професор П.В. Сисолін, доцент А.В. Ліккей).

Пріоритетний напрямок наукових досліджень кафедри – виробництво, переробка та збереження сільськогосподарської продукції. Ключова тема, над якою працює колектив кафедри, – «Підвищення технічного рівня ґрунтообробних, посівних машин, зернозбиральних машин та машин для післязбиральної обробки зерна».

В останні роки колектив працює над розробкою нового комплексу сільськогосподарських машин для обробки ґрунту, посіву, збирання та післязбиральної обробки зерна, в тому числі зернозбирального комбайна з обчислюванням колосків; культиватора-плоскоріза-щілиноріза; повітряно-решітних сепараторів зерна загального призначення; ґрунторозпушувачів та сівалок.

За останні роки у виробництво впроваджено сімейство ґрунторозпушувачів ГРН-1,6; ГРН-2,9; ГРН-3,9, які призначені для основного обробки ґрунту, лушення і культивування. Випуск даних знарядь було налагоджено Київським заводом «Агромаш», ВАТ «Червона зірка», Кіровоградським ливарним заводом.

З 2000 року ВАТ «Червона зірка» впровадила на зернових сівалках розроблену кафедрою оригінальну коробку зміни передач, яка значно підвищує зручність їх експлуатації і надійність роботи сівалок. Щорічний ефект від впро-

вадження коробки передач досягає 120000 грн. (керівник — доцент М.М. Косінов). Нова зерноочисна машина впроваджена кафедрою на ВАТ «Акустика» (керівник — доцент М.І. Васильковський).

До останніх розробок кафедри належать:

— комплекс модулів для комбінованого зернозбирального агрегату з використанням серійних тракторів ХТЗ-120 і ХТЗ-160;

— принципово нова машина НПС-3,9 для подрібнення на полях листостебельних рослинних решток після збирання кукурудзи, соняшника та інших сільськогосподарських культур;

— начіпна двобарабанна обчісувальна машина для збирання зернових культур;

— зернотукова сівалка ЗС-3,6, рекомендована Українським центром по випробуванню техніки і технологій для сільського господарства для впровадження у виробництво. Дослідні зразки сівалки виготовлені на ВАТ «Червона зірка»;

— зерноочисна машина МЗП-10 «Дельта» (виготовлений дослідний зразок, готується до впровадження у виробництво);

— новий завантажувач-сепаратор ЗОМ (виготовлений дослідний зразок, впроваджується у виробництво);

— пройшли випробування культиватори-щілинорізи КПЩ-4 і ЩН-2,4 в господарствах Кіровоградського району; рекомендовані до впровадження у виробництво.

Кафедра бере активну участь у міжнародних і всеукраїнських виставках, представляючи свої розробки. Викладачі і співробітники нагороджені багатьма медалями, дипломами, грамотами, що засвідчує актуальність виконуваних робіт.

З 1971 року на базі кафедри випускається фаховий республіканський науковий збірник «Конструювання, виробництво та експлуатація сільськогосподарських машин». На сьогодні опубліковано 35 випусків таких збірників. Відповідальним редактором збірника був професор Г.Р. Носов (1971-1996), потім цю роботу продовжив професор М.І. Черновол. Відповідальними секретарями збірника у різні часи були К.І. Шмат, В.М. Гребенюк, а з 1987 року — доцент М.М. Косінов.

У роботі редакційної колегії збірників активну участь брали видатні вчені — академіки П.М. Василенко, О.М. Семенов, Л.В. Погорілий, П.М. Заїка; професори А.І. Бойко, В.М. Булгаков, А.В. Павлов, А.С. Кушнар'єв, Г.А. Хайліс, Т.І. Рибак.

Сьогодні творчий потенціал кафедри реалізується широко і продуктивно з урахуванням найновіших досягнень вітчизняної і світової наукової думки.

Одним із відомих випускників кафедри є В.Т. Пузаков — Кіровоградський міський голова.

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

Кафедра загального землеробства готує фахівців за спеціальністю «Агрономія» з 1992 року. Спочатку при кафедрі сільськогосподарського машинобудування була створена секція агрономії, на яку свого часу було покладено завдання не тільки формувати кафедру, а й здійснювати підготовку майбутніх учених-агрономів. І тільки у квітні 1997 року була створена кафедра загального землеробства.

Велику допомогу у фаховій підготовці перших випускників того часу надали працівники Кіровоградської державної сільськогосподарської дослідної станції — старший викладач М.Г. Биков, кандидати наук О.С. Волошин, Н.М. Волошина, М.І. Мостіпан, В.Т. Маткевич, М.І. Григор'єв, О.М. Григор'єва. На базі названої станції у 1993 році було створено філію кафедри, а у 1996-му — навчально-науковий комплекс.

21 квітня 1997 р. згідно з рішенням виконавчого комітету Кіровоградської міської ради народних депутатів (1997) інституту виділяється 4,5 га землі для створення дослідного поля кафедри, на якому уже з 1998 року розпочалися роботи.

У жовтні 1997-го спеціальність акредитована за III рівнем, а в липні 2000 року — за IV рівнем. Із 2002 року ліцензований обсяг прийому студентів складає 50 осіб. На кафедрі здійснюється аспірантська підготовка за спеціальністю «Рослинництво».

Першим завідувачем кафедри загального землеробства було призначено доктора сільськогосподарських наук, професора Степана Миколайовича Слободяна, запрошеного з Подільської державної аграрно-технічної академії.

Професором кафедри загального землеробства з 1999 року працює доктор сільськогосподарських наук В.Т. Маткевич. Нині на кафедрі працює п'ять штатних кандидатів наук, доцентів — М.І. Мостіпан, Г.А. Кулик, Н.М. Волошина, М.І. Григор'єв, С.В. Манойленко, а також старші викладачі М.Г. Биков і Л.В. Сало, викладач Н.М. Трикіна, асистенти В.О. Малаховська та Г.І. Корнічева, зав. лабораторій О.М. Звездун, навчальний майстер Л.І. Філіпович, провідний спеціаліст В.О. Франчук, лаборант М.В. Топольна.

У навчально-науковому комплексі — Кіровоградському інституті аграрно-промислового виробництва Української академії аграрних наук — за сумісництвом працюють викладачами кафедри кандидати сільськогосподарських наук, доценти: заступник директора з наукової роботи І.М. Семеняка, директор інституту В.В. Савранчук, О.М. Григор'єва та завідувач лабораторії первинного насінництва, викладач В.А. Іщенко.

Викладачі та аспіранти кафедри разом із співробітниками Кіровоградського інституту агропромислового виробництва УААН проводять спільні наукові дослідження. На кафедрі організована лабораторія родючості ґрунту. Створена наукова школа з рослинництва, засновниками якої є завідувач кафедри С.М. Слободян та доктор сільськогосподарських наук, професор В.Т. Маркевич.

На кафедрі розроблено технологію вирощування екологічно безпечної продукції картоплі, технологію вирощування гречки у весняних і літніх строках сівби, вивчено строки і норми сівби сої при різних способах обробітку ґрунту, технологічні прийоми сортової агротехніки вирощування озимої пшениці, цукрових буряків, кукурудзи, кормових та лікарських культур.

Чотири випускники аспірантури кафедри захистили дисертації, у тому числі два випускники з Йорданії.

На основі наукових досліджень викладачами кафедри надруковано понад 300 наукових статей.

Закріплення теоретичних знань на дослідних полях кафедри

Лабораторні заняття – основи практичних знань

КАФЕДРА ЕКОЛОГІЇ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Кафедра готує фахівців за спеціальністю «Екологія та охорона навколишнього середовища» з 1993 року. Засновником кафедри та першим її завідувачем був кандидат технічних наук, професор Петро Андрійович Коваленко (1993-1998).

Перший випуск спеціалістів відбувся 1998 року. У 1999-му спеціальність акредитована за IV рівнем. З 2005 року на кафедрі функціонує аспірантура за спеціальністю «Екологія».

Для поліпшення підготовки фахівців кафедра має філії на базі відділу аналітичного контролю Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Кіровоградській області, а також на базі районного водогону «Дніпро-Кіровоград».

З 1998 по 2003 роки кафедру очолював кандидат технічних наук, доцент Анатолій Анатолійович Ткач. Пізніше кафедрою керував доктор біологічних наук, професор Ф.П. Топольний (2003-2004).

З 2004 року посаду завідувача кафедри обіймає доктор хімічних наук, професор Михайло Аркадійович Зіновік, засновник наукової школи «Створення

наукових основ цілеспрямованого отримання функціональних матеріалів із заданими властивостями для штучних екологічних систем та розробка раціональних технологій переробки поліметалічних руд».

Науковці кафедри проводять дослідження за такими напрямками: «Підготовка доброякісної питної води для населення»; «Регіональний моніторинг навколишнього природного середовища»; «Проблеми збереження різноманіття в межах урбоекосистем та екологічні особливості едафотопів урбанізованих територій»; «Трансформація чорноземів під впливом антропогенного фактора».

Сьогодні на кафедрі працюють кваліфіковані фахівці — доктор біологічних наук, професор Ф.П. Топольний, 4 доценти, кандидати наук О.В. Медведєва, В.О. Оришака, Т.О. Слободян, А.А. Ткач; три старших викладачі Ю.І. Кривошей, А.П. Мартиненко, В.Г. Мартиненко; викладачі К.Г. Коваленко і Л.В. Тищенко, асистенти Т.О. Матвієнко і В.П. Резніченко, а також завідувач лабораторій О.І. Хаджилій, старший лаборант Т.Є. Кирнасовська, навчальний майстер В.В. Кочубей і фахівець другої категорії О.Л. Ляшенко.

Викладачі кафедри опублікували 245 наукових праць, видали 8 навчальних посібників із грифом МОН України, мають 42 винаходи, взяли участь у 6-ти наукових виставках та 4-х всеукраїнських конкурсах наукових досягнень.

Випускники спеціальності працюють у Держуправлінні охорони навколишнього природного середовища, районних інспекціях з охорони природи, в системі державної екологічної інспекції

Лабораторні дослідження з хімії

Студенти-екологи на літній польовій практиці

Пізнання рідного світу

Колектив кафедри хімії та основ екології

Пізнання таємниць хімії

та інших галузях народного господарства.

Кафедра хімії та основ екології розпочала свою діяльність з 1961 р. як секція в час реорганізації вечірнього відділення. Тоді вона отримала назву «Загальна фізика та хімія». Першим її завідувачем була кандидат педагогічних наук, доцент Олена Фрідріхівна Мішина (1961-1978).

У 1962-1963 навчальному році секція розділяється на дві кафедри — загальної хімії та фізики. Під час роботи О.Ф. Мішиної над докторською дисертацією протягом п'яти років кафедру очолювала доцент Ірина Пилипівна Пономаренко. Після захисту докторської дисертації О.Ф. Мішина знову очолювала кафедру хімії (1984-1989). Сім років кафедрою завідував доктор хімічних наук, професор Зіновік Михайло Аркадійович, який нині завідувач кафедри екології та охорони навколишнього середовища.

Науково-дослідна робота кафедри зосереджена на темі: «Електрохімічна та електромеханічна обробка металів і сплавів». Робота постійно координується з Інститутом надтвердих матеріалів НАН України.

За останні 5 років силами викладачів кафедри опубліковано близько 90 друкованих робіт, отримано 18 патентів України. Загалом, за період існування кафедри видано близько 200 методичних розробок, з них — 6 посібників із грифом МОН.

Останнім часом кафедру хімії та основ екології очолювала кандидат хімічних наук, доцент І.П. Пономаренко. Сьогодні високий науково-методичний рівень навчальної роботи забезпечують к.х.н. Н.Ф. Вовченко, к.х.н., доц. Н.Т. Плотнікова, ст. викладач Н.Г. Возна, викладач Е.О. Гришина, асистент О.В. Зіновік, зав. лабораторій В.Г. Волошина, ст. лаборант Л.О. Шматько.

У березні 2009 року до кафедри екології та охорони навколишнього середовища приєднано кафедру хімії та основ екології.

КАФЕДРА НАРИСНОЇ ГЕОМЕТРІЇ І ГРАФІКИ

Кафедра нарисної геометрії і графіки як самостійна структура утворилася в 1963 році. Першим завідувачем кафедри був Валентин Федорович Чорний. Від часу створення на кафедрі працювало майже 70 викладачів.

З 1963 по 1971 роки підготовку фахівців здійснювали досвідчені спеціалісти високої кваліфікації: В.М. Казаков, М.Й. Прокопчук, Н.Т. Ткаченко, В.П. Коваль, В.О. Петров, М.П. Мамутенко, О.Б. Жуйван, М.В. Остапчук, Г.С. Єлістратов, І.І. Кальмуков, М.В. Мальцева.

Протягом тривалого часу (1971-1983) кафедру очолював Віктор Михайлович Казаков. Склад кафедри змінювався впродовж усього періоду її існування. У різні роки навчальний процес забезпечували П.В. Сисолін, Л.Д. Ігнатенко, С.І. Шмат, Л.І. Коптева, С.Ф. Цепа, О.Г. Гетьман, О.О. Резніченко, В.М. Шумейко, Н.І. Цепа, Н.Б. Калининчук.

З 1983 року кафедру очолює випускник КІСМу Олександр Степанович Магопець — кандидат технічних наук, доцент.

Нині на кафедрі працює 7 викладачів, серед них кандидати технічних наук, доценти Т.М. Ауліна, О.С. Магопець, С.А. Мартиненко, Д.Ю. Артеменко; ст. викладач М.В. Дранко, асистенти О.Г. Новиков і С.М. Лізунов.

Науково-дослідна робота кафедри нарисної геометрії і графіки базується на проблемах: «Удосконалення форм та методів навчання»; «Розробка нових конструкцій висвіаючих апаратів».

Колективом кафедри розроблено понад 50 методичних вказівок, видано три навчальних посібники.

Колектив кафедри першого вересня

Нарисна геометрія — професійна основа конструктора

КАФЕДРА ІНОЗЕМНИХ МОВ

Кафедра створена в 1960 році. Першим її завідувачем був Петро Матвійович Стрілець (1960-1982).

У різні часи кафедру очолювали енергійні ерудовані фахівці: Борис Якович Сліпак (1982-1983), Наталя Абрамівна Шушина (1983-1991), Юрій Антонович Гапон (1991-2002), Тетяна Аркадіївна Манько (2002-2003).

Тривалий час на кафедрі працювали доц. Б.Я. Сліпак, ст. викладачі Л.О. Пестунова, А.М. Оленіна, Г.С. Кравченко, викладач Н.В. Утенкова.

Нині кафедру очолює кандидат педагогічних наук, доцент Світлана Володимирівна Щербина. Навчально-виховний процес забезпечує висококваліфікований колектив викладачів. Серед них три кандидати наук, доценти М.М. Москаленко, І.Л. Шкот, А.В. Рацул, старші викладачі С.В. Манько, Т.А. Сотниченко, викладачі Т.О. Батіна, О.К. Бобришева, О.С. Висоцька, О.М. Гавриленко, І.О. Головка, В.О. Гребенюк, Н.В. Гречихіна, О.М. Івашура, Т.Г. Клименко, Л.В. Ковальчук, О.І. Ліннікова, В.В. Підоренко, В.М. Слатинський, В.А. Сухенко, Т.В. Тимошенко, Л.В. Філіппова, А.В. Сьомак, Г.В. Штомпель, М.Л. Яковлева, лаборант З.М. Бахмач, інженер О.С. Шелудяков.

Науково-педагогічна діяльність викладачів кафедри іноземних мов здійснюється за напрямками: професійна спрямованість навчання іноземним мовам; диференціація навчання; інформаційно-комунікаційні технології навчання; впровадження в навчальний процес новітніх технологій навчання.

Базовим підручником з англійської мови є навчальний посібник «Business English», створений викладачами кафедри Ю.А. Гапоном та Н.А. Шушиною у 1998 році.

Значно підвищити ефективність навчального процесу допомагає методичний пакет «Інтерактив», укладений О.М. Гавриленко, який містить комплекс вправ і дидактичних матеріалів, побудованих за технологіями: кооперативного навчання, колективно-групового навчання, ситуаційного моделювання. Викладачами кафедри видано більше 90 методичних вказівок та базовий підручник.

У 1999 році на кафедрі було відкрито лабораторію інтерактивних методів навчання, оснащену персональними комп'ютерами. Ефективна мультимедійна підтримка базового підручника забезпечується технічними засобами лабораторії.

Загальнонаукова робота кафедри окреслена темами: «Іноземні мови для професійних цілей», «Засоби активізації вивчення іноземних мов у технічному ВНЗ».

Рольова гра стимулює засвоєння матеріалу

Сучасні технічні засоби у вивченні іноземних мов

Засідання методичної ради кафедри

Науковий семінар

Майбутні фахівці

Стажування у Франції

Студенти з Клермон-Ферана (Франція) на Кіровоградщині

Навчальний відділ університету

Організаційно-методичний відділ

Практичні з біології веде старший викладач Ю.І. Кривошеї

За хвилину – практичне заняття з «Основ екології»

Лабораторне обладнання для юних дослідників

Факультет автоматики та енергетики

*Лариса Григорівна
ВІХРОВА*

Очолює факультет к.т.н., професор Лариса Григорівна Віхрова. Заступники декана: з навчальної роботи — к.т.н., доцент Р.П. Ткаченко, з виховної роботи — доцент І.В. Коновалов.

До складу факультету входить три кафедри.

Керівний склад факультету

КАФЕДРА АВТОМАТИЗАЦІЇ ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ

Історія кафедри розпочалася у 1969 році, коли при кафедрі загальної електротехніки було відкрито секцію «Автоматизації виробничих процесів», яку очолив кандидат технічних наук, доцент Григорій Романович Носов (тоді ректор Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування).

У 1972 році наказом Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти України була створена самостійна кафедра на чолі з к.т.н., доцентом Весніним Юрієм Григоровичем. До професорсько-викладацького складу входили доценти, кандидати технічних наук Г.Р. Носов, В.О. Кондратець, Л.І. Середа; старші викладачі В.Ф. Пащенко, В.Г. Дяченко, Б.Г. Журавленко; асистенти В.О. Поярков, М.В. Анісімов.

З початком підготовки для народного господарства фахівців з автоматизації сільськогосподарського виробництва у 1977 році кафедра автоматизації виробничих процесів, якою завідував к.т.н., доцент В.О. Кондратець (1976-1978), стає випускаючою. Ряди викладачів поповнюють кандидати технічних наук В.В. Сидоренко, Л.Г. Сакало, Б.І. Ващенко, П.І. Денисенко; викладач В.В. Буйнов; наукові співробітники Ю.М. Коровайченко та Г.М. Давидов, завідувач лабораторій С.С. Жосан, навчальні майстри.

Визначальним для розвитку кадрового та наукового потенціалу кафедри став період з 1979 по 1997 роки, коли її очолював академік Міжнародної інженерної академії, заслужений діяч науки і техніки України, д.т.н., професор Григорій Романович Носов — засновник вітчизняної наукової школи з автоматичного контролю технологічних процесів сільськогосподарського виробництва. Григорій Романович виконував величезний обсяг наукової та організаційної роботи і як науковий керівник проблемної науково-дослідної лабораторії з автоматизації технологічних процесів тваринництва, і як голова Координаційної ради Придніпровського наукового центру академії наук України по Кіровоградській області та голова Кіровоградського обласного відділення Інженерної академії України. Григорій Романович неодноразово обирався депутатом міськради та облради. Підготував 5 докторів та 27 кандидатів технічних наук. Саме в той час кафедрою було здійснено повний перехід на нові технічні засоби автоматизації — мікропроцесорні пристрої та контролери.

У зазначений період захистили дисертації на здобуття вченого ступеня кандидата технічних наук співробітники кафедри В.Ф. Пащенко, В.М. Каліч, І.М. Горьовий, Л.Г. Віхрова, О.Ф. Баранюк, Р.П. Ткаченко. Працюючи на кафедрі, захистив докторську дисертацію В.В. Сидоренко. Звання професора отримали доценти кафедри В.О. Кондратець і В.Ф. Пащенко.

Викладачі кафедри І.М. Горьовий, Л.І. Сакало та В.Я. Воробейчик зробили

значний внесок у розробку вітчизняних систем автоматики для мобільних сільськогосподарських машин.

З 1997 по 2003 роки кафедру очолював кандидат технічних наук, професор, відмінник освіти України В.Ф. Пащенко. У 1998 р. відкрито новий науковий напрямок — енергозбереження за рахунок використання відновлювальних джерел енергії.

Із 2003 року і по теперішній час кафедру очолює к.т.н., доцент, відмінник освіти України Сергій Іванович Осадчий. З того ж року розпочато дослідження у напрямку створення сучасних технологій проектування багатовимірних стохастичних систем стабілізації нестійких об'єктів та комплексних інтелектуальних систем вимірювання у динаміці.

Наукові дослідження проводяться силами професорсько-викладацького складу кафедри АВП, чисельністю 45 осіб, 10 аспірантами та здобувачами. Кафедра пишається своїми професорами Г.Р. Носовим, В.Ф. Пащенко, Л.Г. Віхровою, О.М. Ревою, В.О. Кондратцем, В.М. Калічем. Їхні розробки використовуються у проектно-конструкторській діяльності та навчальному процесі.

Показники плідної науково-дослідної роботи кафедри за час її існування — підготовка і захист близько 30 кандидатських дисертацій, видання 14 підручників, 6 монографій. Оpubліковано понад 700 статей, отримано близько 100 авторських свідоцтв та патентів.

КАФЕДРА ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ

Кафедра електротехнічних систем (перша назва — кафедра електропостачання промислових підприємств та сільського господарства) створена у 1973 році. Спочатку діяла на громадських засадах на факультеті сільськогосподарського машинобудування. У 1975 р. кафедра офіційно затверджена Міністерством вищої та середньої спеціальної освіти України.

Першим завідувачем кафедри був кандидат технічних наук, доцент Юрій Іванович Казанцев (1973-1982).

Пізніше (1982-1987) кафедрю очолював кандидат технічних наук, доцент Альберт Павлович Свіридов. У 1987 році кафедрю очолив випускник кафедри нашого університету, кандидат технічних наук, доцент Петро Григорович Плешков.

З 1975 по 2007 роки на кафедрі працювали кандидати технічних наук, доценти Ю.І. Казанцев, В.К. Воронін, Ю.О. Єрмолаєв, В.І. Віштібеєв, Т.І. Гуленко, М.Т. Смертін, С.М. Смірнова, Г.П. Лю, М.О. Ждановських, А.П. Свіридов, В.О. Чижиков, Н.М. Наумова, П.Г. Плешков, І.О. Переверзєв, Н.Ю. Гарасьова, Е.Е. Шульц, А.І. Котиш, С.В. Серебренніков, В.І. Кравченко; доктор технічних наук, професор М.І. Руденко; кандидат технічних наук, професор А.Ю. Орлович; доценти І.В. Коновалов, В.Ф. Мануйлов; старші викладачі С.П. Богатирьова, Ю.Г. Шаповалов; асистенти Л.М. Драгун, Б.Б. Гарасьов, В.І. Стукало, А.О. Прохоренко, О.А. Овчаренко, Т.В. Величко, І.В. Савеленко, О.І. Сіріков, О.А. Козловський, І.В. Флакей, М.В. Кубкін.

Нині на кафедрі працюють високоосвічені фахівці П.Г. Плешков, А.П. Свіридов, С.В. Серебренніков, І.О. Переверзєв, Ю.І. Казанцев, Н.Ю. Гарасьова, А.І. Котиш, В.І. Кравченко, А.Ю. Орлович, І.В. Коновалов, В.Ф. Мануйлов, Т.В. Величко, І.В. Савеленко, О.І. Сіріков, О.А. Козловський, І.В. Флакей, М.В. Кубкін, провідні спеціалісти С.В. Дубенко, О.В. Співак, А.А. Кухар, В.В. Зінзура, навчальний майстер А.Г. Белінський, зав. лабораторій В.П. Вовк.

Велика увага приділяється викладачами кафедри відповідності методичного забезпечення дисциплін напрямом підготовки 8.090603 «Електротехнічні системи електроспоживання», 7.000008 «Енергетичний менеджмент» необхідною навчально-методичною літературою: підручниками, навчальними посібниками, методичними розробками тощо.

Тривалі науково-практичні зв'язки кафедри з провідними підприємствами регіону — ВАТ «Кіровоградобленерго», ВАТ «Гідросила», ВАТ «Червона Зірка» (місто Кіровоград), НВО «Етал» (Олександрійський електромеханічний завод) обумовлюють спільну науково-дослідну роботу по ряду держбюджетних та госпрозрахункових тем.

Згідно з наказами Міністерства освіти і науки України № 377 від 24.09.1999 р.

*Лабораторні заняття кафедри автоматизації виробничих процесів
та кафедри електротехнічних систем*

та № 426 від 4.09.2000 р. на базі КНТУ створена спеціалізована група енергодосліджень та енергозбереження. Керівником спеціалізованої групи енергодосліджень та енергозбереження призначено завідувача кафедри к.т.н., доцента П.Г. Плешкова.

Викладачі кафедри електротехнічних систем беруть участь у розробці програм енергозбереження в Кіровоградській області, а також у виставках з енергозбереження.

За останні 5 років опубліковано 35 наукових статей, отримано 2 патенти.

Серед випускників кафедри – відомі у місті та області організатори виробництва, підприємці, державні службовці: В.О. Компанієць – голова Кіровоградської обласної державної адміністрації (2004); Є.Б. Осадчий – колишній заступником голови Кіровоградської обласної держадміністрації; М.П. Янішевський – технічний директор ВАТ «Кіровоградобленерго»; О.М. Стрюченко – фінансовий директор ВАТ «Одесаобленерго», В.В. Шерстюк – колишній начальником служби підстанцій ВАТ «Кіровоградобленерго», керівник філії кафедри ЕТС; А.П. Райкович – голова правління ВАТ «Ятрань» (м. Кіровоград); В.Й. Гурецький – директор ВАТ «Фабрика діаграмних паперів» (м. Олександрія); М.В. Волков – директор ДП КСУ-411 ЗАТ «Дніпроелектромонтаж».

У червні 2003 р. на базі кафедри електропостачання промислових підприємств та електротехніки й мікроелектротехніки була створена кафедра електротехнічних систем.

Кафедра електротехніки та мікроелектроніки – одна з найдавніших в університеті. Вона створена ще у 1964 р. як секція загальної електротехніки у складі кафедри загальнотехнічних дисциплін філії Харківського політехнічного інституту. Керівником секції був призначений В.І. Пономаренко. Викладачами в той час працювали В.Г. Дяченко, В.І. Журавленко, В.В. Мартинов. Першим лаборантом, а потім завідувачем лабораторії був О.Г. Лях, який разом із викладачами почав створювати лабораторну базу сучасної кафедри.

У липні 1967 р. була створена кафедра загальної електротехніки, яку в 1990 році було перейменовано у кафедру теоретичних основ електротехніки, в 1998 р. – електротехніки та мікроелектроніки. Крім того, на основі кафедри загальної електротехніки створюються дві випускаючі кафедри університету: автоматизації виробничих процесів (1972) та електропостачання промислових підприємств і сільського господарства (1973).

Завідувачами кафедри в різні роки були І.С. Булгаков (1967-1979), В.Т. Белов (1980-1989), В.І. Бондаренко (1990-1991), Б.Г. Смирнов (1991-2002), С.В. Лопатенко (2002-2003).

Нині у складі секції електротехніки працюють 6 викладачів – С.В. Лопатенко, С.М. Гайдюкова, С.П. Ласун, В.В. Мартинов, В.П. Солдатенко, М.І. Корзаватих; навчальний майстер В.В. Мухранський.

КАФЕДРА ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ І ПРИКЛАДНОЇ МАТЕМАТИКИ

Засідання кафедри

Пізнання інформаційних технологій

Лабораторне заняття

Кафедра створена у 1978 році. Першим її завідувачем був В.В. Сидоренко. У 1986 році естафету керівництва кафедрою перейняв В.О. Поярков, у 1989 році на посаду завідувача кафедри був обраний А.Д. Федунець.

Розвиток кафедри забезпечено зусиллями її професорсько-викладацького складу та допоміжного персоналу. А саме: д.т.н., професор В.І. Куля, кандидати наук, доценти І.С. Булгаков, С.Ф. Цєпа, Б.І. Ващенко, А.В. Тульєв, А.Г. Жуйкова, Н.Г. Нгуєн, Н.М. Наумова, І.М. Сторожєвський, Г.А. Кушнір, О.В. Оришака, О.А. Кислун, К.М. Марченко, В.В. Свяцький, старший викладач Л.В. Рибаківа, викладачі В.Е. Войтянов, М.Є. Єгоров, асистенти Н.Г. Пояркова, Л.І. Коптєва, В.М. Лисенко, Т.П. Берневек, Л.П. Свяцька, В.М. Шмельов, завідувачі лабораторій (першим завідувачем був В.І. Тарасов, потім — А.І. Лагута, сьогодні — О.О. Тиченко), лаборанти та техніки — А.Ф. Крижанівська, Ф.С. Хісамутдінов, І.О. Тиченко, тепер — навчальний майстер С.С. Іванов.

До бібліотечного фонду передано десятки опублікованих викладачами навчально-методичних видань, список наукових досягнень зафіксовано сотнями назв наукових статей, десятками назв патентів. Уже сьогодні своїми науково-методичними уподобаннями працівники кафедри торують дорогу в майбутнє — нове для людства інформаційне суспільство, суспільство, орієнтоване на знання новітніх інформаційних технологій та мультимедійних комунікацій.

Колектив співробітників бухгалтерії

Відділ кадрів

Відділ маркетингу та соціологічних досліджень

Колектив співробітників бібліотеки університету

Механіко-технологічний факультет

*Борис Євдокимович
НАДВОРНИЙ*

Очолує факультет к.т.н., доцент Борис Євдокимович Надворний. Заступники декана: з навчальної роботи — к.т.н., доцент Олександр Володимирович Лисенко, з виховної роботи — ст. викладач Микола Васильович Ткаченко, диспетчер — Валентина Володимирівна Склянiчєнко.

До складу факультету входить шість кафедр.

КАФЕДРА ТЕХНОЛОГІЇ МАШИНОБУДУВАННЯ

Кафедра заснована у 1962 році одночасно зі створенням Кіровоградського філіалу Харківського політехнічного інституту (ХПІ).

Протягом двох років (1962-1964) кафедрі технології машинобудування, металорізальних верстатів та інструментів очолював старший викладач Юрій Тимофійович Щекотіхін.

З 1964 по 1966 рр. кафедрою завідував кандидат технічних наук, доцент Олександр Іванович Саварець. У той час на кафедрі працювали доценти В.М. Пестунов, М.М. Ващук, В.Л. Рясков і В.В. Матвєєв. Їхні наукові роботи були пов'язані з розробкою приводів металорізальних верстатів, засобів автоматизації виробництва та пристроїв для контролю якості оброблюваних поверхонь.

У 1967 р. на базі кафедри технології машинобудування, металорізальних верстатів та інструментів створено дві, в тому числі кафедра технології машинобудування, яку очолив доцент Семен Іванович Юшков.

З 1975 по 1978 роки кафедрою завідував кандидат технічних наук, доцент Віктор Васильович Гостєв. У 1978 р. кафедрі очолював к.т.н., доцент Віктор Федорович Начвай. Напрямок його наукової діяльності — дослідження теорії

«Роботи — це складно і цікаво» — стверджує професор І.І. Павленко

моциклічної обробки зварних з'єднань.

З 1979 по 1992 роки та з 1996 року і дотепер кафедрою завідує д.т.н., професор Іван Іванович Павленко, автор більше 200 наукових та методичних праць, серед яких монографії, 6 навчальних посібників. І.І. Павленко нагороджений відзнаками «Винахідник СРСР», «Відмінник освіти України». В дослідженнях за даним напрямком беруть участь к.т.н., ст. викладач В.А. Мажара, викладач М.О. Охремчук, аспірант Годунко М.О., асистент В.П. Короп.

Важливий внесок у розвиток наукових досліджень кафедри, розробку методичних рекомендацій зробили доктори технічних наук, професори Ю.К. Новосьолов і О.Д. Криськов, кандидати технічних наук, доценти Л.І. Безуглий, М.М. Підгаєцький, А.О. Гулін, Л.О. Слюсенко, О.І. Скібінський, к.т.н., старший викладач А.М. Артюхов, асистент І.І. Распряхін, зав. лабораторій С.І. Шматко.

Кафедра здійснює підготовку фахівців за напрямом «Технологія машинобудування», а також спільно з кафедрою автоматизації виробничих процесів готує фахівців із гнучких комп'ютеризованих систем та робототехніки.

Наукова робота кафедри спрямована на розробку прогресивних технологій, систем автоматизованого проектування технологічних процесів, промислових робіт та елементів гнучкого автоматизованого виробництва, методів безвідходної обробки деталей, роторної обробки тощо.

За час свого існування кафедра підготувала більше чотирьох тисяч інженерів, які працюють на заводах, у проектних організаціях, вищих навчальних закладах, керівних структурах Кіровограда та області, а також в інших містах країни. Багато випускників кафедри стали керівниками та провідними спеціалістами відомих підприємств, фірм і організацій, а частина випускників захистила докторські та кандидатські дисертації.

базування деталей. Він сприяв упровадженню в навчальний процес кафедри теорії розмірного аналізу технологічних процесів. У 1979 році кафедрю очолював к.т.н., доцент Анатолій Іванович Валявський, який проводив наукові дослідження в області хвильових зубчастих передач та верстатів з паралельною кінематикою.

З 1992 по 1996 роки кафедрю очолював к.т.н., доцент Юрій Миколайович Коровайченко. Напрямок його наукових досліджень — вдосконалення тер-

КАФЕДРА МАТЕРІАЛОЗНАВСТВА ТА ЛИВАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Кафедра створена (червень, 2003) на базі двох найстаріших кафедр в університеті: машин та технології ливарного виробництва і технології конструкційних матеріалів та матеріалознавства. Завідувачем кафедри у 2003 році призначено доктора технічних наук, професора Тагіра Галійовича Сабірзянова, автора понад 180 робіт.

У КНТУ підготовка спеціалістів-ливарників почалася у 1956 році, а вже у 1962-1963 навчальному році (в Кіровоградському філіалі) створена кафедра гарячої обробки металів, яку очолював старший викладач О.Б. Єгурнов, а потім (1963-1965) кандидат технічних наук, доцент Микола Пантелеймонович Ніколайчик. Значну роль у розвитку кафедри гарячої обробки металів відіграв завідувач кафедри (1966-1970), кандидат технічних наук, доцент Яків Борисович Гафт. У 1970 р. кафедра гарячої обробки металів реорганізується у дві самостійні: машин та обробки металів тиском, завідувачем якої призначається Я.Б.Гафт, і машин та технології ливарного виробництва, яку очолив професор Леонід Павлович Владіміров. У 1982-1988 і 1994-1997 роках кафедру очолював доцент Іван Никонович Москальов, а із серпня 1988 по серпень 1994-го – доктор технічних наук, професор Василь Пилипович Сумцов. У складі кафедри працювали к.т.н., доценти В.С. Миرون, І. Покивайлов, В.М. Телін та старший викладач В.І. Кудя.

Зараз підготовку спеціалістів-ливарників забезпечують 5 викладачів. Серед

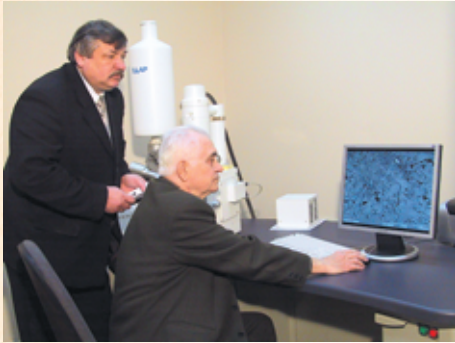
Автори корисної моделі «Бетон» проф. Т.Г. Сабірзянов, доц. В.В. Мошнягул, доц. Б.Є. Надворний – переможці Всеукраїнського конкурсу «Винахід-2008» у номінації «Кращий винахід в регіоні»

«Без діаграми «Залізо-вуглець» немає ливарника» – вважає викладач Г.М. Засінець

«Термодинаміка – королева наук» – вважає асистент С.В. Конончук

*Електронна мікроскопія — майбутнє
металографії*

них д.т.н., професор Т.Г. Сабірзянов, к.т.н., доцент, В.М. Ломакін, викладачі Г.М. Засінець і О.В. Скрипник, а також асистент С.В. Конончук; по загальнотехнічних дисциплінах для всіх факультетів підготовку забезпечують к.т.н., професор В.М. Кропівний, к.т.н., доценти А.В. Галико, В.В. Мошнягул, Б.Є. Надворний, О.С. Висоцький, А.В. Кропівна, асистент Л.А. Молокост.

Наукова робота всіх викладачів спрямована на удосконалення ливарного виробництва, розробку і дослідження

нових процесів лиття, обладнання та оснащення ливарних цехів.

Кафедра технології конструкційних матеріалів та матеріалознавства, що увійшла до складу кафедри матеріалознавства та ливарного виробництва, створена в 1967 році. Раніше вона перебувала у складі кафедри загальнотехнічних дисциплін. До неї входили також секції нарисної геометрії та графіки, опору матеріалів, електротехніки, деталей машин, гідравліки та теплотехніки. Згодом ці секції відокремились і стали основою самостійних кафедр.

Першим завідувачем кафедри (1963-1974) був кандидат технічних наук, доцент Анатолій Гордійович Вінницький. Понад 20 років (1974-1996) кафедру очолював кандидат технічних наук, доцент Анатолій Васильович Галико. Пізніше (1996-1998) завідувачем кафедри був доктор технічних наук, професор Олександр Григорович Терхунов.

З 1999 по 2003 роки дану посаду обіймав кандидат технічних наук, доцент Володимир Миколайович Кропівний, нині проректор з наукової роботи університету. У 2003 році В.М. Кропівний виконував обов'язки ректора КНТУ. У 2005 році Володимир Миколайовичу присвоєно звання професора.

Із самого початку свого існування кафедра технології конструкційних матеріалів та матеріалознавства стала центром навчально-методичної та науково-дослідної роботи інституту. В 1964 році, уперше в інституті, при кафедрі була створена науково-дослідницька лабораторія довговічності (НДЛД), в якій проводилися дослідження з проблем підвищення довговічності та строку служби деталей машин і обладнання. Були налагоджені творчі наукові зв'язки з підприємствами та установами України, Росії, Білорусі, Латвії. За рахунок коштів госпдогвірної тематики НДЛД були обладнані сучасною науково-дослідною технікою лабораторії не тільки кафедри матеріалознавства і ТКМ, а й інших кафедр.

Кафедра проводить плідну роботу з підготовки науково-педагогічних кадрів. З числа співробітників кафедри підготовлено трьох докторів технічних

Творчий колектив кафедри матеріалознавства та ливарного виробництва

наук (О.Г. Терхунов, П.І. Мельник, Т.Г. Сабірзянов) та 17 кандидатів технічних наук (І.Н. Москальов, В.С. Миронов, А.В. Галико, В.В. Мошнягул, В.М. Кропівний, Л.О. Слюсенко, М.Є. Яненський, Б.Є. Надворний, О.С. Стеценко, О.К. Караулов, В.К. Юлюгін, В.І. Ковтун, О.С. Висоцький, В.М. Яненський, С.К. Романчук, В.М. Ломакін, А.В. Кропівна).

Нині кафедра готує бакалаврів, спеціалістів і магістрів зі спеціальності «Обладнання ливарного виробництва», а також бере участь у підготовці фахівців інших спеціальностей.

Спеціальність «Ливарна справа» була однією з перших чотирьох спеціальностей, за якою розпочалася підготовка інженерів-механіків (1929) у нашому навчальному закладі.

Матеріально-технічну базу кафедри обслуговують зав. лабораторій О.Ф. Куренков і лаборанти Т.М. Недельська та О.А. Боса. Значний внесок у розвиток матеріально-технічної бази зробили завідувач лабораторій В.Г. Бойко, провідний фахівець кафедри М.В. Босий, навчальний майстер В.Ф. Лозовський.

Напрямки наукових досліджень кафедри: термодинаміка металургійних розплавів, удосконалення технології виробництва литих матеріалів та новітні матеріали і ресурсозберігаючі технології у промисловості та агропромисловому комплексі.

КАФЕДРА МЕТАЛОРИЗАЛЬНИХ ВЕРСТАТІВ ТА СИСТЕМ

Проводить підготовку бакалаврів, спеціалістів та магістрів за спеціальністю «Металорізальні верстати та системи». Історія науково-практичної діяльності кафедри металорізальних верстатів та систем розпочалася з 1964 року.

Того ж року кафедру металорізальних верстатів та інструментів очолив к.т.н., доцент Володимир Михайлович Пестунов. У складі кафедри працювали доцент В.Б. Лившиць, старші викладачі В.В. Гостев, Ю.Т. Щекотихін, Л.Г. Кривоніщенко, асистенти А.Д. Гліжинський, І.І. Павленко, А.І. Валявський, Г.Ф. Алейніченко, А.В. Самойленко, В.П. Короп, І.В. Ульяновцев. На кафедрі також працювали завідувач лабораторій А.Е. Залкінд, інженер В.Ф. Петров, навчальні майстри Я.П. Тадеуш та Н.П. Рева, лаборант В.В. Буйнов та старший лаборант А.С. Сліпченко. У 1969 році на кафедрі були створені принципово нові механізми приводу для дискретної та вібраційної обробки кінцевим інструментом, які складають вагомий потенціал інтелектуальної власності кафедри. У цей час розроблено системи адаптивного управління приводом та напрямними верстатами. Ці системи, на відміну від традиційних, дозволяють шляхом управління навантаженням приводу знизити його до оптимального рівня по точності, і на цьому рівні стабілізувати незалежно від технологічного навантаження. Одночасно колективом кафедри були розроблені концептуально нові конструкції різальних інструментів, які захищені 15 авторськими свідоцтвами.

У 1986 р. кафедру очолив к.т.н., доцент Володимир Андрійович Крижанівський («Заслужений винахідник України», 2003 р.). Під його керівництвом для виконання науково-дослідницьких та проектно-конструкторських робіт створюється кафедральне конструкторське бюро, до складу якого входять головний конструктор Ю.Я. Авруцький, провідний конструктор В.П. Білоусов, конструктори С.О. Довжук та М.К. Коваленко, завідувач лабораторій П.Ф. Євтушенко. Метою конструкторського бюро стала практично-виробнича реалізація наукових розробок кафедри, пов'язаних з напрямком підвищення ефективності металорізального спеціального та спеціалізованого обладнання з ЧПК. Під час функціонування конструкторського бюро було реалізовано понад 20 проектів, спрямованих на вирішення завдань, поставлених науково-технічними, проектно-конструкторськими та науково-дослідницькими колективами: «ЭНИМС» (м. Москва), ХЗАС (м. Харків), ГЗАУ (м. Глухів), РПЗ (м. Сміла), КМЗ (м. Кам'янка, Черкаської обл.), завод «Пуансон» (м. Знам'янка Кіровоградської обл.) та ін. Загальний об'єм госпдоговірної тематики, який виконувала кафедра у цей період, складав понад 100-120 тис. радянських карбованців на рік. В основу конструкторських розробок були покладені принципово нові рішення, захищені авторськими свідоцтвами на винаходи, розроблені на кафедрі під керівництвом доцентів В.М. Пестунова, В.А. Крижанівського, ст. викл. Ю.В. Лебедева.

З 1987 по 1999 роки кафедра під керівництвом доц. В.А. Крижанівського проводить науково-дослідницькі та проектно-конструкторські розробки за спеціальними завданнями Міністерства загального машинобудування, Міністерства оборонної промисловості СРСР, Міністерства верстатобудування СРСР, Міністерства легкої та харчової промисловості СРСР, Міністерства електронної промисловості СРСР. Потужна наукова робота здійснюється за участю проф. В.М. Пестунова та творчих колективів, які очолюють провідні спеціалісти доценти С.Ф. Цепа, Л.Г. Віхрова, ст. викл. Ю.В. Лебедев, начальник СКБ С.О. Довжук, с.н.с. С.В. Цишевський, с.н.с. А.Г. Красовська. Загальний об'єм виконуваних робіт за цей період щорічно складав від одного до півтора мільйонів радянських рублів. У цей час конструкторське бюро налічувало до сорока спеціалістів, які усі були випускниками кафедри металорізальних верстатів та систем. Загальна кількість штатних співробітників, які виконували завдання по науково-дослідницьких та проектно-конструкторських роботах, досягала майже шістдесяті осіб.

Під час навчання к.т.н., доц. В.А. Крижанівського в докторантурі при НТУУ КПІ (м. Київ) з 1996 по 1999 роки кафедру очолював к.т.н., доц. Олександр Васильович Чернявський.

Період з 1998 по 2004 роки став для кафедри найпотужнішим у науковій діяльності. Протягом цього періоду за спеціальністю «Процеси

Викладачі кафедри металорізальних верстатів та систем

Лабораторія різання та різального інструменту – «другий дім» доцента О.В. Чернявського

Доцент О.С. Стеценко проводить заняття у лабораторії верстатів із ЧПУ та верстатних систем

механічної обробки, металорізальні верстати та інструменти» було успішно захищено дві докторські дисертації В.А. Петренком (1999), В.А. Крижанівським (2001) та дев'ять кандидатських дисертацій.

Згодом (2005-2008) кафедрі очолював к.т.н., доц. Андрій Миколайович Кириченко, на сьогодні – докторант НТУУ «КПІ».

З вересня 2008 року посаду завідувача кафедри обіймає к.т.н., доц. Микола Олександрович Ковришкін.

На цей час успішно продовжується міжнародне науково-технічне співробітництво кафедри з Університетом Агостиньо Нето (м. Луанда, Республіки Ангола). Завершено роботи за темою «Аналіз та проектування спеціальних ріжучих інструментів для нарізування складних зубчастих передач» виконавець від КНТУ – к.т.н., доц. М.О. Ковришкін, а від Університету Агостиньо Нето – к.т.н., професор, завідувач кафедри «Механіка» Жоакім Аугушту Гера Хамуйєла. Розпочаті дослідження за новою темою: «Обладнання для людей з особливими потребами».

Нині на кафедрі металорізальних верстатів та систем підготовку фахівців нового покоління проводять к.т.н., проф. В.М. Пестунов, к.т.н., доценти М.О. Ковришкін, О.В. Чернявський, В.С. Надєїн, О.С. Стеценко, О.В. Лисенко, в.о. доцента В.М. Бабич, ст. викл. М.В. Ткаченко, асистенти: І.А. Валявський, А.І. Гречка, О.І. Садченко, зав. лаб. П.М. Єрьомін, навчальний майстер В.В. Дорошук.

На кафедрі діє заснована д.т.н., професором В.А. Крижанівським наукова школа: «Підвищення ефективності металорізальних верстатів та систем», яка успішно розвивається у напрямку дослідження верстатного обладнання на основі механізмів з паралельною кінематикою.

Ще одна наукова школа, створена відмінником освіти України, к.т.н., доцентом В.С. Надєїним, працює над удосконаленням високоефективних черв'ячних передач з угнутим профілем витка черв'яка, дослідженням нових способів шевінгування, нових схем формоутворення внутрішньої різьби, нових конструкцій інструментів.

Відбувається формування нової наукової школи, яка займається дослідженнями верстатного обладнання з паралельною кінематикою.

В Інституті надтвердих матеріалів НАН України працює ціла група випускників кафедри, серед яких д.т.н. В.І. Лавриненко, докторант, к.т.н., с.т.с. В.В. Возний.

КАФЕДРА ОБРОБКИ МЕТАЛІВ ТИСКОМ

Кафедра започаткована у час відкриття Кіровоградського вечірнього відділення ХПІ (13 червня 1956 р.). У 1962 році за наказом Міністра освіти України створюється кафедра загальнотехнічних дисциплін, до складу якої входять викладачі спеціальностей «Машини і технологія обробки металів тиском» та «Машини і технологія ливарного виробництва». Через два роки ці дві спеціальності відокремилися від кафедри загальнотехнічних дисциплін і, як вище згадувалося, на їхній базі була створена кафедра гарячої обробки металів, яка у 1970 р. поділяється на дві кафедри: машин та технології обробки металів тиском та машин і технології ливарного виробництва.

У 2002 році кафедра була реорганізована. До кафедри обробки металів тиском додалася спеціальність «Ливарне виробництво», у зв'язку з чим кафедра отримала назву обробки металів тиском та ливарного виробництва. Протягом трьох років кафедра здійснювала підготовку спеціалістів за двома спеціальностями: «Обладнання для обробки металів тиском» та «Обладнання ливарного виробництва».

З 2005 року кафедра стає окремою структурою з назвою «Обробка металів тиском» і веде підготовку бакалаврів, спеціалістів та магістрів за спеціальністю «Обладнання для обробки металів тиском».

У різні часи кафедрою завідували кандидат технічних наук, доцент Анатолій Олександрович Гулін (1978-1983); колишній ректор інституту, кандидат технічних наук, доцент Валерій Романович Кучеренко (1983-1987); доктор технічних наук, професор Микола Васильович Шепельський (1987-1993). З 1993 року і дотепер — заслужений винахідник України, доктор технічних наук, про-

Доцент Б.Б. Кришкін керує науковою роботою магістранта

фесор Віктор Іванович Носуленко.

Одним із напрямків роботи кафедри є розробка та впровадження у виробництво нового високопродуктивного електрофізичного способу обробки металів, що отримав назву розмірної обробки металів електричною дугою, автор якого завідувач кафедри професор В.І. Носуленко. Цей винахід запатентовано в ряді зарубіжних країн. Верстати, що його реалізують, відзначені 9 медалями

ВДНГ. За даним науковим напрямком підготовлено 4 кандидати наук, загалом опубліковано більше 300 наукових праць, отримано понад 60 авторських свідоцтв і патентів. З 1987 р. кафедра підтримує наукові зв'язки з фірмою AGIE (м. Локарно, Швейцарія).

Наукові дослідження кафедри проводяться за такими напрямками: розробка і дослідження технологічних способів і пристроїв підвищення точності і якості штампованих виробів, РОД штампів; дослідження процесу, розробки технології та оснащення для зміцнення робочих деталей штампів холодної об'ємної штамповки методом РОД; теоретичне та експериментальне визначення форми і розмірів вихідної заготовки при деформації високих штаб. Результати досліджень успішно впроваджуються у виробництво.

У складі кафедри багато спеціалістів, що пройшли в нашому інституті шлях від студента до викладача, стали кваліфікованими педагогами, вченими. Професор В.М. Боков, який опублікував більше 180 наукових праць, доценти В.Н. Возний, Б.Б. Кришкін, В.А. Качанов, В.П. Пукалов, В.О. Святський, В.В. Пукалов, О.С. Чумаченко, М.І. Попова, В.В. Коваленко, В.С. Запорожченко, старші викладачі В.Я. Мірзак, Л.А. Шульга, викладач О.Ф. Сіса, провідні спеціалісти П.М. Великий, Т.К. Чернецька та завідувач лабораторій Ю.П. Старостін.

За 46 років кафедра підготувала 1820 спеціалістів. Її випускники обіймають керівні посади на підприємствах міста та області. Серед них М.О. Беляєв — технічний директор Кіровоградського ВАТ «Червона зірка»; К.М. Бобришев — заступник начальника технічного управління ВАТ «Червона зірка»; В.Ф. Кривошея — заступник комерційного директора ВАТ «Гідросила», І.А. Гербіченко — голова Державної податкової адміністрації в Кіровоградській області, Ю.Л. Мармер — головний редактор газети «Україна-Центр». Деякі випускники кафедри працюють у країнах близького та дальнього зарубіжжя (Т.К. Рувінська — завідувач лабораторії точного вимірювання, Ізраїль; Ісса Кедіб — начальник департаменту металообробки, Йорданія). Серед вихованців кафедри — доктори та кандидати технічних наук С.М. Агеев, С.С. Алексеев.

КАФЕДРА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Кафедра створена у 1993 році для підготовки фахівців за спеціальністю «Програмне забезпечення обчислювальної техніки та автоматизованих систем».

Кафедру очолює доктор технічних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України Володимир Володимирович Сидоренко.

Наукові напрямки досліджень кафедри — нові комп'ютерні програмні засоби та технології інформатизації суспільства; розробка системного програмного забезпечення по організації введення/виведення інформації в реальному і захищеному режимах ПЕОМ; керування пам'яттю і робота з файлами; розробка програмного забезпечення з опрацювання аналогової і цифрової інформації для систем автоматизованого керування технологічними процесами; спряження вимірювальних перетворювачів і тензоінтерфейсів із системами керування на базі ЕОМ і мікропроцесорної техніки; оптимізація параметрів первинних тензоперетворювачів і тензоінтерфейсів за допомогою програмних засобів; розробка сучасного програмного забезпечення для автоматизованих систем керування технологічними і виробничими процесами промислових підприємств на основі кластерних технологій; розробка комп'ютерних систем керування і протоколів обміну інформацією за допомогою електромережі 220V.

На кафедрі здійснюється підготовка фахівців за напрямом «Комп'ютерна інженерія».

У різні часи на кафедрі працювали: кандидат технічних наук Д.В. Калашник, кандидати фізико-математичних наук П.М. Денисенко, О.П. Бондар, Т.Л. Пашкова. Сьогодні на кафедрі працює 29 осіб. Серед них доктор фізико-математичних наук, професор Ю.І. Волков, доктор фізико-математичних наук,

Вечір на факультеті до Дня захисника Вітчизни

професор О.В. Авраменко, кандидати технічних та фізико-математичних наук, доценти В.В. Смірнов, О.А. Смірнов, В.І. Петренюк, Н.М. Якименко, Л.В. Помазан, В.О. Поярков, старші викладачі О.Л. Левощко, Л.І. Поліщук, А.І. Приходькіна, В.В. Сидоренко, викладачі Р.М. Минайленко та Г.П. Горбачова, асистенти А.В. Бісюк, В.С. Гермак, О.М. Дреєв, Г.М. Дреєва, Л.В. Константинова, О.Г. Собінов, В.А. Резніченко, М.В. Якорєва, Н.В. Смірнова, О.К. Коноплицька, О.К. Савеленко, О.П. Доренський, зав. лабораторій В.М. Кравченко, ст. лаборант Л.П. Прибилова, провідний спеціаліст О.В. Тарасов, спеціалісти I-ої категорії Т.С. Савенкова, С.В. Михайлов, С.В. Ступнікова.

З моменту першого випуску (1999) на кафедрі програмного забезпечення підготовлено 58 інженерів-спеціалістів для 51 країни Європи, Азії, Африки та Латинської Америки. Сьогодні у нас навчаються студенти не лише з України, але й Іраку, Йорданії, Палестини, Камеруну, Судану, Тунісу, Сирії, Росії, Литви, Казахстану, Придністровської Молдавської республіки.

У 2008-2009 н.р. в КНТУ розпочала роботу створена на базі кафедри перша в центральному регіоні України локальна Мережна Академія CISCO.

КАФЕДРА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Кафедра розпочала свою роботу в 1962 році як секція фізичного виховання Кіровоградського філіалу ХПІ, а з 1966-го кафедра фізвиховання та спорту стала самостійною структурою. Першим викладачем і завідувачем був Федір Панасович Малюк (1966-1978).

У 60-70-х роках на кафедрі працювало 14 викладачів. Службові обов'язки між ними розподілялися залежно від спеціалізації: С.І. Ілючик вів секцію баскетболу, Г.В. Рибінцев — волейболу, В.В. Оліфер та В. В. Геращенко-Захарова — легкої атлетики, О.І. Новиков — футболу, В.В. Семеренко — ручного м'яча, В.М. Кашкурцев — тенісу, Г.І. Сокурєнко — гімнастики, В.В. Покришкін — боротьби самбо, О.В. Герушта — класичної боротьби, Ф.П. Малюк — спортивного орієнтування на місцевості.

Протягом 10 років (1978-1987) кафедру очолював старший викладач Олексій Васильович Герушта. У ці роки тисячі студентів нашого навчального закладу брали активну участь у спортивно-масовій роботі. Була підготовлена ціла плеяда майстрів, кандидатів у майстри спорту та першорозрядників.

Непереможна університетська команда з бейсболу – тринадцятиразовий чемпіон та дванадцятикратний володар Кубка України

Тренування футбольної команди

Учасники дружньої матчевої зустрічі з міні-футболу: студенти КНТУ та міста Клермон-Ферану (Франція)

Згодом кафедру очолювали: заслужений тренер України з класичної боротьби Микола Іванович Романенко (1987-2004); заслужений юрист України, майстер спорту СРСР з боротьби дзюдо і самбо Володимир Григорович Гриценко (2004-2006).

З 2006 року й донині кафедрою керує Володимир Олексійович Ковальов – заслужений працівник фізичної культури і спорту України, член Національного олімпійського комітету України, віце-президент Всеукраїнської федерації бейсболу і софтболу.

В університеті є великий ігровий спортивний зал, зали для боротьби та настільного тенісу, два тренажерних зали, універсальний спортивний майданчик зі штучним покриттям, що дає змогу забезпечувати рухову активність студентів та роботу 14 спортивних секцій.

Високих успіхів досягли спортсмени університету з греко-римської боротьби, велосипедного спорту, стендової стрільби, баскетболу, бейсболу, софтболу, футболу, волейболу. Команди з цих видів спорту неодноразово виборювали перші та призові місця на міських змаганнях, у чемпіонатах та першостях України, Європи.

Найбільшого успіху досягли: майстер спорту міжнародного класу з греко-римської боротьби Віктор Савчук, який був чемпіоном України, срібним призером чемпіонату СРСР та Європи, членом збірної команди СРСР; абсолютна чемпіонка Європи, чемпіонка в тязі та бронзова призерка чемпіонату світу з пауерліфтингу Тетяна Варламова; срібна призерка чемпіонату світу (2006) та

бронзова призерка чемпіонату Європи з таеквандо Тетяна Тетерев'ятнікова; чемпіони і призери Європи з традиційного карате в різних видах програми Сергій Горобець та Ігор Радковський.

Високих результатів досягли майстри спорту: зі стендової стрільби К. Мандрик, здобувши срібну медаль на чемпіонаті Європи; Г. Зборчий – фехтування, О. Климовська з кульової стрільби, Марія Іванова – легка атлетика (біг на 400 м. з бар'єрами) – срібна призерка чемпіонату України (2006), переможниця Кубку та універсиади України і учасниця Кубка Європи (2007). Команда з софтболу, починаючи з 2000 р. традиційно виборює друге місце у чемпіонаті України. Майстри велосипедного спорту: О. Лесник – багаторазова чемпіонка України у груповій гонці на велотреку та маунтенбайку і володарка Кубку України на шосе, А. Канюк – срібний призер чемпіонату України 2006 і 2007 років у гонці на шосе і з маунтенбайку, С. Товстоган – чемпіонка України у гонці на шосе і з маунтенбайку, А. Кремень – срібний призер чемпіонату України (2008) в естафетній гонці.

Гордість КНТУ – бейсбольна команда, яка була створена в 1989 р. Тоді у складі бейсбольної команди грали майстри спорту С. Бірюков, Д. Неліпа, В. Майстренко, П. Сідун, О. Романенко, О. Ященко, В. Бабалич, Р. Дейкун, Ю. Гордєєв. За період свого існування команда тринадцять разів виборювала звання Чемпіона України та дванадцять разів – володаря Кубка України. Тричі (2000-2002) ставала призером престижного турніру – Кубка Європейської Конфедерації бейсболу та виборювала Кваліфікаційний Кубок Європейської конфедерації у 2007 і 2008 роках. За цей час більше 30 студентів та співробітників університету стали майстрами спорту України з бейсболу. Серед них – Р. Дейкун, В. Антошко, А. Семенов, С. Головка, І. Черномаз, Ю. Швець, А. Кубальський, Є. Близнюк, О. Мамонтов, О. Тигляй, С. Бондар, С. Тихонець та багато інших гравців і зараз є членами національної та молодіжної збірних країни.

На кафедрі працюють 15 викладачів. У тому числі: заслужений працівник фізичної культури і спорту В.О.Ковальов, заслужений тренер України Ю.Ж. Бойко, шість майстрів спорту – Л.М. Липчанська з велоспорту, В.Ф. Зубенко – з греко-римської боротьби, В.В. Антошко, Г.Ю. Махно, Р.Л. Дейкун – з бейсболу, два кандидати в майстри спорту – Т.Є. Мотузенко і В.В. Махно – з хокею на траві, чотири першорозрядники: Є.І. Теленков, М.І. Шевченко – з волейболу, В.В. Савченко – з легкої атлетики, В. Остроухов – з баскетболу.

Успішний навчальний процес забезпечують лаборанти кафедри – О.О. Кузнецова та А.Ф. Шестопап.

Збірна команда університету з футболу — чемпіон м. Кіровограда та Обласної універсиади 2008 року

Учасники ІІ спартакіади України серед викладачів та співробітників вищих навчальних закладів ІІІ і ІV рівня акредитації, м. Біла Церква

Президент НОК України Сергій Бубка в КНТУ

Збірна КНТУ з легкої атлетики

◀ Срібна призерка з легкої атлетики VI універсиади серед вищих навчальних закладів Марія Іванова

Факультет проектування та експлуатації машин

*Володимир Васильович
ЯЦУН*

Очолює факультет к.т.н., доцент Володимир Васильович Яцун. Заступники декана: з навчальної роботи — доцент Георгій Анатолійович Попов, з виховної роботи — к.т.н., доцент Сергій Олександрович Карпушин.

До складу факультету входить чотири кафедри.

КАФЕДРА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТА РЕМОНТУ МАШИН

Кафедра експлуатації та ремонту машин (тоді ще — ремонту машин) була заснована у 1968 році.

Сьогодні на її базі створена і функціонує одна з найсильніших в Україні наукових шкіл в області технологій відтворення деталей машин, збільшення їх надійності. Великий досвід наукової та методичної роботи викладачів дозволяє здійснювати підготовку бакалаврів, спеціалістів і магістрів з напрямів: «Автомобільний транспорт», «Зварювання» (спеціалізація «Технологія та устаткування, відновлення та підвищення зносостійкості машин та конструкцій») та «Механізація сільського господарства» (спеціалізація «Технічний сервіс»).

Професорсько-викладацький склад кафедри вражає кількістю науковців — понад 30 штатних працівників, серед яких 6 докторів наук, професорів, 18 кандидатів технічних наук, доцентів. Свідчення потужної наукової школи кафедри — щорічні захисти аспірантів.

Навчально-лабораторна база кафедри включає кілька навчальних корпусів та оснащена сучасним навчальним та лабораторним обладнанням.

За весь період діяльності кафедру очолювали 5 видатних науковців, які зробили вагомий внесок у розбудову як матеріальної, так і наукової бази кафедри, становлення та визнання наукової школи не тільки серед фахівців нашої країни, але й далеко за її межами: кандидат технічних наук, доцент Борис Якович Логунов; доцент, а згодом професор, Олександр Григорович Терхунов (1968-

Завідувач кафедри, ректор КНТУ, професор М.І. Черновол та координатор проекту «TEMPUS» Катрін Констант (Франція)

Доцент С.О. Магопець проводить заняття в лабораторії «Зварювання»

Студенти під керівництвом асистента О.О. Матвієнка вивчають будову автомобільного двигуна

1974) та (1976-1982); кандидат технічних наук, доцент Віктор Григорович Дяченко (1974-1976).

П'ять років (1982-1987) посаду завідувача кафедри обіймав тоді ще доцент Михайло Іванович Черновол. Сім років (1987-1993) кафедру очолював к.т.н., доцент Віталій Семенович Саловський.

Нині, починаючи з 1993 р., кафедру очолює доктор технічних наук, професор, член-кореспондент Української академії аграрних наук, заслужений діяч науки і техніки України Михайло Іванович Черновол.

Протягом тривалого часу (починаючи з 1968 р.) базовою для підготовки спеціалістів на кафедрі була спеціальність «Експлуатація та ремонт сільсько-господарської техніки». Крім того, починаючи з 1990 р., з огляду на значну потребу промислових підприємств нашого регіону, кафедра ліцензує та починає підготовку фахівців зі спеціальності «Обладнання та технологія підвищення зносостійкості і відновлення деталей машин».

З 1998 р. спеціальність отримує нову назву: «Технологія і устаткування відновлення та підвищення зносостійкості машин і конструкцій». Підготовка фахівців зі спеціальності «Автомобілі та автомобільне господарство» розпочалась у 1995 р.

За період існування кафедри професорсько-викладацьким складом розроблені, видані та використовуються в навчальному процесі понад 40 підручників та навчальних посібників із грифом МОН України і близько 250 методичних вказівок.

У зв'язку зі специфікою підготовки фахівців, наявністю трьох напрямів підготовки та значний ліцензований обсяг підготовки на кафедрі працюють два заступники завідувача — кандидат технічних наук, доцент С.О. Магопець та кандидат технічних наук, доцент О.В. Бевз.

Сьогодні навчальну і наукову роботу кафедри забезпечують: доктор технічних наук, професор М.І. Черновол, кандидати технічних наук, професори Ф.І. Василенко, Є.К. Солових, О.Й. Мажейка, Ю.В. Кулешков, В.В. Аулін, В.Я. Чабанний; кандидати технічних наук, доценти І.М. Соколенко, С.О. Магопець, О.В. Бевз, І.Ф. Василенко, М.В. Красота, І.В. Шепеленко, В.А. Павлюк-Мороз, В.М. Лопата, В.В. Русских, Ф.М. Капелюшний, В.О. Дубовик, Т.В. Руденко, С.Є. Катеринич, В.М. Бобрицький, С.В. Лисенко, Д.М. Барановський, С.І. Маркович, Л.Г. Мещишина; викладачі та асистенти Н.В. Ковальчук, О.М. Мезенцева, О.О. Матвієнко, А.М. Щербина, Р.А. Осін, О.Ю. Жулай, М.М. Труш, О.В. Крилов.

Ефективну організацію та проведення лабораторних і практичних робіт забезпечує навчально-допоміжний персонал кафедри: завідувач лабораторій С.О. Савченко, провідний спеціаліст С.Д. Кошолоп, інженер Л.М. Катеринич та лаборанти Н.П. Забойкіна і М.І. Москаленко.

Протягом 37 років науковий напрямок досліджень кафедри спрямований

на розробку технологічних і триботехнічних методів підвищення надійності деталей та механізмів.

Засновником наукової школи (1970) став відомий учений, доктор технічних наук, професор О.Г. Терхунів. Серед послідовників професора Терхуніва ім'я одного з перших випускників кафедри — М.І. Черновола. Сьогодні наукова школа, яку очолює д.т.н., проф. М.І. Черновол, працює над проблемою: «Підвищення надійності сільськогосподарської та автомобільної техніки технологічними, конструктивними та експлуатаційними методами». Високопродуктивні результати наукових досліджень творчого колективу школи забезпечили їй належний авторитет не лише в регіоні, а й в Україні.

Про ефективність наукової діяльності кафедри свідчить її науковий доробок: захищено 2 докторських і 23 кандидатських дисертації. Викладачами кафедри (2002-2008) опубліковано 385 наукових статей та тез доповідей; подано 55 заявок на можливий винахід; отримано 72 деклараційних патенти; зроблено 265 доповідей на міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових конференціях; взято участь у 18 наукових виставках та всеукраїнських конкурсах наукових досягнень.

Традиційними стали дружні стосунки та тісна співпраця з науковцями інших держав. Наші кафедри активно задіяні у спільних міжнародних проєктах і програмах, підготовці фахівців і наукових кадрів.

За 40 років плідної роботи кафедрою підготовлено понад 5 тисяч інженерів-механіків та близько 250 магістрів.

Доцент В.В. Русских проводить лабораторну роботу з дисципліни «Трактори і автомобілі»

Діагностування студентами електричних та електронних систем двигуна легкового автомобіля

Майбутні фахівці здобувають навички обслуговування інжекторних систем живлення двигунів сучасних автомобілів

Кафедра завжди пишалася своїми випускниками. Серед них — кандидати і доктори наук, керівники підприємств, державні службовці. Колишні студенти нашого університету працювали і працюють у різних сферах народного господарства України, дальнього та ближнього зарубіжжя, плекаючи славу й Alma mater, і рідної Кіровоградщини. В числі найвідоміших В.К. Моцний — голова Кіровоградської обласної державної адміністрації; В.М. Демченко — заступник голови Кіровоградської облдержадміністрації; В.І. Мірошніченко — директор агропромислових компаній «Агродар», голова Новгородківської райдержадміністрації (1996-2005); С.Д. Тарасов — генеральний директор об'єднання «Агро-нафтосервіс», заслужений працівник сільського господарства; Л.І. Шмаєвич — генеральний директор авіакомпанії «Урга»; М.Д. Володимирський — директор МП «Асторія»; Є.С. Бахмач — голова правління ВАТ «Кіровоградграніт», голова наглядової ради науково-виробничого підприємства «Радій», дійсний член Академії будівництва України, заслужений працівник промисловості України; В.О. Дзядох — голова правління ВАТ «Автобусний парк» 13527, заслужений працівник транспорту України; В.Г. Ніколаєнко — перший заступник начальника обласного управління агропромислового розвитку Кіровоградської області; Д.С. Котіков — директор заводу «Цукоргідромаш»; А.І. Ткачук — голова Голованівської районної ради; В.М. Осауленко — голова правління ВАТ «Агротехсервіс» (м. Кіровоград); В.В. Білобровенко — голова Бобринецької райдержадміністрації (2003-2005 рр.), нині — голова Компаніївської РДА; О.С. Ковтун — голова Олександрівської райдержадміністрації (1998-2005), нині Новомиргородської РДА, заслужений працівник сільського господарства України; С.В. Карандєєв — голова Компаніївської райради; А.В. Сергійчук — начальник обласного управління ДАІ (2000-2004); В.Л. Крамар — генеральний директор агрофірми «Авангард».

У нашому університеті на керівних посадах самовіддано працюють випускники кафедри: М.І. Черновол — ректор університету, доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки й техніки України, член-кореспондент УААН, академік Інженерної академії України, член-кореспондент Міжнародної інженерної академії; Ф.І. Василенко — проректор з навчально-виховної роботи, кандидат технічних наук, професор, заслужений працівник освіти України; О.Й. Мажейка — голова профкому викладачів і співробітників університету, кандидат технічних наук, доцент; І.Ф. Василенко — декан факультету підготовки спеціалістів для зарубіжних країн, кандидат технічних наук, доцент; Солових Є.К. — керівник центру заочної та дистанційної освіти, кандидат технічних наук, професор, заслужений працівник освіти України; І.М. Миценко — завідувач кафедри міжнародної економіки, доктор економічних наук, професор.

КАФЕДРА БУДІВЕЛЬНИХ, ДОРОЖНІХ МАШИН І БУДІВНИЦТВА

Кафедра була створена на базі існуючої кафедри деталей машин та підйомно-транспортного устаткування в 1973 році. Першим завідувачем кафедри будівельних і дорожніх машин було призначено канд. техн. наук, доцента Артура Івановича Рябова, викладачами кафедри тоді були: Г.О. Щекотіхіна, М.Г. Луньов. У 1975 відбувся перший випуск фахівців спеціальності «Будівельні, дорожні машини та обладнання».

У 1974 — 1976 роки у складі кафедри будівельних і дорожніх машин працювали: кандидати технічних наук — Г.Ю. Надольний, А.О. Тарасенко, О.О. Матвієнко, Г.С. Силка, М.М. Айцеховський, В.І. Іодловський; асистенти — В.Г. Кочерга, І.М. Кучерявий, В.Г. Каленчук.

З 1975 року завідувачем кафедри будівельних і дорожніх машин став к.т.н., доцент Олександр Анатолійович Тарасенко, який очолював кафедру до 1985-го року.

У 1975-1977 роках викладацький склад поповнили кращі випускники спеціальності «Будівельні, дорожні машини та обладнання»: В.А. Настоящий, Ю.І. Алексеев, С.Л. Хачатурян, О.П. Скібицький, В.В. Передерей, а також старший викладач М.В. Власенко та випускник аспірантури при НДІ будівельних

Фото на згадку після захисту дипломного проекту з головою ДЕКУ та керівником проекту

Працює Державна екзаменаційна комісія

Майбутні будівельники вивчають конструктивні схеми будівель

конструкцій О.В. Мельниченко.

Практика залучення кращих випускників до викладацької діяльності існувала й надалі. В 1978-1985 роках до колективу кафедри влилися нові сили: О.С. Хоманько, А.П. Дворніченко, С.В. Самойленко, О.М. Грицун, Г.А. Попов, С.І Гриценко, В.В. Яцун, Ю.В. Микитенко, В.А. Ставенко, А.О. Дрібін, а також кандидати технічних наук А.А. Взоров, В.Є. Мороз, С.С. Носаль, асистенти Б.Д. Макота, О.Й. Мажейка, А.В. Гасленко.

За весь період діяльності кафедри підготовлено більше 50 фахівців для Куби, Афганістану, Нігеру, Кампучії, Анголи, Лівану, Йорданії, Сирії.

З 1986 по 1991 роки кафедру будівельних і дорожніх машин очолював к.т.н., доцент Георгій Юхимович Надольний.

Протягом 1991-1994 років посаду завідувача кафедри обіймав доцент Микола Вікторович Власенко, який в ті нелегкі часи багато зробив для збереження кадрового складу.

У 1994 році на базі кафедри був створений департамент будівельних і дорожніх машин, який очолив к.т.н., доцент В.Є. Мороз.

З 1996 року відновлюється класична структура нашого навчального закладу, і в його складі знову діє кафедра будівельних, дорожніх машин і будівництва, яку очолив к.т.н., доцент Володимир Васильович Яцун. Саме з його ініціативи у 1996 році була розпочата підготовка фахівців зі спеціальності «Промислове і цивільне будівництво», у зв'язку з чим і змінилася назва кафедри.

У 2000 році доцент В.В. Яцун обирається на посаду декана факультету

проектування та експлуатації машин. У зв'язку з цим кафедру будівельних, дорожніх машин і будівництва знову очолив кандидат технічних наук, професор, заслужений працівник освіти України Микола Вікторович Власенко. Він же очолив і науковий напрям діяльності кафедри «Трибологічні методи прискореного припрацювання».

У 2001-2002 роках кафедру очолював декан ФПЕМ В.В. Яцун.

Із 2002 року завідувачем кафедри став к.т.н., доцент Владислав Анатолійович Настоящий.

Сьогодні кваліфікованих фахівців готують доктор ф.-м. наук, професор А.Я. Петренюк, кандидати технічних наук, доценти В.А. Настоящий, В.В. Яцун, С.Л. Хачатурян, О.В. Лізунков, С.О. Карпушин, С.О. Джирма, Г.Д. Портнов, А.П. Дворніченко, М.В. Сторожук; доцент Г.А. Попов, старші викладачі Ю.І. Алексеев, В.А. Ставенко, викладач В.М. Сідей, асистент І.О. Скриннік.

Загальна кількість випускників зі спеціальності «Підйомно-транспортні, будівельні, дорожні, меліоративні машини та обладнання» за 35 років діяльності кафедри перевищує 3000 осіб, а зі спеціальності «Промислове і цивільне будівництво» — близько 1000 фахівців. Серед випускників багато провідних спеціалістів та керівників підприємств і проектних закладів, підприємців у галузі будівництва, дорожнього будівництва й галузевого машинобудування, понад 20 кандидатів наук.

Отримали вчені ступені кандидатів наук та звання доцентів випусники кафедри, викладачі КНТУ С.Л. Хачатурян, В.А. Настоящий, В.В. Яцун, О.В. Харченко, С.О. Карпушин, О.В. Лізунков, С.О. Джирма, А.П. Дворніченко, Г.Д. Портнов, К.М. Марченко, С.В. Лисенко, О.М. Левченко, а також М.П. Нестеренко — декан ЕМФ Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, О.І. Коптьолов — завідувач кафедри дизайну Кіровоградського інституту регіонального управління та економіки, О.І. Кліменко — зав. кафедри Орловського політехнічного інституту (Росія), А.О. Дрібін — консультант Дортмундського технічного університету (Німеччина), керівники приватних підприємств — М.Ю. Долгушев, В.М. Ковальчук.

У лабораторії «Машини для земляних робіт»

Зустріч з випускниками у службі автомобільних доріг Кіровоградської області

КАФЕДРА ДЕТАЛЕЙ МАШИН ТА ПРИКЛАДНОЇ МЕХАНІКИ

Кафедра розпочинає свою діяльність у 1964 році, перебуваючи у складі кафедри загальнотехнічних дисциплін. Першим її завідувачем став кандидат технічних наук, доцент Олександр Якович Довжук. У 1967 році кафедра була поділена на дві самостійні: кафедру теорії механізмів і машин і кафедру деталей машин та підйомно-транспортних механізмів.

Кафедру теорії механізмів і машин у різні часи очолювали кандидати технічних наук, доценти — Микола Костянтинович Шибаєв (1967-1971), Анатолій Нифонтович Любченко (1971-1979), Олексій Олександрович Матвієнко (1979-1982).

Кафедру деталей машин та підйомно-транспортних механізмів очолювали кандидати технічних наук Олександр Якович Довжук (1967-1975), Артур Іванович Рябков (1975-1980), Анатолій Анатолійович Взоров (1980-1982).

У 1982 році була створена кафедра теорії механізмів і деталей машин, а з 1990-го кафедра мала назву деталей машин та прикладної механіки, яку очолював кандидат технічних наук, доцент Олексій Олександрович Матвієнко (1982-1993).

Студенти під керівництвом асистента М.В. Гончаренка виконують лабораторну роботу з деталей машин

1993 року у зв'язку зі створенням департаментів кафедра теорії механізмів і деталей машин розформовується, а навчальні дисципліни передаються на випускаючі кафедри. У 1996-му кафедра організовується знову і отримує назву деталей машин та прикладної механіки. Керував роботою кафедри кандидат технічних наук, професор, заслужений працівник освіти України Федір Йосипович Златопольський.

У різні часи кафедри теоретичної механіки та опору матеріалів існували як самостійні підрозділи. Секцію теоретичної механіки очолював старший викладач Олександр Іванович Баулін (1964-1966); пізніше кафедру очолювали кандидати наук, доценти Леонід Дмитрович Тураєв (1968-1969) і (1971-1982), Василь Іванович Ярошенко (1968-1971) і (1982-1986), В'ячеслав Михайлович Лушніков (1986-1990). Секцією опору матеріалів керував кандидат наук, доцент Микола Григорович Тамуров (1964-1966), згодом кафедрою відали Сергій Васильович Орлов (1966-1970), Георгій Варлампійович Кругленко (1970-1976), Григорій Петрович Хабло (1976-1978), Анатолій Петрович Качанов (1979-1986).

У 1986 році кафедра опору матеріалів була приєднана до кафедри теорети-

Доцент В.В. Коваленко проводить практичні заняття з «Теорії механізмів машин»

У серпні 1997 р. кафедру було приєднано до кафедри обробки металів тиском та ливарного виробництва, а у 1999 році — до кафедри деталей машин та прикладної механіки.

Нині кафедру очолює кандидат технічних наук, професор, заслужений працівник освіти та науки України Федір Йосипович Златопольський.

Викладацький склад кафедри деталей машин та прикладної механіки сьогодні представляють професори Ф.Й. Златопольський, Г.Б. Філімоніхін, кандидати наук, доценти В.В. Коваленко, В.М. Лушніков, О.О. Матвієнко, Ю.А. Невдаха, С.М. Сазонова, О.Б. Чайковський, В.В. Пукалов; викладачі В.К. Грабенко, Г.І. Маломуж, В.З. Хіоні, Б.А. Дігтяр, В.К. Передерій, М.В. Гончаренко, В.В. Пірогов. На кафедрі працює навчально-допоміжний персонал — С.О. Довжук, С.В. Стахова, І.П. Галаган.

Сфера наукових інтересів кафедри: теоретичне та практичне обґрунтування вдосконалення вузлів тертя сільськогосподарських машин; впровадження у виробництво розробок у галузі полімерних мастильно-охолоджуючих рідин та засобів їх транспортування в зону обробки; розвиток теорії деформації дискретних тіл та розробка процесів отримання металевих волокон методом пресування рівновісних гранул.

Створена наукова школа із напрямку динаміки та автоматичного балансування обертових тіл, частин машин і механізмів, теоретичного та експериментального дослідження явища автобалансування. Науковий керівник — доктор технічних наук, професор Г.Б. Філімоніхін.

чної механіки. 1988 року відбулися нові зміни — кафедра опору матеріалів знову функціонує як самостійна одиниця. Завідували нею кандидати технічних наук, доценти Г.І. Понікаров (1988-1989) і О.Б. Чайковський (1989-1990).

У 1990 році було знову об'єднано кафедру теоретичної механіки з кафедрою опору матеріалів. Об'єднану кафедру протягом семи років очолювали кандидати технічних наук, доценти Віктор Якович Чабанний (1990-1995) і В'ячеслав Михайлович Лушніков (1995-1997).

КАФЕДРА ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ ТА ФІЗИКИ

Кафедра створена у 2003 році внаслідок об'єднання кафедр вищої математики і фізики.

Сьогодні на кафедрі працює 18 викладачів, серед них – дев'ять кандидатів наук, доцентів – В.В. Гончаров, В.І. Гуцул, М.В. Личук, С.М. Якименко, С.Я. Гончарова, Л.М. Кривоблоцька, В.Я. Воробейчик, В.І. Ковальчук, Є.Г. Михайлов, двоє старших викладачів – Л.І. Романова, В.М. Слюсаренко, два викладачі – П.Г. Брайко, Т.В. Смірнова, п'ятеро асистентів – Т.В. Петровська, В.М. Кліндухова, Н.П. Кічанова, І.І. Філімоніхіна, Ю.О. Шатських.

Кафедра вищої математики як самостійна одиниця була створена 1963 року. Завідувачами у різні часи були Леонід Андрійович Волошин (1960-1963), Людмила Миколаївна Райченко (1963-1964), Петро Михайлович Скібіцький (1964-1965). Більше 10 років (1966-1977) кафедру очолював Михайло Олександрович Гусев, який почав працювати на кафедрі відразу ж після закінчення аспірантури (1960). Починаючи з 70-х років, кафедру вищої математики очолювали кандидат технічних наук, доцент В'ячеслав Петрович Коротков (1977-1985); кандидат (згодом доктор) фізико-математичних наук, професор Юрій Петрович Кунченко (1985-1990); кандидат фізико-математичних наук, доцент Валерій Максимович Крамар (1990-1994); кандидат фізико-математичних наук, доцент Сергій Миколайович Якименко (з 1995р.).

Секція фізики у 1962 році була ство-

Завідувач кафедри вищої математики та фізики С.М. Якименко з переможцями студентської олімпіади з математики

Студенти виконують лабораторну роботу з фізики

На практичному занятті з вищої математики

На лекції з фізики

Заняття в лабораторії електрики і магнетизму

рена як складова кафедри загальної хімії та фізики, яку очолила кандидат педагогічних наук, доцент Олена Фрідріхівна Мішина. У 1964 році кафедра фізики створюється як самостійна одиниця. Першим завідувачем кафедри був старший викладач Іван Іванович Решетняк (1964-1967). Упродовж 15 років (1967-1982) кафедрою завідував кандидат технічних наук, доцент Валентин Іванович Авраменко. Він багато зробив для організації науково-дослідницької роботи кафедри та університету, брав активну участь у навчально-методичній роботі кафедри.

Надалі кафедру очолювали: доцент Володимир Іванович Ковальчук (1982-1987); Василь Якович Воробейчик, (1987-1992); Микола Костянтинівич Дряпіко (1992-2003).

Великий внесок у розвиток кафедри зробили викладачі, яких уже немає з нами – В.І. Тороп, В.П. Сидоренко, П.Г. Роздайбіда, Г.Б. Авер'янов, В.К. Беляєв, Я.Г. Коновалов, М.К. Дряпіко.

Науково-дослідна робота кафедри вищої математики та фізики сформува-лася за напрямками: фізика твердого тіла, нові матеріали; неруйнівні методи контролю у промисловості та сільському господарстві; проблеми педагогіки вищої школи; проблеми викладання курсу вищої математики і вирішення задач механіки; дослідження проблем викладання курсу вищої математики та його зв'язку з курсом елементарної математики; дослідження впливу домішок і дефектів на фізичні властивості кристалів.

Факультет обліку та фінансів

*Григорій Миколайович
ДАВИДОВ*

Очолоє факультет доктор економічних наук, професор Григорій Миколайович Давидов. Заступники декана: з навчальної роботи — к.е.н., доцент Тетяна Миколаївна Котенко, з виховної роботи — к.е.н., доцент Володимир Володимирович Шалімов.

До складу факультету входить п'ять кафедр.

КАФЕДРА АУДИТУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ

Починає свою історію з червня 1996 р., коли на базі кафедри бухгалтерського обліку та аналізу господарської діяльності була створена кафедра аудиту та аналізу господарської діяльності. У 2005 р. у зв'язку з започаткуванням підготовки фахівців зі спеціальності «Оподаткування» кафедра отримала нову назву – кафедра аудиту та оподаткування.

До 2002 року кафедру очолював кандидат економічних наук, професор Григорій Миколайович Давидов (тепер він обіймає посаду декана факультету обліку і фінансів). Нині кафедру очолює випускниця нашого університету, кандидат економічних наук, доцент Наталія Станіславівна Шалімова, співавтор трьох навчальних посібників із грифом Міністерства освіти і науки України та колективної монографії.

Сьогодні на кафедрі аудиту та оподаткування працює 20 викладачів, серед яких 13 – випускники Кіровоградського національного технічного університету. Склад кафедри: д.е.н., професор Г.М. Давидов, к.е.н., доценти Н.С. Шалімова, В.М. Малахова, В.О. Решетов, О.А. Магопєць, А.М. Лисенко,

Практичне заняття з дисципліни «Податкове планування»

О.О. Головченко, Н.Ю. Головченко, О.В. Шелковнікова, Т.В. Фоміна, О.Б. Пугаченко, доценти А.І.Сорокіна, І.В.Мартинюк, асистенти Г.Б. Назарова, Н.А. Гніденко, Ю.В. Постна, О.М. Черновол, старший лаборант Н.А. Невдаха.

Кафедра аудиту та оподаткування на даний час має потужну наукову школу у сфері фінансового контролю та податкових відносин (ключова тема — «Формування теоретичних та методологічних основ розвитку системи національного фінансового контролю в Україні»), яка функціонує під керівництвом Г.М. Давидова.

У дослідженнях кафедри порушуються питання та проблеми аналізу тенденцій розвитку економіки країни та її галузей, прогресивних методів управління виробництвом, планування та прогнозування виробничо-господарської діяльності підприємств та організацій, методології фінансово-господарського контролю і аудиту, бухгалтерського обліку, судово-бухгалтерської експертизи, методології економічних досліджень, інформаційних технологій обліку, аналізу та аудиту тощо.

Кафедра готує фахівців за спеціальностями «Облік і аудит» та «Оподаткування».

КАФЕДРА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Створена у 1986 році як кафедра бухгалтерського обліку та аналізу господарської діяльності, яку очолював Г.М. Давидов. У зв'язку зі зростанням обсягів підготовки фахівців з обліку й аудиту в 1996 році було прийнято рішення про поділ кафедри: на кафедру бухгалтерського обліку і кафедру аудиту та аналізу господарської діяльності.

Першим завідувачем кафедри бухгалтерського обліку була кандидат економічних наук, доцент Віра Месрівна Савченко. З 2004 року кафедру очолює кандидат економічних наук, доцент Оксана Володимирівна Пальчук.

Сьогодні колектив кафедри складається із 20 викладачів: О.В. Пальчук, В.М. Савченко, Л.В. Саловська, І.В. Смирнова, О.М. Гай, І.В. Рузмайкіна, Н.В. Смирнова, Н.М. Стародубцева, Т.В. Виноградська, В.Г. Крячко, В.Г. Костенко, А.А. Олійник, В.О. Іванченко, Ю.М. Бурлака, Н.М. Колос, О.С. Савченко, Є.С. Кузьмін, Н.О. Ліпова, Л.О. Барабаш, А.В. Муфазалова і 4 аспірантів: О.В. Юрченко, О.О. Прийма, В.С. Каськов, Т.В. Коваленко.

На кафедрі на засадах сумісництва працюють також провідні науковці та фахівці-практики: М.Я. Дем'яненко – д.е.н., проф., академік УААН, ННЦ «ІАЕ»; М.І. Кисіль – к.е.н., старший науковий співробітник ННЦ «ІАЕ»; А.П. Бігун – к.т.н., доцент, член-кореспондент Інженерної академії України. Суттєву допомогу у підготовці кадрів вищої кваліфікації кафедра отримує від Національного наукового центру «Інститут Аграрної Економіки» та Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

Захист дипломних робіт

КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАВА

Політична економія як навчальна дисципліна викладається на вечірньому відділенні та у Кіровоградському філіалі ХПІ з 1960 року. Викладачі цієї дисципліни спочатку працювали на кафедрі суспільних наук, яку очолювала кандидат економічних наук, доцент Тетяна Пилипівна Кушнірова.

У 1967 році була створена секція політичної економії на кафедрі філософії, яку очолював доцент Федір Тимофійович Краєвський. Кадровий потенціал кафедри переважно формувався за рахунок молодих фахівців із базовою університетською освітою.

Як самостійна структурна одиниця кафедра політичної економії утворюється в 1970 році, першим завідувачем її (1970-1979) був заслужений діяч культури України, кандидат економічних наук, доцент Василь Якович Пихтін. З 1979 по 1986 роки кафедрою завідував кандидат економічних наук, доцент Михайло Павлович Тарнавський. У 1981 році М.П. Тарнавського відряджають для педагогічної роботи за кордон на Кубу. Надалі (1981-1984) обов'язки завідувача кафедри виконує кандидат економічних наук, доцент Лідія Федорівна Скінтей. З 1987 по 2000 роки В.Я. Пихтін знову очолює кафедру, яка у 1996 році отримала назву економічної теорії та права. У 2000 році на посаду завідувача кафедри обрано М.П. Тарнавського.

На кафедрі працює 16 викладачів, в тому числі кандидати економічних наук – М.П. Тарнавський, В.Я. Пихтін, В.М. Рубан, Б.Г. Ревчун, М.І. Лисенко, І.С. Кизима, Т.В. Решитько; кандидати історичних наук – О.А. Лукашевич і Ю.П. Бондарчук; старші викладачі: В.О. Синенко, М.Г. Головінський, асистенти: Н.В. Куліш, Г.К. Рябая, Р.В. Яковенко, Т.П. Мірзак.

Методична рада кафедри

Видання кафедри економічної теорії і права

Загальнокафедральна тема наукового пошуку викладачів кафедри — «Вдосконалення виробничих відносин в умовах переходу до ринкової економіки». За останні п'ять років було видано більше тридцяти монографій та навчальних посібників, опубліковано двісті наукових статей у фахових журналах та збірниках наукових праць.

При кафедрі створено науково-методичний центр, який проводить наукове консультування за галузевими напрямками: економічна теорія та правознавство. За останні 3 роки співробітниками кафедри захищено 3 кандидатські дисертації — М.С. Титаревська, Т.В. Решитько, І.С. Кизи́ма.

При кафедрі працює методичний кабінет, який забезпечує викладачів, аспірантів та студентів методичною навчальною літературою та спеціальними виданнями в галузі економіки та права. Очолює методичний кабінет старший лаборант Т.П. Бобришева.

Виступ на Міжнародній конференції к.е.н. Ірини Кизи́ми (Австрія, 2009)

Учасники Міжнародної конференції (ФРН, 2009)

КАФЕДРА МАРКЕТИНГУ І ЕКОНОМІЧНОЇ КІБЕРНЕТИКИ

Створена у червні 1999 році, коли при кафедрі економіки і організації виробництва Кіровоградського державного технічного університету була створена секція маркетингу і економічної кібернетики, яка почала готувати фахівців зі спеціальностей «Маркетинг» і «Економічна кібернетика». Секцію очолив заслужений працівник народної освіти України, к.т.н., професор, Анатолій Федорович Кравчук. До складу секції маркетингу і економічної кібернетики увійшло 6 викладачів к.т.н., проф. А.Ф. Кравчук, к.т.н., ст. викл. А.Є. Солових, к.т.н., ст. викл. В.М. Ломакін, ст. викл. М.І. Шаповалов, асистенти: В.С. Сотніков та І.В. Круглова.

З 1 вересня 2000 р. на базі секції створена кафедра маркетингу і економічної кібернетики. Очолив кафедру Анатолій Федорович Кравчук.

З 2003 року кафедру очолює д.ф.-м.н., професор, відмінник освіти України Володимир Федорович Гамалій.

Сьогодні на кафедрі працюють професори: д.ф.-м.н. В.Ф. Гамалій, к.т.н. А.Ф. Кравчук; 5 доцентів — к.т.н. В.С. Сотніков, к.т.н. А.Є. Солових, к.т.н. С.А. Романчук, к.е.н. Л.А. Коваль, к.е.н. В.А. Вишневська; старший викладач Н.П. Куц, асистенти І.В. Ніколаєв, Л.М. Макаренко, С.В. Бойко, Б.В. Дмитришин, М.М. Загребя; зав. лабораторій Г.В. Левочко; спеціаліст I-ї категорії

Н.В. Ропай; ст. лаборант Т.І. Лисак.

За час існування кафедри захистили кандидатські дисертації (сьогодні вже доценти): В.А. Вишнеvsька, В.С. Сотніков, Л.А. Коваль.

На кафедрі проводяться наукові дослідження за трьома напрямками: дослідження, моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіону та розвитку регіональних ринків; розробка методів та моделей оцінки, аналізу, прогнозування та управління стійкістю функціонування виробничо-збутових систем; методика підготовки фахівців з економіки та підприємництва у вищій школі.

Загалом, викладачами кафедри видано понад 100 методичних вказівок до вивчення дисциплін, курсового та дипломного проектування.

Результатом потужної наукової роботи стали видання наукових монографій, навчальних посібників, численні публікації наукових статей, а також участь у всеукраїнських і міжнародних конференціях з питань розвитку маркетингових відносин в Україні, ринкового середовища господарювання та його особливостей, економічної кібернетики та застосування комп'ютерних технологій в економіці.

Практичне заняття з економіко-математичного моделювання проводить професор В.Ф. Гамалій

Лабораторна робота з інформаційних систем управління під керівництвом асистента Л.М. Макаренко

Лекція з фінансового менеджменту доцента Л.А.Коваль

КАФЕДРА ФІНАНСІВ ТА ПЛАНУВАННЯ

Кафедра фінансів та планування заснована в червні 1996 року. Основною метою її діяльності стала підготовка висококваліфікованих фахівців зі спеціальності «Фінанси і кредит». Першим завідувачем кафедри був доктор економічних наук, професор Віктор Антонович Плаков.

З 2002 року колективом кафедри керує провідний фахівець з економіки та фінансів професор Галина Тадеївна Пальчевич.

Діапазон наукових досліджень кафедри охоплює такі основні напрями: фінансово-кредитний механізм регулювання інноваційного розвитку регіону; фінансове забезпечення сталого розвитку агропромислового виробництва; формування і використання фінансових ресурсів підприємницьких структур.

На сьогодні науково-педагогічний потенціал кафедри представляють професор Г.Т. Пальчевич; доценти І.Л. Загреба, Г.І. Міокова, Т.М. Котенко, В.В. Шалімов, Т.А. Семенович, В.В. Подплетній, В.П. Кравченко; старший викладач В.М. Попов; викладачі Л.М. Фільштейн, Н.В. Гаврилова; асистенти С.П. Попова, Н.А. Іщенко, В.М. Москаленко, М.І. Руденко, С.В. Башкатова, Д.С. Насипайко. Викладачами кафедри видано 8 навчальних посібників із грифом МОН України.

Результатом активних наукових пошуків стали кандидатські дисертації, які захистили наші найкращі викладачі — Н.В. Котік, В.В. Шалімов, І.Л. Загреба, Г.І. Міокова, О.В. Скібіцька, В.В. Подплетній, В.М. Попов, Ю.Д. Петров, С.Д. Тарасов, Т.А. Семенович, В.П. Кравченко, Н.А. Іщенко.

Вісім співробітників отримали вчене звання доцента. М.В. Семикіною захищена дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

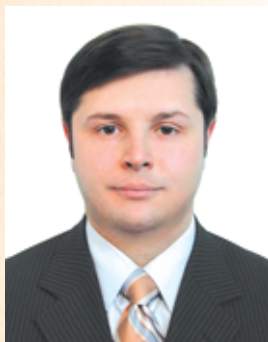
ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЕКСПОЗИЦІЇ МУЗЕЮ
ІСТОРІЇ КНТУ

Факультет економіки та менеджменту

*Олександр Миколайович
ЛЕВЧЕНКО*

Очолує факультет к.е.н., доцент Олександр Миколайович Левченко. Заступники декана: з навчальної роботи — к.п.н., доцент Володимир Олександрович Липчанський, з виховної роботи — к.е.н. Віталій В'ячеславович Баранов.

До складу факультету входить п'ять кафедр.

КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ПРАЦІ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ

Підготовка фахівців і магістрів з управління персоналом та економіки праці здійснюється з 1990 р., з менеджменту — з 1995 р., адміністративного менеджменту — з 2005 р.

86 % викладацького складу кафедри — висококваліфіковані фахівці, професори, доктори наук, доценти, кандидати економічних наук.

Очолює кафедру доктор економічних наук, професор, заслужений працівник освіти, відмінник освіти України, академік Академії економічних наук України Леонід Михайлович Фільштейн. На кафедрі працюють професори Л.М. Фільштейн, В.Є. Мороз, кандидати економічних наук, доценти О.В. Абашина, В.В. Баранов, Н.М. Глевацька, Т.І. Грінка, В.В. Зайченко, Г.Т. Костромін, А.О. Левченко, О.М. Левченко, В.О. Липчанський, А.Б. Немченко, Т.Б. Немченко, В.В. Сибірцев, І.М. Сочинська-Сибірцева, А.О. Чернишова; викладачі та асистенти кафедри Т.В. Вербіцька, Л.М. Дудатій, В.М. Журавльов, О.В. Заярнюк, О.П. Кириченко, О.В. Корнічева, Т.С. Корнєєва, В.О. Красногорова, С.С. Макаренко, А.О. Півень, О.В. Ткачук, О.С. Хачатурян. Навчально-допоміжний персонал кафедри — Л.В. Михайлицька та В.Є. Костенко.

Наукова школа з економіки праці сформувалась у 1986 році (керівник — професор Л.М. Фільштейн).

Підготовка до наукової конференції

За роки функціонування школи розроблено 42 значимі наукові роботи. Серед них найбільш ефективними були дослідження, присвячені розробці нормативів часу на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, проектування наукомістких виробів для підприємств радіотехнічної промисловості; розробці методики планування та прогнозування фондів оплати праці машинобудівних підприємств та їх підрозділів; методам організації ву-

зькоспеціалізованих підприємств та виробництв, їх кадрового забезпечення в умовах ринку; розробці методики досліджень і створення проекту класифікатора економіко-технічних показників з метою підготовки основи для розробки алгоритмів функціонування ЕОМ різних систем тощо.

За останні 5 років представниками наукової школи опубліковано понад 20 фундаментальних робіт. Серед них особливе місце займають підручники та посібники, монографії, енциклопедії, звіти про виконані наукові дослідження.

Наукові здобутки представників школи висвітлюються у фахових наукових збірниках: «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» (1993–2000), «Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки» (з 2000 р.). Загалом, за період існування, науковий доробок кафедри складає більше 1200 публікацій.

На базі кафедри функціонує Центральноукраїнське відділення Академії економічних наук України (5 академіків, 3 члени-кореспонденти) та обласне відділення Співки економістів України. Регулярно проводяться Міжнародні та республіканські науково-практичні конференції. Нині у діяльності наукової школи беруть участь 5 докторів економічних наук, 17 кандидатів економічних наук, 27 аспірантів та 211 студентів.

Кафедрою підготовлено 49 кандидатів економічних наук, частина з них захистила докторські дисертації (І.Ф. Гнибіденко, Г.М. Давидов, І.К. Дрозд, І.М. Миценко, М.В. Семикіна).

В аспірантурі зі спеціальностей кафедри навчається 27 аспірантів денної та заочної форм навчання.

КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА

Кафедра створена у 1967 році. Упродовж різних років її очолювали: к.е.н., доцент Ігор В'ячеславович Шмельов (1967-1974); к.т.н., доцент Іван Андрійович Остроухов (1975-1982); к.е.н., доцент Леонід Михайлович Фільштейн (1982-1987); к.е.н., доцент Володимир Мойсейович Глух (1987-1993); к.е.н., доцент Олексій Олексійович Ляшенко (1996-2008).

Із 2008 року завідувач кафедри — д.е.н., професор Марина Валентинівна Семикіна.

У 1985 р. кафедра економіки та організації виробництва стала кадровою та науково-методичною базою для відкриття економічного факультету.

З 1997-1998 навчального року у зв'язку з відкриттям нової спеціальності «Економіка підприємства» кафедра стає випускаючою.

Нині у складі науково-педагогічного колективу кафедри нараховується 25 осіб, у тому числі д.е.н., професор М.В. Семикіна; к.е.н., доценти Ю.Н. Бондаренко, В.М. Глух, А.Н. Добріна, І.В. Журило, О.О. Ляшенко, Н.П. Сисоліна, В.В. Стародубцев, І.В. Харченко; к.е.н., старший викладач Л.М. Романюк, к.е.н., ас. О.О. Смірнов; к.т.н., доцент О.С. Чумаченко; к.н. з державного управління, старший викладач С.І. Таршин; старші викладачі Л.В. Вдовиченко, Л.В. Лебедева; викладачі С.С. Матієнко, М.М. Полтавець, О.О. Резніченко; асистент Л.П. Василенко, Л.Д. Збаржевецька, С.С. Нісфоян, Г.В. Савеленко, А.В. Стародубцев; старший лаборант кафедри Т.А. Яворська; інженер М.С. Онищук.

Завідувач кафедри М.В. Семикіна — член спеціалізованої докторської ради РВПС України НАН України та член експертної ради з економіки Державної

Засідання методичної комісії кафедри

*Оргкомітет Олімпіади з дисципліни
«Організація виробництва» (2009 р.)*

Видання кафедри

акредитаційної комісії Міністерства освіти та науки України.

Випускники кафедри працюють на підприємствах різних галузей економіки, у проектних та науково-дослідних інститутах, фінансових установах, на державній службі, у галузевих і місцевих органах управління, інвестиційних і страхових компаніях, маркетингових, консалтингових і аудиторських фірмах, у системі підготовки спеціалістів із базової та фахової освіти. Кафедра підготувала спеціалістів і магістрів, які нині займають посади керівників підприємств, установ, організацій та їх функціональних підрозділів; економістів; бухгалтерів; економістів-аналітиків; викладачів вищих навчальних закладів.

Сфера наукових інтересів кафедри охоплює різноманітні аспекти і проблеми економічної діяльності підприємств різних форм власності, розробку рекомендацій щодо підвищення їх ефективності та конкурентоспроможності.

З початку створення кафедри підготовлено 11 кандидатів наук, видано 18 монографій, 5 навчальних посібників (2 – із грифом МОН України), понад 500 наукових статей і 250 методичних розробок.

Наукова школа кафедри зосереджує свою діяльність за такими напрямками: конкурентоспроможність продукції промислового підприємства, мотивація конкурентоспроможної праці, підвищення конкурентоспроможності персоналу підприємства, управління трудовим потенціалом підприємств регіону.

КАФЕДРА МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ

З моменту створення (2000 р.) кафедру очолює доктор економічних наук, професор) Іван Михайлович Миценко.

Кафедра здійснює підготовку фахівців з міжнародної економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності.

Професорсько-викладацький склад кафедри: д.е.н, професор І.М. Миценко; к.е.н., доцент Н.В. Стежко; к.п.н., доцент В.І. Миценко; к.е.н., старший викладач Л.М. Романюк; асистент О.М. Козел.

Значна увага на кафедрі приділяється вивченню іноземних мов. Починаючи з першого курсу і впродовж усього навчання, студенти поглиблено вивчають дві іноземні мови з трьох запропонованих: англійську, французьку або німецьку. Для цього створено шість лінгвістичних лабораторій з широким застосуванням автентичної літератури, аудіо- та відеоматеріалів, комп'ютерних навчальних програм.

Викладачами опубліковано понад 320 наукових праць. Серед них 6 наукових монографій, 4 навчальних посібники із грифом МОН України.

Заняття з англійської мови

Під керівництвом професора І.М. Миценка створено Кіровоградське регіональне відділення Всеукраїнської Асоціації економістів-міжнародників.

Кафедрою укладено угоди з провідними вищими навчальними закладами України та Європи: Технічним університетом м. Дрездена та університетом м. Оснабрюк (Німеччина); Університетом м. Лімож (Франція); Літнім Університетом м. Булонь-сюр-мер (Франція); Business-award (Австрія); Стаффордширським університетом (Великобританія). Такі угоди дають можливість студентам продовжувати навчання в цих закладах, а викладачам — проходити стажування. У 2005 та 2008 роках студентами кафедри було захищено магістерські роботи в університетах міст Оснабрюка та Ліможа (Франція), а 6 студентів кафедри за рахунок Французького Уряду навчалися в Літньому Європейському університеті.

КАФЕДРА ГУМАНІТАРНИХ НАУК І ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Створена у липні 1993 року. Беручи до уваги гуманітарну складову, яка завжди була присутня у сфері суспільних дисциплін, можна стверджувати, що історія кафедри гуманітарних наук та документознавства своїми коріннями сягає 1962 року, коли у Кіровоградському філіалі Харківського політехнічного інституту створюється кафедра суспільних наук (з 1964 р. – кафедра історії КПРС і філософії), у 1967 році вона переходить до новоствореного вищого навчального закладу – КІСМу.

У різні часи центри з викладання суспільних наук, з яких виокремилася кафедра історії КПРС, очолювали: к.е.н., доцент Тетяна Пилипівна Кушнерова (1962-1963); к.і.н., доцент Віра Омелянівна Цись (1964-1968); д.і.н., професор Леонід Михайлович Глазов (1968-1984); к.і.н., доцент Василь Лук'янович Штефан (1984-1989); д.і.н., професор Віктор Дмитрович Голіченко (1989-1991); к.і.н., доцент Олександр Володимирович Бондаренко (1991-1993). У складі колективів кафедр у різні роки працювали: доценти Д.М. Волчанський, А.А. Богульський, Б.А. Клейман, І.А. Федотов, Л.О. Щирська, викладач

Перша практика студентів напряму підготовки «Документознавство та інформаційна діяльність»

І.П. Кривошея. Професор Л.М. Глазов, доценти Б.А. Клейман, І.А. Федотов та викладач І.П. Кривошея — учасники Великої Вітчизняної війни, відзначені орденами й медалями.

Наприкінці 80-х та на початку 90-х років ХХ ст. кафедра зазнає неодноразових трансформацій і перейменувань — у кафедру політичної історії (жовтень 1990 р.), згодом — історії (червень 1992 р.). У липні 1993 на її основі створюється кафедра українознавства. Тоді до історичних дисциплін додається ряд філологічних, і склад кафедри доповнюється викладачами-філологами.

З вересня 2005 року кафедра українознавства перейменовується у кафедру гуманітарної підготовки, а в березні 2009 р. — у кафедру гуманітарних наук і документознавства.

Протягом 1993-2007 років кафедру очолювала д.ф.н., професор, заслужений працівник освіти України Світлана Григорівна Барабаш. Головна заслуга Світлани Григорівни — створення і впровадження вагомий гуманітарної складової до технічної освіти в університеті. У 2007-2008 роках обов'язки завідувача кафедри виконувала ст. викладач Ганна Семенівна Бондаренко. Із жовтня 2008 року — д.і.н., професор Василь Михайлович Орлик.

Сьогодні у складі колективу кафедри працюють професори — В.М. Орлик, С.Г. Мельничук, доценти — О.В. Бондаренко, О.Б. Коломієць, В.Л. Штефан, Л.В. Бондаренко, Л.Г. Боса, старші викладачі Г.С. Бондаренко і М.П. Тупчієнко, викладачі В.А. Барабаш, О.О. Головата, Т.А. Бойко, М.В. Ліпатова, Л.В. Попова, А.П. Царук, старший ла-

борант І.В. Агура. Окрім названих осіб протягом останніх 14 років діяльності кафедри у її складі також працювали: доцент А.О. Чернишова, ст. викладач Ю.П. Бондарчук, викладачі О.Д. Архангородська, Т.М. Смоленчук, О.І. Авдеев, І.В. Щоголева, П.В. Босий, М.І. Барський, Т.М. Гребіник, В.В. Капітанчук, ст. лаборант Т.П. Бобришева.

З відкриттям нового напрямку підготовки спеціалістів — «Документознавство та інформаційна діяльність» (2006) — кафедра набула статусу випускаючої. Підготовка керівників адміністративного апарату, референтів-консультантів, кадрових менеджерів, фахівців-експертів з питань аналізу документної та інформаційної діяльності, працівників архівних установ забезпечується вивченням спеціальних дисциплін.

Кафедральна тема дослідження: «Проблема відродження України: історичний і культурологічний аспекти» визначалася такими спеціалізованими напрямками: історія України в екстраполяції на сучасні історичні і соціальні процеси. Уроки і прогнози; українська мова як кодова система національної ідентифікації; культурологічні аспекти національного виховання; художня література — школа духовності і національного самозбереження; сучасне мистецтво: уроки розвитку і проблеми становлення. Із 2008 за пропозицією професора В.М. Орлика, започатковано новий напрямок наукових пошуків — економічна історія України.

Науковий та навчально-методичний доробок професорсько-викладацького складу в сумі складає понад тисячу праць, серед яких монографії, навчальні посібники з грифом Міністерства освіти й науки, збірники архівних документів і матеріалів, брошури, статті, у тому числі й в енциклопедичних виданнях.

Життєтворчі основи діяльнісної концепції кафедри базуються на законах, що вивірені часом. Збереження кращих традицій викладачів старшого покоління, збереження світлої пам'яті про наших незабутніх колег, які відійшли у Вічність, — це наш дорогий обов'язок і честь.

Професор Світлана Барабаш з колегами кафедри українознавства

Пізнання сторінок рідної історії

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ

Створена у 1970 році. З 1962 р. викладачі філософських дисциплін входили до складу кафедри суспільних наук Кіровоградського філіалу ХПІ. У 1967 р. створюється кафедра політекономії і філософії, яку очолив к.е.н., доцент Федір Тимофійович Краєвський, а секцією філософії керував к.ф.н., доцент А.В. Санаєв.

З 1970 р. кафедра філософії стає самостійною структурою. Першим завідувачем кафедри був к.філос.наук, доцент Юрій Олексійович Мільохін. У 1983-1993 роках кафедру очолює Володимир Терентійович Кирильчук.

На той час захистилося 8 кандидатів філософських наук: В.Л. Бурков, А.Г. Гоменюк, А.П. Гуменюк, В.А. Карленко, В.Т. Кирильчук, З.В. Стежко, А.В. Федотова, М.І. Шкутько.

Протягом 1981-1993 років викладачі наукового комунізму працювали у складі кафедри політології на чолі з Валентиною Антонівною Карленко, яка одночасно була призначена Мінвузом України Головою ради кафедр суспільних наук Кіровоградського центру ВНЗ, до нього входили вищі навчальні заклади міст Кіровограда, Черкас та Умані. За 10 років діяльності цієї кафедри підготовлено 8 кандидатів філософських наук: О.Г. Боднаров, В.Г. Воропаєва, В.М. Давидовський, С.Б. Куликовський, В.О. Наумов, Т.Б. Немченко, Н.В. Федотова, Н.М. Ямко. Успішну науково-методичну діяльність кафедри активно допомагала реалізовувати старший лаборант Л.М. Дроботова.

Першого липня 1993 р. кафедра політології (колишня науково-го комунізму) була ліквідована, а її викладачі увійшли до складу кафедри філософії.

З листопада 1993 р. кафедру філософії очолює к.ф.н., доцент Олександр Олексійович Решетов. Протягом 1998-2008 років викладачами кафедри підготовлено 254 наукових і навчально-методичних праць загальним обсягом 317,7 д.а., у тому числі 5 монографій і 5 навчальних посібників із грифом МОН України.

На кафедрі працює 12 викладачів: к.філос.н., доценти — О.Г. Боднар, В.А. Карленко, В.Т. Кирильчук, С.Б. Куликовський, О.О. Решетов, З.В. Стежко, к.філос.наук. М.Д. Линченко, к.пед.н., доц. М.І. Півень, к.і.н., доцент І.З. Скловський, старші викладачі: Т.І. Куликовська, С.П. Римар, викладач Т.В. Бабич і старший лаборант Л.І. Тищук.

Читальний зал бібліотеки – надійний помічник у навчанні

Наукове повідомлення на університетській конференції

Творча робота студентів у комп'ютерній лабораторії

Королева Національного — 2008

Центр заочної та дистанційної освіти

Важливе місце в структурі університету належить центру заочної та дистанційної освіти, який заснований у березні 1960 року як заочний загальнотехнічний факультет та діяв складі Кіровоградського вечірнього відділення, а потім — філіалу Харківського політехнічного інституту. Першим деканом загальнотехнічного факультету був кандидат технічних наук, доцент кафедри загальнотехнічних дисциплін Анатолій Гордійович Вінницький. Проте у 1963 році його обирають за конкурсом на посаду завідувача кафедри загальнотехнічних дисциплін. Цього ж року на посаду декана був призначений Микола Іванович Шкутько. Протягом 14 років (1963-1977) був деканом заочного загальнотехнічного факультету. У 1974 році успішно захистив кандидатську дисертацію, а у 1977 році йому присвоєно вчене звання доцента.

Протягом 1977-1984 рр. факультет успішно очолював Трохим Іванович Гуленко. У 1968 році захистив кандидатську дисертацію, з 1972 році йому присвоєно вчене звання доцента. В КІСМі працював доцентом кафедри електропостачання промислових підприємств (1974-1990) до виходу на пенсію.

1980 року загальнотехнічний факультет розподіляється на два підрозділи:

1. Загальнотехнічний (1-3 курси), який очолює кандидат економічних наук, доцент В.Я. Пихтін (1980-1984).

2. Заочний (4-6 курси), який функціонував під керівництвом кандидата технічних наук, доцента Т.І. Гуленка (1977-1984).

У 1984 році знову був створений єдиний заочний факультет, деканом якого став кандидат технічних наук, доцент Віктор Григорович Д'яченко.

З 1992 року заочний факультет реорганізовано у факультет підготовки і перепідготовки спеціалістів (ФППС), який забезпечував не лише підготовку спеціалістів на основі заочної форми навчання, а й перепідготовку спеціалістів з відривом та без відриву від виробництва.

Знаменним для центру заочної та дистанційної освіти університету став 1966 рік, коли відбувся перший випуск 48 спеціалістів заочної форми навчання. А всього, починаючи з цього ж таки року, дипломи про вищу освіту за заочною формою навчання в університеті одержали понад 5 тисяч чоловік.

З 1993 року навчання на факультеті підготовки і перепідготовки спеціалістів здійснюється на контрактній основі. З урахуванням цієї обставини першочерговими завданнями для деканату ФППС стали: по-перше, укладання договорів із підприємствами щодо підвищення кваліфікації та перепідготовку спеціалістів народного господарства; по-друге, особливий підбір кадрів професорсько-викладацького складу; по-третє, організацію навчально-методичного процесу.

Починаючи з 1996 року, факультет здійснює прийом слухачів із вищою

Напутнє слово студентам заочної форми навчання

Вручення дипломів студентам-заочникам

Пізнання наукових таємниць на лекційному занятті

освітою для перепідготовки за новими спеціальностями: «Менеджмент у виробничій сфері», «Облік та аудит», «Фінанси», «Маркетинг» та інші.

З 2000 року факультет підготовки і перепідготовки спеціалістів очолює кандидат технічних наук, професор, член-кореспондент Інженерної академії України Євген Костянтинович Солових. У 1968 році закінчив із відзнакою Кіровоградський будівельний технікум, а у 1973 році із відзнакою — Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування за спеціальністю «Сільськогосподарські машини». В університеті працює з 1975 року.

Очоливши деканат ФППС, Євген Костянтинович особливу увагу звернув на поліпшення якості навчального процесу. Цим же питанням переймаються і його заступники — кандидат технічних наук, доцент Олександр Вікторович Лізунков, ст. викладач О.С. Черновол, диспетчери Н.С. Кріпак, А.М. Півнева.

З 2003 року заступником декана на факультеті працює кандидат технічних наук, доцент Джирма Станіслав Олександрович, який змінив на цій посаді ст. викладача О.С. Черновола.

У 2004 році при факультеті створено Центр дистанційної освіти. На посаду заступника декана з дистанційної освіти призначено Жесана Романа Володимировича. Поступово створюється матеріальна база ЦДО КНТУ — закуплено кілька одиниць офісної техніки, забезпечено доступ деканату ФППС до локальної мережі університету та глобальної мережі Internet.

У 2006 році на посаду заступника декана з дистанційної освіти призначено кандидата економічних наук, доцента Сибірцева Володимира Васильовича. З вересня 2008 року факультет підготовки і перепідготовки спеціалістів (ФППС) отримав нову назву — факультет заочної та дистанційної освіти, а з січня 2009 року його перетворено на центр заочної та дистанційної освіти (ЦЗДО).

За останні роки контингент факультету досить динамічно зростає. Так у 2002/2003 навчальному році навчалося 1923 студенти-заочники, у 2003/2004 навчальному році — 1888 осіб, у 2004/2005 — 1963 особи, у 2005/2006 — 2423 особи, у 2006/2007 — 2576 особи, у 2007/2008 — 2524 особи, а 2008/2009 навчального року на факультеті навчається 2584 студентів.

Підготовка бакалаврів, спеціалістів та магістрів за заочною формою навчання здійснюється за всіма спеціальностями на підставі діючої ліцензії університету.

Керівництвом ЦЗДО проводиться необхідна організаційна робота, а саме:

1. Розроблено концепцію розвитку центру заочної та дистанційної освіти КНТУ, яка визначає напрямки діяльності університету з розвитку заочного, дистанційного навчання та перепідготовки спеціалістів.

2. Підготовлено для затвердження перспективний план розвитку ЦЗДО КНТУ на 2009-2014 роки, який передбачає науково-методичне, системотехнічне, кадрове і матеріально-технічне забезпечення діяльності центру.

Відділ міжнародних зв'язків

Протягом семи років роботи відділ міжнародних зв'язків набув статусу потужного координаційного центру міжнародної діяльності визначальних структурних підрозділів університету. Творчий колектив відділу з часу його заснування очолює Воробейчик Василь Якович — кандидат технічних наук, доцент кафедри вищої математики та фізики, координатор першого міжнародного проекту, який отримав наш університет за програмою «TEMPUS».

Ідея створення відділу міжнародних зв'язків університету виникла після затвердження вченою радою (грудень, 2001 р.) Концепції розвитку міжнародних зв'язків університету. Це стосується таких напрямків міжнародної роботи: організаційна та координаційна; інформаційно-довідкова; консультативна; пошук стратегічних партнерів для міжнародної співпраці; укладання міжнародних угод про партнерство; розробка спільних міжнародних проектів; входження до міжнародних освітніх консорціумів; перекладацька робота; організація вивчення іноземних мов; виробнича практика та навчання студентів університету в навчальних закладах зарубіжних країн; презентація університету на міжнародному ринку освіти; участь спеціалістів університету в роботі закордонних конференцій, семінарах, виставках, проведення подібних міжнародних заходів у КНТУ; організація зустрічей з іноземними фахівцями; спільне написання та видання монографій, підручників; співпраця у

Зустріч керівників університетів — партнерів міжнародного українсько-чесько-французького консорціуму за програмою «TEMPUS» (Прага, 2009 р.). Зліва направо: ректор Білоцерківського національного аграрного університету О.С. Даниленко; ректор Кіровоградського національного технічного університету М.І. Черновол; ректор Чеського аграрного університету Ян Грон; координатор проекту від Вищої агрономічної школи міста Діжона, (Франція) Катрін Констант

Історична зустріч у Діжоні 2006 року. Підписання угоди про співробітництво між КНТУ та ENESAD — початок роботи над проектом «TEMPUS»

Радник з питань сільського господарства при Уряді України Жан-Жак Єрве (Франція) отримує почесну нагороду КНТУ від ректора Михайла Черновола

Волонтер Корпусу Миру США Адам Джонсон серед студентів університету

сфері культури та спорту.

Географія міжнародного співробітництва КНТУ визначається назвами таких країн світу: Франція, Великобританія, Німеччина, США, Данія, Канада, Польща, Швейцарія, Бразилія, Чехія. Безперечно, підтримуються традиційні наукові зв'язки з країнами ближнього зарубіжжя, а саме Молдовою, Російською Федерацією, Республікою Білорусь, Грузією.

У цифровому вираженні діяльність відділу має такий вигляд: укладена 41 міжнародна угода, прийнято 362 іноземних фахівців, 558 студентів пройшли практику за кордоном, 27 студентів навчалися за кордоном, на курсах іноземних мов навчалося 1140 слухачів, отримано 32 офіційно визнаних мовних дипломів, науковці університету стали учасниками більше 20 міжнародних програм.

Через розширення міжнародних контактів наш університет отримав доступ до новітніх технологій та методик як у навчальній, так і в науковій сферах, що, безперечно, сприяє підвищенню рівня фахової підготовки молодих спеціалістів, розширенню культурних контактів, удосконаленню володіння іноземними мовами і, як результат, уможливує рівноправне входження в європейський науково-освітній простір. Нові творчі імпульси отримують наші викладачі, науковці, адміністративні працівники. Все це сприяє створенню позитивного іміджу університету як сучасного європейського навчального закладу.

Інформація про багатогранну діяльність відділу міжнародних зв'язків, яка представлена на Web-сайті університе-

Делегація КНТУ у місті Діжоні (Франція)

Викладачі університету у колі французьких колег (м. Діжон)

Делегація КНТУ на вулиці Праги

Обговорення плану спільного підручника з проблем сталого розвитку — Прага, 2009: Жан-П'єр Лем'єр (Франція), В.Я. Воробейчик та П.Г. Лузан

Навчальна практика в Бургундії

Виробнича практика в Аквітанії

Виробнича практика у Франції

ту (<http://www.kntu.kr.ua>), періодично оновлюється, знайомлячи відвідувачів з новинами у сфері міжнародної діяльності університету. Щоразу підготовлений співробітниками відділу блок новин дублюється англійською, французькою та німецькою мовами, що засвідчує високий професіоналізм відділу.

Безперечно, у міжнародних стосунках найважливішим залишається суто життєвий, особистісний аспект. Адже кожна міжнародна акція — наукові симпозиуми, обмін досвідом, реалізація спільних програм — це завжди зустріч культур і звичаїв, менталітетів та уподобань, схожого і відмінного, історичного та сучасного. Отже, міжнародна співпраця при кожній нагоді відкриває перспективи для взаємопізнання, партнерства і дружби.

Культурна програма викладачів університету: Центр сучасного мистецтва ім. Жоржа Помпіду (Франція)

Міжнародний українсько-чесько-французький семінар за програмою «TEMPUS» (2008 рік)

Післямова

Кіровоградський національний технічний університет — один із кращих вищих навчальних закладів України, лідер сучасної технічної освіти в Центральній Україні, що готує інженерів, енергетиків, будівельників, екологів, агрономів, програмістів, економістів, фінансистів, документознавців — має багате й водночас непросте історичне минуле.

Традиції підготовки фахівців з технічною освітою в нашому регіоні були закладені ще у другій половині XIX ст. в Єлисаветградському вищому земському реальному училищі, одному з перших подібних начальних закладів Російської імперії, випускники якого завдяки отриманим фундаментальним знанням продовжували своє навчання не лише у вищих навчальних закладах держави, а й за її межами. Серед випускників реального училища — ціла когорта видатних особистостей, науковців (навіть академіки), керівники підприємств, інженери, етнологи, письменники, музиканти, художники, державні та релігійні діячі. Саме на базі Єлисаветградського земського реального училища у 1920 р. створюється Єлисаветградський вечірній робітничий технікум імені В.І. Леніна, а 1929 р. — Зінов'ївський вечірній робітничий інститут сільськогосподарського машинобудування, з часу відкриття якого й веде своє літочислення Кіровоградський національний технічний університет. На жаль, процеси 30-х років XX ст. негативно відобразилися на сформованій системі підготовки інженерних кадрів з вищою освітою на Кіровоградщині, тому у другій половині XX ст. повторно відбувся складний процес створення, становлення й розвитку технічного вищого навчального закладу. Основними етапами цього процесу стали Кіровоградський технікум сільськогосподарського машинобудування, Кіровоградське вечірнє відділення Харківського політехнічного інституту, Кіровоградський філіал Харківського політехнічного інституту, Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування, Кіровоградський державний технічний університет.

Надання статусу національного технічному університету в березні 2004 р. розпочало нову сторінку історії ВНЗ. Відкрито нові спеціальності, з'явилися нові структурні підрозділи, зросли навчальні площі та покращилася матеріальна база, збільшилася кількість докторів і кандидатів наук серед професорсько-викладацького складу університету. Динаміка розвитку, якої набув КНТУ на початку XXI ст., вселяє надію на нові подальші якісні зміни у його житті, подальше посилення його ролі в економічних, освітніх, наукових і культурних процесах регіону.

Співробітники університету, відзначені державними нагородами та удостоєні почесних звань

ГЕРОЙ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

Родіонов Михайло Федорович

ЗАСЛУЖЕНИЙ ДІЯЧ НАУКИ І ТЕХНІКИ УКРАЇНИ

Носов Григорій Романович (1992)

Кондратець Василь Олександрович (1992)

Черновол Михайло Іванович (1999)

ЗАСЛУЖЕНИЙ ПРАЦІВНИК ОСВІТИ УКРАЇНИ

Фільштейн Леонід Михайлович (1992)

Власенко Микола Вікторович (1992)

Кравчук Анатолій Федорович (1992)

Петренко Микола Миколайович (1998)

Сидоренко Володимир Володимирович (1999)

Барабаш Світлана Григорівна (2001)

Златопольський Федір Йосипович (2004)

Кропівний Володимир Миколайович (2004)

Василенко Федір Іванович (2004)

Солових Євген Костянтинович (2005)

Давидов Григорій Миколайович (2006)

ЗАСЛУЖЕНИЙ УЧИТЕЛЬ УКРАЇНИ

Поярков Віктор Олексійович (1998)

ЗАСЛУЖЕНИЙ ВІНАХІДНИК УКРАЇНИ

Сисолін Петро Васильович (1991)

Носуленко Віктор Іванович (1999)

Крижанівський Володимир Андрійович (2004)

Пестунов Володимир Михайлович (2009)

ЗАСЛУЖЕНИЙ ПРАЦІВНИК КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Пихтін Василь Якович (1982)

ЗАСЛУЖЕНИЙ РАЦІОНАЛІЗАТОР УКРАЇНИ

Малишев Віктор Михайлович (1992)

**ЗАСЛУЖЕНИЙ ПРАЦІВНИК ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
І СПОРТУ УКРАЇНИ**

Ковальов Володимир Олексійович (2004)

ЗАСЛУЖЕНИЙ ТРЕНЕР УКРАЇНИ

Романенко Микола Іванович (1965)

Бойко Юрій Жоржович (2005)

ЗАСЛУЖЕНИЙ ЮРИСТ УКРАЇНИ

Гриценко Володимир Григорович (2004)

ЗАСЛУЖЕНИЙ ПРАЦІВНИК ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Глобенко Георгій Олексійович (1990)

ОРДЕН «ЗНАК ПОШАНИ»

Носов Григорій Романович (1976)

Кондратець Василь Олександрович (1986)

ОРДЕН «ЗА ЗАСЛУГИ»

Черновол Михайло Іванович (2004)

ОРДЕН «КНЯГИНЯ ОЛЬГА»

Барабаш Світлана Григорівна (2006)

МЕДАЛЬ «ЗА ТРУДОВУ ДОБЛЕСТЬ»

Лях Олег Георгійович (1980)

МЕДАЛЬ «ЗА ПРАЦЮ І ЗВИТЯГУ»

Іваниця Костянтин Георгійович (2004)

Довідковий матеріал у цифрах і фактах

- 1870 — відкрито Єлисаветградське вище земське реальне училище (ЄВЗРУ).
- 1882 — ЄВЗРУ отримало статус урядового навчального закладу.
- 1920 — на базі ЄВЗРУ створено Єлисаветградський (Зінов'ївський) вечірній робітничий технікум.
- 1929 — Зінов'ївський вечірній робітничий технікум перетворено на Зінов'ївський вечірній інститут сільськогосподарського машинобудування.
- 1933 — ліквідовано Зінов'ївський вечірній інститут сільськогосподарського машинобудування. Професори та викладачі інституту продовжили педагогічну та наукову діяльність у Зінов'ївському технікумі сільськогосподарського машинобудування (нині коледж КНТУ), якому також була передана навчально-виробнича база інституту.
- 1956 — на базі Кіровоградського технікуму сільськогосподарського машинобудування за наказом Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР у Кіровограді створено вечірнє відділення Харківського політехнічного інституту з трьома спеціальностями — технологія машинобудування, металорізальні верстати та інструменти, машини та технологія ливарного виробництва; машини та технологія обробки металів тиском.
- 1962 — у березні за наказом Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР на базі Кіровоградського вечірнього відділення створено філіал ХПІ;
- у вересні відкриваються підготовчі курси з контингентом понад 300 слухачів;
  - у жовтні створено вчену раду Кіровоградського філіалу у складі 20 осіб;
  - у вересні філіал одержав новий 5-поверховий навчально-лабораторний корпус площею 6580 квадратних метрів;
  - перший випуск спеціалістів, підготовлених вечірнім відділенням.
- 1963 — укладено два перших господарських договори на виконання науково-дослідних робіт.
- 1964 — у серпні повністю введено в експлуатацію навчальний корпус по вулиці Орджонікідзе.
- 1965 — упроваджується денна форма навчання;
- уведено в дію перший гуртожиток філіалу.
- 1966 — розпочато підготовку спеціалістів зі спеціальності «Сільськогосподарські машини».
- 1967 — на базі Кіровоградського філіалу ХПІ наказом Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР створено Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування.

- 1968 — введено в експлуатацію другий гуртожиток інституту.
- 1970 — започатковано підготовку кадрів для народного господарства за спеціальністю «Будівельні і шляхові машини».
- 1971 — розпочато підготовку спеціалістів за спеціальністю «Електропостачання промислових підприємств та сільського господарства».
- 1972 — будівництво нового навчально-лабораторного комплексу.
- 1974 — розпочалися заняття студентів у новому корпусі;
— відкрито інформаційно-обчислювальний центр;
— створено навчальний телецентр.
- 1975 — відкриття спеціальності «Електрифікація і автоматизація сільського виробництва».
- 1978 — уведена в дію їдальня на 300 місць;
— першими іноземними студентами стають громадяни Гвінеї та Ефіопії.
- 1981 — завершено будівництво третього гуртожитку;
— одержано перший іноземний патент на винахід доцента кафедри ТОМТ В.І. Носуленка «Спосіб електроерозійної обробки металів».
- 1982 — введено в дію другий навчально-лабораторний комплекс.
- 1986 — відкрито спеціальності «Бухгалтерський облік», «Автоматика і телемеханіка».
- 1988 — при інституті створено спеціалізовану фізико-математичну школу;
— оздоровчу діяльність розпочав студентський санаторій-профілакторій.
- 1990 — відкрито спеціальність «Обладнання і технологія підвищення зносостійкості і відновлення деталей»;
— відкрито аспірантуру;
— уведено в дію 4-й гуртожиток.
- 1992 — започатковано спеціальності «Агрономія» та «Управління трудовими ресурсами».
- 1993 — здійснюється підготовка зі спеціальності «Промислова екологія та охорона навколишнього середовища»;
— відкрита спеціалізована рада по захисту кандидатських дисертацій з технічних наук.
- 1994 — започатковано спеціальність «Механізація сільського господарства»;
— уперше в КІСМі на спеціалізованій раді з економіки і соціології праці відбувся захист кандидатських дисертацій.
- 1995 — розпочато підготовку за спеціальностями «Автомобілі та автомобільне господарство», «Менеджмент у виробничій сфері», «Експлуатація та ремонт сільськогосподарської техніки»;
— відкрито докторантуру, міні-друкарню.
- 1996 — створено відділ комерційно-виробничої роботи, молодіжний центр, фонд соціального захисту співробітників за рахунок прибутків від комерційної діяльності і спонсорської допомоги.

- 1997 – відкрито спеціальність «Маркетинг»;
– створені навчально-науково-виробничі комплекси за напрямками підготовки спеціалістів агропромислового комплексу, економіки, екології тощо.
– машинобудівний технікум стає структурним підрозділом КІСМу;
– завершено будівництво спортивно-оздоровчого табору у місті Світловодську.
- 1998 – прийнято постанову Кабінету Міністрів країни про створення Кіровоградського державного технічного університету;
– започатковано спеціальності «Економіка підприємств» і спеціалізацію «Правове регулювання економіки підприємств».
- 1999 – започатковано спеціальності «Гнучкі комп'ютеризовані системи та робототехніка» й «Економічна кібернетика».
- 2000 – відкрито спеціальність «Міжнародна економіка».
- 2001 – створено відділ міжнародних зв'язків.
- 2004 – підписано Указ Президента України про створення Кіровоградського національного технічного університету;
– університет нагороджено Почесною грамотою Кабінету Міністрів України;
– відкрито спеціальність «Оподаткування».
- 2005 – започатковано спеціальності «Адміністративний менеджмент», «Енергетичний менеджмент», «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»;
– на базі економічного факультету створено факультет обліку та фінансів та факультет економіки та менеджменту.
- 2006 – відкрито нову спеціальність «Документознавство на інформаційна діяльність».
- 2007 – ректор університету, професор М.І. Черновол першим у Кіровоградській області обраний до державної академії наук, – членом-кореспондентом Української академії аграрних наук (УААН).
- 2008 – на базі технікуму КНТУ створено коледж КНТУ.

З М І С Т

Розділ 1

Становлення технічної освіти в м. Єлисаветграді в другій половині XIX – на початку XX ст.	7
Реформування системи освіти в Російській імперії в 60-х роках XIX ст.	8
Створення Єлисаветградського земського вищого реального училища та його перші кроки на педагогічній ниві	10
Організація навчально-виховного процесу в реальному училищі	17
Професійний і життєвий рівень викладацького складу ЄЗРУ	25
Учнівський склад училища	34

Розділ 2

Технічна освіта Єлисаветграда–Зінов'ївська–Кіровограда у міжвоєнний період	40
Загальні тенденції розвитку технічної освіти у 20-30 рр. XX століття	41
Період реформування та становлення технічної освіти Єлисаветграда-Зінов'ївська у 20-30-х роках	45
Єлисаветградський вечірній робітничий університет (1927-1934 рр.)	54
Зінов'ївський вечірній інститут сільськогосподарського машинобудування (1929-1933 рр.)	56
Зінов'ївський технікум сільськогосподарського машинобудування (нині коледж КНТУ)	63
Зінов'ївський будівельний технікум (нині Кіровоградський будівельний коледж)	69
Зінов'ївський технікум механізації та електрифікації сільського господарства (нині Кіровоградський технікум механізації сільського господарства)	77

Розділ 3

Розвиток системи підготовки інженерних кадрів у Кіровограді в другій половині XX століття	80
Машинобудівний технікум	81
Вечірнє відділення ХІІІ	83
Кіровоградський філіал ХІІІ	89
Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування	100
Кіровоградський державний технічний університет	124

Розділ 4

КНТУ – лідер сучасної технічної освіти в Центральній Україні	134
Факультет сільськогосподарського машинобудування	142
Кафедра сільськогосподарського машинобудування	143
Кафедра загального землеробства	148
Кафедра екології та охорони навколишнього середовища	150
Кафедра нарисної геометрії і графіки	153
Кафедра іноземних мов	154

Факультет автоматики та енергетики	158
Кафедра автоматизації виробничих процесів	159
Кафедра електротехнічних систем	161
Кафедра обчислювальної техніки і прикладної математики	164
Механіко-технологічний факультет	166
Кафедра технології машинобудування	167
Кафедра матеріалознавства та ливарного виробництва	169
Кафедра металорізальних верстатів та систем	172
Кафедра обробки металів тиском	175
Кафедра програмного забезпечення	177
Кафедра фізичного виховання	179
Факультет проектування та експлуатації машин	184
Кафедра експлуатації та ремонту машин	185
Кафедра будівельних, дорожніх машин і будівництва	189
Кафедра деталей машин та прикладної механіки	192
Кафедра вищої математики та фізики	195
Факультет обліку та фінансів	198
Кафедра аудиту та оподаткування	199
Кафедра бухгалтерського обліку	201
Кафедра економічної теорії та права	202
Кафедра маркетингу і економічної кібернетики	204
Кафедра фінансів та планування	206
Факультет економіки та менеджменту	210
Кафедра економіки праці та менеджменту	211
Кафедра економіки та організації виробництва	213
Кафедра міжнародної економіки	215
Кафедра гуманітарних наук і документознавства	217
Кафедра філософії	220
Центр заочної та дистанційної освіти	224
Відділ міжнародних зв'язків	227
Післямова	232
Співробітники університету, відзначені державними нагородами та удостоєні почесних звань	233
Довідковий матеріал у цифрах і фактах	235

Наукове видання

Вікторія Барабаш, Ганна Бондаренко,
Людмила Бондаренко, Олександр Бондаренко,
Юрій Бондарчук, Оксана Головата, Світлана Ілючек,
Олена Коломієць, Василь Орлик,
Микола Петренко (керівник авторського колективу),
Наталя Притюпа, Микола Тупчієнко, Тамара Чвань

ТЕХНІЧНА ОСВІТА НА КІРОВОГРАДЩИНІ: ІСТОРИЧНИЙ НАРИС

Науковий редактор – доктор історичних наук **Василь Орлик**

Керівник проекту, голова редакційної ради видання –
доктор технічних наук, професор, член-кореспондент
Української академії аграрних наук **Михайло Черновол**

**Колектив викладачів та студентів Кіровоградського національного
технічного університету висловлює щире вдячність Кіровоградській
міській раді за фінансову підтримку у виданні цієї книги.**

Для створення ілюстративного ряду використано матеріали з фондів Державного архіву
Кіровоградської області, Кіровоградського обласного краєзнавчого музею, музею КНТУ,
а також видань ТОВ «Імекс-ЛТД».

Дякуємо М.А. Єгурновій за надані світлини з особистого архіву.

Укладачі ілюстративного ряду
Ю.П. Бондарчук, В.М. Орлик, М.М. Петренко, М.І. Півень

Підписано до друку 31.03.2009. Формат 70x100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Петербург. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 13,95. Тираж 500 пр.

Поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс-ЛТД»
Свідоцтво про реєстрацію серія ДК № 195 від 21.09.2000.
25006, м. Кіровоград, вул. Декабристів, 29.
Тел./факс (0522) 22-79-30, 35-16-23.
E-mail: imex@romb.net